Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused
Strateegia õppetool

MEELIS LAANEMETS
I keskastmekursus

KAITSELIIDU MALEVA STRUKTUURI JA VÄLJAÕPPE KUJUNEMINE NING ARENG 1925-1940 JÄRVA MALEVA NÄITEL

Magistritöö

Juhendajad

PhD Erik Männik

MA Andres Seene

Tartu 2007

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

……..
/18. mai 2007, Meelis Laanemets/

REFERAAT

Töö autor: Meelis Laanemets

Töö pealkiri: Kaitseliidu maleva struktuuri ja väljaõppe kujunemine ning areng 1925-1940 Järva maleva näitel

Juhendajad: Erik Männik PhD, Andres Seene MA

Töö tüüp: magistritöö

Lehekülgede arv: 97

Kirjanduse ja allikmaterjalide arv: 99

Tabelite arv: 3

Skeemide arv: 8

Lisade arv: 2

Töö kirjutamise keel: eesti keel

Märksõnad: Kaitseliit, Järva malev, struktuur, väljaõpe, malevlane, pealik, eriüksused, mobilisatsioon, haldusjaotus, seadusandlus.

Teema valiku põhjendus: Selgitada Kaitseliidu kui riigikaitselise organisatsiooni maleva struktuuri tekke ja toimimise mehhanisme vaadeldaval ajajärgul. Autori isiklik huvi käsitletava teema vastu ning põhjaliku Kaitseliitu puudutava uurimuse puudumine.

Uurimistöö objekt: Kaitseliidu maleva struktuuri ja väljaõpe kujunemist ning arengut mõjutanud tegurid aastatel 1925-1940 Järva maleva näitel.

Uurimistöö eesmärk: Selgitada üksiku KL maleva struktuuri teket ja kujunemist mõjutanud asjaolusid. Leida ja analüüsida ühiskondlikke ja piirkondlikke mõjusid KL maleva ühe põhieesmärgi – sõjalise väljaõppetegevuse kujunemisele, selle kvaliteedile ja puudustele.

Annotatsioon: Magistritöö eesmärgiks on anda ülevaade Kaitseliidu maleva struktuuri ja väljaõppe kujunemisest ja arengust ajavahemikul 1925-1940 Järva maleva näitel. Esimene peatükk annab üldise ülevaate Kaitseliidu ajaloost aastatel 1918-1940. Töö teises peatükis kirjeldatakse Järva maleva struktuuri kujunemist ja arengut ning seda mõjutanud tegureid. Kolmandas peatükis vaadeldakse väljaõppe kujunemist ja teostumist Järva malevas.

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....6

Teema põhjendus ja eesmärgid.....6

Kasutatud allikate ja kirjanduse ülevaade.....8

1. ÜLEVAADE KAITSELIIDU AJALOOST 1918-1940.....10

1.1 Vabatahtlike riigikaitseorganisatsioonide teke Euroopas pärast I maailmasõda.....10

1.2 Kaitseliit aastatel 1918-1920.....11

1.3 Kaitseliit aastatel 1924-1940.....14

1.4 Kaitseliidu üksused mobilisatsiooniplaanides.....20

1.5 Väljaõppe üldaluseid Kaitseliidus 1924-1940.....24

1.5.1 Väljaõppe eesmärk.....24

1.5.2 Kaitseliitlaste liigitus.....25

1.5.3 Väljaõppe temaatiline jaotus.....26

1.5.4 Õppekavad.....27

1.5.5 Õppeperioodid.....28

1.6 Kokkuvõte.....29

2. JÄRVA MALEVA STRUKTUURI KUJUNEMINE JA ARENG 1925-1940.....33

2.1 Mõjud maleva struktuuri kujunemisele.....33

2.1.1 Eesti haldusjaotus 1925-1940.....33

2.1.2 Seadusandlus.....34

2.2 Kaitseliidu asutamine ja tegevus Järvamaal 1918-1920.....39

2.3 Kaitseliidu taastamine Järvamaal 1924-1925.....39

2.3.1 Paide malevkond.....41

2.3.2 Türi malevkond.....42

2.3.3 Järva-Jaani malevkond.....43

2.3.4 Tapa malevkond.....44

2.3.5 Koeru malevkond.....44

2.3.6 Kokkuvõte.....45

2.4 Järva maleva struktuuri areng ja selle stabiliseerumine 1940. aastani.....45

2.4.1 Paide malevkond.....45

2.4.2 Türi malevkond.....48

2.4.3 Tapa malevkond....50
2.4.4 Järva-Jaani malevkond....51
2.4.5 Koeru malevkond....52
2.4.6 Maleva suurtükiüksused....54
2.4.7 Maleva sideüksused....54
2.4.8 Maleva ratsaüksused....55
2.4.9 Maleva mootorüksused....57
2.4.10 Kokkuvõte....58
2.5 Kokkuvõte....59
3. VÄLJAÕPE JÄRVA MALEVAS 1925-1940....62
3.1 Instruktorid ja väljaõpet läbiviiv personal....62
3.2 Maleva väljaõppe alustamise raskused 1925. aastal....65
3.3 Väljaõppe üldine areng malevas 1925-1940....67
3.4 Kitsaskohad erialade väljaõppe arengus 1925-1940....69
3.5 Laskeasjandus....72
3.6 Kehaline Kasvatus....76
3.7 Kokkuvõte....78
KOKKUVÕTE....81
SUMMARY....86
KIRJANDUS....91
LISAD....96

SISSEJUHATUS

Teema põhjendus ja eesmärgid

Riigikaitse on iseseisva riigi olemasolu lahutamatu koostisosa, mille ülesandeks on tagada riigi püsimajäämine rasketes olukordades. Rahuajal peab riigikaitse valmistama kogu riiki ja rahvast ette tegutsemiseks erakorralistes olukordades. Ilma sõjaväeta saab rahvas läbi vaid seni, kuni pole loodud oma riiki või kuni kaotatakse iseseisvus.

Eesti kaitseväe ülesehitus ja areng kuulub lahutamatult Eesti sõjaajalukku. Kaitseliit (edaspidi KL), kui üks osa kaitseväest peegeldas endas reservarmee tegelikke muresid ja probleeme. Hoolimata Eesti Vabariigi lühikesest iseseisvusperioodist, omab varasem riigikaitseline kogemus suurt tähtsust ka tänapäeval.

Eesti KL vabatahtlikul alusel tegutseva riigikaitselise organisatsioonina tekkis 20. sajandi algul riikluse kriisi tingimustes, milline kogemus polnud Eestile ainuomane – samalaadsete organisatsioonide teket võime täheldada paljude rahvaste juures. Paljud näited nii erinevate rahvaste ajaloost kui ka meie kaasajast osutavad, et riiklust ja selle stabiilsust tagavate institutsioonide tegevuse lakates mattuvad ühiskonnad anarhiasse või organiseeruvad kodanikualgatuse korras, s.t võtavad sisemise või ka välise julgeoleku tagamise oma kätte. Eestis oli KLi või sellele eelnenud ja järgnenud Omakaitse-nimelise kodanike kaitseorganiseerumise eelduseks juba 19. sajandi teisel poolel hoogustunud mitmesugune seltsitegevus. Kuigi KL desarmeeriti Eesti okupeerimisel 1940. aastal välisvaenlase poolt teadlikult ühe esimese sammuna, taaselustus selle kodanikualgatuse korras loodud kaitsevõrgustiku säilinud osa end esimesel soodsal võimalusel.

Nõukogude okupatsiooni aastail tõkestati ja takistati teadlikult kodanike vaba ühinemist ja algatust, vastavad ilmingud olid vägivaldselt kehtestatud valitsemissüsteemile olemuslikult vastunäidustatud. Eesti taasisesisvumisel asuti KLi selle hävingu-eelsel kujul taastama. Aeg ja olud olid muutunud, samuti puudus selgus riigikaitsesüsteemi täpsema korralduse osas. Nii on KLi mitmed ülesanded osaliselt tänini kindlalt piiritlemata.

Et vaagida organisatsiooni tulevikueesmärke, on vajalik adekvaatse ülevaate saamine KLi varasemast tekke- ja arenguloost. KLi taasloomise järel tegeldi organisatsiooni ja selle malevate ajaloo uurimisega kohati vägagi aktiivselt. Ilmus mitmeid artikleid ja artiklisarju organisatsiooni ajakirjas Kaitse Kodu, samuti anti välja ülevaateteosed malevate ajaloost. Viimaste tase oli siiski väga eriilmeline ning tuleb nentida, et pädevat teaduslikku üldkäsitlust KLi tekke ja arengu kohta aastatel 1918–1940 pole tänini ilmunud. Ülevaate koostamist raskendab KLi tegevusvaldkondade laiaulatuslikkus. Lisaks otsesele sõjalise väljaõppe temaatikale võib KLi käsitleda ka seltskonnategevuslikust, sõjalis-sportlikust, noorsootöö, naiskodukaitse jt aspektidest. Kui tavamõttes sõjalise iseloomuga organisatsioonide tegevuses on määravaks nende hierarhiline juhtimine, mis on subordineeritud kõrgemalt tasemelt allapoole, siis KLi puhul on sageli otsustavaks malevkondades rohujuure tasandil toimuvad algatused ja tegevuse kvaliteet. On selge, et kodanike mistahes vabatahtlikku organiseerumist mõjutavad paikkonniti üsna tugevalt geograafilised, sotsiaalmajanduslikud ja muud tegurid. Siit tuleneb ka käesoleva uurimuse eesmärk. Siinse käsitluse aluseks on võetud maleva tasand, s.t üritatakse leida vastuseid küsimusele, kuidas tegevus kohtadel *tegelikult* teostus. Organisatsiooni vabatahtlikust alusprintsiibist tulenevalt on kohaliku tasandi uurimine igati põhjendatud. Võiks isegi väita, et ilma malevate ajaloota on KLi kui terviku ajaloo põhjalikum käsitlemine võimatu.

Järva maleva valik käsitluse alusena lähtus osaliselt autori isiklikust huvist paikkonna ajaloo vastu. Teisalt on Järva maleva valik põhjendatav ka selle liigitatavusega nii liikmeskonna kui ka mitme muu näitaja poolest keskmiste sekka (vt 1. peatükk, tabel 1). Malevate liikmeskonna suurus ei tähendanud alati nende kõrget aktiivsust, osalust väljaõppes jt ühistegevustes (vt 1. peatükk, tabel 2). Arvestades, et tollases Eesti Vabariigis elas üle 75% rahvastikust maapiirkondades, sobib Järvamaa näide (tegemist oli suuresti agraarse keskkonnaga, mis sisaldas endas siiski ka kolm väikelinna) paremini iseloomustama tolle ajajärgu KLi keskmiste näitajate osas kui mõni linnamalev.

Kuna käsitluse keskmes on üksik malev, siis on vaatluse all kõnesoleva maleva struktuuride kujunemine ja areng. Struktuuri aluseks oli haldusjaotus, sest üksuste komplekteerimine ja tegevus lähtus territoriaalsest printsiibist. Kohalikest iseärasustest tulenev struktuur tingis ka teise käsitletava küsimuse – sõjalise väljaõppe kujunemine ja teostamine. Arvestades käesolevale tööle etteantud mahulisi piiranguid ja nõudeid, on tähelepanu alt välja jäetud KLi muud eelloetletud tegevusvaldkonnad. Töö esimese peatüki keskmes on KLi tekkimine ja arengulugu aastatel

1918–1940, mis töö kui terviku seiukohalt on vältimatu, samas antakse ülevaade ka KLi kui terviku arengu alustest (seadusandlus, riigikaitse laiemad eesmärgid). Vaatluse all on peamiselt rahuaja struktuurid, kuid mööda pole mindud ka KLi osast riigi mobilisatsiooniplaanides. Teises peatükis käsitletakse KLi Järva maleva struktuuri loomist ja arengut ning seda mõjutanud tegureid. Kolmandas peatükis vaadeldakse väljaõppe kujunemist ja teostumist Järva malevas. Ühtlasi on tähelepanu all ka regionaalsetest eripäradest ja sotsiaalmajanduslikust taustast tulenevad mõjud maleva liikmeskonnale, selle aktiivsusele ning väljaõppe iseärasuste kujunemisele.

Kokkuvõttes on töö eesmärgiks ülevaate andmine KLi struktuuride kujunemisest ja väljaõppe aluspõhimõtetest ning nende realiseerimisest üksiku maleva tasandil ja näitel vaadeldaval perioodil.

Kasutatud allikate ja kirjanduse ülevaade

Uurimuse koostamist raskendas juba eelpool märgitud asjaolu, et siiani pole ilmunud pädevat monograafilist teost KLi ajaloost vaadeldaval perioodil. Ainsa kasutamist leidnud teadusliku materjalina tuleks esile tõsta Soome ajaloolase Jarkko Kemppi doktoritöö eestikeelset kokkuvõtet ajakirjas Akadeemia (2002), mis käsitleb Kaitseliidu asutamisaastaid (1917–1924). Kaitseliidu rolli määratlemisel riigikaitse korralduses on tuginetud Eesti ajaloolaste kollektiivi poolt 2004. aastal üllitatud koguteose „Sõja ja rahu vahel“ I köitele „Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani“. KLi puudutavatest üksikküsimustest on töös kasutamist leidnud mitmete Eesti ajaloolaste artiklid 1990. aastatel taastatud Kaitseliidu häälekandja Kaitse Kodu veergudelt. Ka sõjaeelse Kaitse Kodu rolli allikana artiklite ja tegevuse ülevaadete näol ei saa alahinnata. Paraku pärast 1936. aastat KLi tegevuse aruandeid Kaitse Kodus enam ei avaldatud.

Omaaegsetest ametlikest väljaannetest ei saanud mööda minna KLi põhikirjadest (1925, 1931) ja 1934. aastal kinnitatud KLi kodukorrast ning õppemäärustest. Järva maleva ajaloo uurimisel osutus möödapääsmatuks sama maleva ametliku teataja ehk perioodilise väljaande läbitöötamine. Trükis avaldamata arhiiviallikatest on kasutatud Eesti Rahvusarhiivi Riigiarhiivis säilitatavaid Kaitseliidu Peastaabi ja Järva maleva arhiivifonde (fond 2151 ja fond 1675). Arhiiviallikad, eriti andmed 1930. aastate kohta, on lünklikud, kuna Tallinna 1944. aasta märtsipommitamise ajal hävis arhiivi Maneeži tänava hoone ning sealhulgas üle 2000 riiulimeetri arhivaale 212 fondist

(Eesti Riigiarhiiv, kodulk, 27.03.07). Allesjäänud Kaitseliidu Peastaabi ja Järva maleva fondi säilikutest on paljud kõrbenud või osaliselt hävinud.

1. ÜLEVAADE KAITSELIIDU AJALOOST 1918-1940

1.1 VABATAHTLIKE RIIGIKAITSEORGANISATSIOONIDE TEKE EUROOPAS PÄRAST I MAAILMASÕDA

Pärast I maailmasõda ja sellele järgnenud revolutsioone tekkis paljudes Euroopa riikides organisatsioone, mille eesmärk oli riigi põhiseadusliku korra kaitse ja oma liikmete ettevalmistamine riigikaitseks. Sellised organisatsioonid olid Eestis Kaitseliit, Soomes *Suojeluskunta*, Lätis *Aizsargs*, Poolas ja Leedus küttide liit, Itaalias rahvamiilits, Ungaris *Move* ja *Eme Saš*, Rootsis *Landstorm Förbund*, Saksamaal *Stahlhelm* ja Austrias *Heimwehr*. Nende tekkimise põhjuseks oli rahva reaalne vajadus enda ja oma varanduse kaitseks, kuna peale vägivaldset valitsuse kukutamist puudus riigil korrakaitsestruktuur või oli see liiga nõrk, et kaitsta kodanike huve. Sellises olukorras tekkis elanikes soov niiöelda enesekaitseks ja nad organiseerusidki vabatahtlikult aktiivsemate kodanike juhtimisel enda ja oma varanduse kaitseks (Balder 1929:460).

Soomes oli KL-i tekkimine lahutamatult seotud Vene revolutsiooniga ja iseseisva Soome Vabariigi tekkimisega. 1917. aastal loodi Soome *Suojeluskunnat*, mille ülesanne oli kodanike julgeoleku ja varanduse puutumatuse kindlustamine. Kui 1918. aasta talvel toimus relvastatud võitlus Soome poliitiliste erakondade ja enamlaste vahel, astusid *Suojeluskunnat* esimesena oma maa ja rahva kaitseks välja. Need relvastatud salgad moodustasid ja hoidsid endi käes pikka, läbi maa ulatuvat rinnet, mille varjul loodi alaline sõjaväägi (Ibid, 461). *Suojeluskunnat* kuulusid Soome kaitsejõudude koosseisu ning nende ülem allus otse kaitsejõudude ülemjuhatajale - vabariigi presidendile. 1938. aasta lõpuks oli Soomes kokku 674 *Suojeluskunta* üksust 111 494 liikmega (Arimo 1987:163-166) ning lisaks noorkotkad (*Sotilaspoika*) umbes 30 000 liikmega. Soome KLi kõrval tegutses ka vabatahtlik naisorganisatsioon *Lotta Svärd*. Sinna kuulus 1938. aastaks üle 100 000 liikme ja üle 20 000 kodutütre (*Lottatyttö*). Naiskodukaitse ülesandeks oli KLi toitlustamine ja muu hooldus. Seetõttu ei pidanud paljud mehed sõjaolukorras tegema naistele sobivamaid majandustöid. 3.11.1944 võttis Soome parlamendi täiskogu vastu otsuse likvideerida Soome KL ja igasugune KLi alane töö lõpetati 6.11.1944. *Lotta Svärd* organisatsiooni tegevus lõpetati 23.11.1944 (Elfvengren, Kurenmaa, Myllyniemi 1994:73-74).

Lätis loodi KL okupatsioonivägede lahkumisel, kui vastloodud politsei oli võimetu võitlema riigile kahjuliku ja kuritahtliku elemendi vastu. See KLi (*Aizsargs*) organisatsioon levis üle maa ja aitas kaasa korra loomisele riigis. Mitmed *Aizsarga* vabatahtlikud võitlesid Vene enamlastega ja Saksa Landeswehriga (Balder 1929:461). Läti KLis *Aizsargide* organisatsioonis oli 1939. aastal 45 000 kaitseliitlast, 12 000 naiskaitseliitlast ja 11 000 noorkaitseliitlast. Kaitseliidus oli 19 territoriaalset polku, lennuväepolk ja mereallüksused (Salo 2005:44).

Leedu KLis *Šauliu sajunga* (Küttide Liit) oli 1939. aastal 42 000 kütti, 15 000 naisliiget ja 5000 toetajaliiget. Liidus oli 22 territoriaalset üksust. *Šauliu sajunga* ülem allus 1935. aastast Sõjavägede juhatajale ja territoriaalsed üksused sõjaväe komandantuuridele (Salo 2005:47).

Rootsi vabatahtlik maakaitsevägi *Landstorm Förbund* loodi 1904. aastal. Pärast I maailmasõda loodi *Landstorm Förbund´*i juurde ka naiste ja noorte haruorganisatsioonid. Kokku oli organisatsioonis 1936. aastaks 30 000 meest 25 territoriaalses liidus, mis omakorda jaotusid 200 kohalikuks ühinguks. Naisi oli 150 osakonnas kokku 18 000 ja noori 70 osakonnas 4000 (Walter 1994:12).

Saksamaal oli 1918. aasta lõpul keisriaegne sõjavägi desorganiseeritud. Endine distsipliin sõjaväes oli lõhutud ning korratused ja rahutused kordusid linnades üha sagedamini. Seetõttu lubas valitsus 12. detsembril 1918. aastal asutada korra ja julgeoleku kaitseks organisatsiooni „*Einwohnerwehr*". Koos vabatahtliku armeega surus „*Einwohnerwehr*" maha rahutused Berliinis, Hamburgis, Münchenis ja teistes linnades. „*Einwohnerwehr*" levis üle maa ja kujunes võimsaks organisatsiooniks - 1920. aasta alguses kuulus sinna 1 200 000 kodanikku. Liitlaste nõudmisel oli Saksamaa sunnitud „*Einwohnerwehri*" laiali saatma (Balder 1929:461).

1.2 KAITSELIIT AASTATEL 1918-1920

Eesti KL loodi 1918. aasta novembris. Uus organisatsioon ei tekkinud päris tühjale kohale, sest isamaaliselt meelestatud kodanike koondumine avaliku korra kaitseks algas juba 1917. aasta kevadel. Vajadus Omakaitse järele sündis seoses Veebruarirevolutsiooniga, mil 14. märtsil 1917 kadus Tallinna tänavatelt keiserlik politsei. Juba järgmisel õhtul otsustas 10-liikmeline Elanike Korrashoiu Komitee luua Omakaitse, mis aga peagi Vene ajutise valitsuse korraldusel nimetati ümber miilitsaks. Miilitsaüksusi loodi ka väljaspool Tallinna linna. Olukorra rahunedes muutus

umbes 2000-meheline valdavalt eestlastest koosnev miilits tavapäraseks politseiks (Walter 1997:27).

1917. aasta septembris tegi Johan Pitka ettepaneku luua vabatahtlik relvastatud kaitseorganisatsioon Tallinnas avaliku korra hoidmiseks ja kodanike turvalisuse tagamiseks. Pitka koostatud põhikirja tutvustati 18. septembril 1917. aastal 76 organisatsiooni ja ettevõtte esindajaist koosnenud asutamiskoosolekule. Asutamiskoosolek valis üheksaliikmelise tegevuskomitee, kuhu kuulus neli eestlast, kaheksa venelast, kaks baltisakslast ja üks juut. Omakaitse eesmärgiks oli olla sõjaväele ja politseile abiks tänavatel patrullimisel. Peale selle kuulus organisatsiooni tegevuste hulka mitmesuguste sõjalist ettevalmistust toetavate kursuste, näiteks laskeharjutuste, läbiviimine. Seega tegutses Tallinna Omakaitse selgelt kodukaitseüksusena. Määruste kohaselt said selle liikmeks üksnes korrektsed, rahulikud ja korda armastavad üle 17 aasta vanused eestlased (Kemppi 2002:1355-1356).

Ööl vastu 12. novembrit 1917 tungisid bolševikud Omakaitse Tallinna kontorisse ja konfiskeerisid kõik sealt leitud relvad, dokumendid ja raha. Punakaartlased tegid relvituks kõik tänaval olnud patrullid. Omakaitse kontor suleti ja ametlikult oli organisatsiooni tegevus seega lõppenud. Tegevust jätkati illegaalselt ja allesjäänud relvad peideti mitmele poole Tallinna (Ibid,1356).
Sel ajal tihenes eestlaste koostöö baltisakslastega, kes hakkasid Omakaitset varustama raha, hobuste ja rakmetega (Walter 1997:29).

Enamlaste võim ei kestnud kaua, sest 1918. aasta veebruaris jätkasid Saksa väed edasiliikumist Nõukogude Venemaale. Veebruaris 1918 vallutasid sakslased ka Eesti. Saksamaa pealetung ja bolševike taganemine tekitasid olukorra, milles eestlased kuulutasid 24. veebruaril 1918 Eesti iseseisvaks vabariigiks. Sakslased ei tunnistanud Eesti iseseisvusmanifesti ja Eestis algas okupatsiooniaeg (Kemppi 2002:1356-1357).

Korravalve eest okupeeritud Eestis vastutasid Saksa sõjaväelased, hiljem formeeriti ka politseijõud. Okupatsiooniaja alguses lasksid sakslased mõningatel kohalikel kodukaitseväeosadel üsna vabalt tegutseda avaliku korra hoidmisel oma politseinike abilistena. Vähehaaval hakkasid okupandid Omakaitse iseseisvat tegevust pidurdama ja nõudsid organisatsiooni laialiajamist. 1918. aasta suvel peeti Tallinnas Omakaitse riiklik üldkoosolek, kus

kinnitati organisatsiooni ametlikuks nimeks *Bürgerwehr*. Okupatsiooni alguses lubati organisatsioonil tegutseda vaid Tallinnas, hoolimata paljude eestlaste nõudmisest saada *Bürgerwehr* igasse maakonda. Maakondadesse hakati kodukaitsesalku organiseerima alles 1918. aasta suvel. *Bürgerwehr*'i juhiks valiti Tallinnas väljaantava saksakeelse ajalehe toimetaja Eugen Wilde ning Johan Pitkast sai tema abi (Ibid, 1357).

11. novembril 1918 kirjutasid *Entente* ja Saksamaa alla vaherahule. Johan Pitka eestvedamisel kutsuti samal päeval Tallinnas ajalehe *Tallinna Teataja* ruumidesse kokku KLi asutamiskoosolek, kus Pitka kuulutas *Bürgerwehr*i tegevuse lõppenuks ja teatas, et kohe jätkatakse Eesti KLina. Et tegemist oli puhtalt isamaalise organisatsiooniga, olid saksalased sunnitud lahkuma, *Bürgerwehri* relvad ja muu vara loeti KLile üleläinuks (Pitka 1993:32).
Sel ajal oli KL ainuke reaalne jõud, mis Eestil oli, ja seega tuli KLil täita ühtlasi sõjaväe, politsei ja õigusemõistja ülesandeid (Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918-1920 1999:376).
Eesti KLi esimeseks ülemaks valiti Johan Pitka. Faktiliselt oli esimene ülem kindralmajor Ernst Põdder, sest Pitka saadeti juhtima soomusrongide ehitamist. Üldse oli KLil vahemikus 1918 – 1920 neli ülemat: Johan Pitka, Ernst Põdder, Eduard Alver ja Johan Unt (Kemppi 2002:1358).
KLi eesmärgiks oli laieneda kogu Eestit katvaks organisatsiooniks. Esimesed KLi üksused püüti komplekteerida tuletõrjujatest, endistest sõjaväelastest, erinevate koolide vanematest õpilastest ja poliitiliselt tasakaalukatest töölistest. Töörahva kaasamist KLi peeti tähtsaks. Iga uus liige oli kohustatud andma kirjaliku tõotuse kuuletuda KLi määrustele ning olema vajaduse korral valmis relvastatud tegevuseks (Ibid, 1358).
1919. aasta märtsi keskpaigast alustati kõigi registreeritud kaitseliitlastega võimaluste piires sõjaväelisi õppusi, kusjuures mitte usaldatav element märgiti nimekirjades eraldi rühmadesse. Rahvaväe korraldamisega jäi KL otsesest sõjategevusest järk-järgult eemale ning hakkas tegelema riigi sisejulgeolekuga. Töötati koos vastloodud politseiga. KL saatis välja patrulle, püüdis kurjategijaid, väejooksikuid, salaviina tegijaid, samuti tuli olude sunnil tagada vanglate, raudtee, telegraafi- ja telefonivõrgu kaitse (Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918-1920 1999:377).

KLi kuulumine oli algusest peale idee järgi vabatahtlik, alates 1918. aasta lõpust sai see aga siiski kohustuslikuks. Muudatuse olulisemad põhjused olid Vabadussõda ja sellest tingitud vajadus saada rindele üha enam mehi ning riigisisesed rahutused. Uue liikmeksvõtmise korra tõttu tuli teha organisatsioonis muudatusi. Kaitseliitlased jagati kahte kategooriasse: esimese kategooria

mehed (17 – 45-aastased) määrati täitma nõudlikumaid ülesandeid - suurem osa saadeti tegelikult hoopis rindele, teise kategooria meeste (45 - 60-aastased) hooleks jäi riigi sisejulgeoleku hoidmine ning tänavapatrullimine. Samas pidid esimese kategooria mehed, juhul kui nad ei läinud rindeteenistusse, ka teise kategooria ülesandeid täitma. Määrused nägid ette, et meestele tuli anda iga päev 2-4 tundi sõjaväelist koolitust, peamiselt laske- ja riviharjutusi (Kemppi 2002:1360-1361).

KLi liikmeskond oli sundvärbamise tõttu 1919. aasta suveks märgatavalt suurenenud. Juuni alguses oli KLis umbes 100 000 liiget, kellest 32 000 olid esimese kategooria mehed. Liikmeskonna suurenemine avaldas mõju KLi juhtimisstruktuurile, muuhulgas oli vaja lisapersonali. 1920. aasta jaanuaris töötas KLi peastaabis 107 inimest. Kõige rohkem oli lisandunud sekretäre, käskjalgu ja kirjutajaid (Ibid, 1362).

Pärast Tartu rahu sõlmimist, 10. veebruaril 1920 andis sõjaminister välja päevakäsu demobilisatsiooniks ning vanema aastakäigu mehed pääsesid koju alates 26. veebruarist 1920 (Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918-1920 1999:380-382).

Seoses demobilisatsiooniga kadus õigus võtta KLi liikmeid sunniviisiliselt, mis tõi kaasa meeste lahkumise teenistusest ilma ametliku loata. See oli võimalik, sest KLi korraline personal ei suutnud enam oma liikmete käike tõhusalt kontrollida. Enamik mehi kasutas kaootilist olukorda ära ja võttis lahkudes relva kaasa (Kemppi 2002:1362).

20. mail 1920 likvideeriti sõjaministri käsuga KLi staap ja kõik KLi ülemale allunud väeosad viidi üle Sõjaväe Ringkonna ülema alluvusse, kes ühtlasi pidi täitma ka KLi ülema ülesandeid (Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918-1920 1999:388-389).

KLi rahuaegne vabatahtlik töö oli esialgu planeeritud rajanema mittesõjalisel tegevusel nagu sport ja jahipidamine. Nii loodigi KLi spordi- ja kütisalgad. Teisalt oli spordi- ja jahiseltside asutamine ja tegevus osaliselt mõttetu, kuna Eestis tegutses neid juba varasemast ajast. 1920. aasta aprilliks oli spordisalkadesse registreerunud umbes 4000 ja kütisalkadesse vaid 2100 liiget (Kemppi 2002:1363-1364).

1.3 KAITSELIIT AASTATEL 1924-1940

Sõjaministeeriumi 1924. aasta tegevusaruandes kinnitatakse, et KLi taaselustamine algas märtsis, mil seni ministeeriumile allunud maakondlikud Rahvaväe ja KLi ülema asutused viidi üle kohalike diviisiülemate alluvusse. Diviisiülematest oli eriti aktiivne Lõuna-Eestis paiknenud 2.

diviisi juhtinud kindralmajor Ernst Põdder, kes suutis novembri lõpuks taasluua tegutsevad KLi organisatsioonid Tartus, Võrus ja Valgas, nii et 1. detsembri kommunistliku mässukatse puhul suutsid kohalikud kaitseliitlased juba tähtsamatele objektidele oma valvepostid välja panna (Pajur 1999:111).

Pöördepunktiks sai KLi taasloomisele järgnenud kommunistlik riigipöördekatse, olles katalüsaatoriks vabatahtlike koondumisel KLi ümber ning näidates sisekaitse vajadust (Ibid, 172). 17. detsembril 1924 kinnitas kindralleitnant Johan Laidoner oma käskkirjaga KLi ajutise põhikirja. Sama käskkirjaga määrati KLi ülemaks kolonel Aleksander Seiman (Punga 1998a:14).

Mässu mõjul algas ka KLi kiirkorras relvastamine. Selleks otsustati eeskätt kasutada laos seisnud Jaapani püsse. 1925. aasta mai alguseks oli KLil juba 15 627 Jaapani vintpüssi ning nende üleandmine jätkus (Nõmm 2006:51).

Kuivõrd organisatsioonil puudusid vähimadki rahalised ressursid, pöördus Seiman 1925. aasta jaanuaris Tallinna börsikomitee poole palvega võtta enda peale algatus majandusringkondadest finantstoetuse hankimiseks. Tulemuseks oli KLi organiseerimise ja varustuse heaks võetava ühekordse maksu seaduse kinnitamine juba 30. jaanuaril vabariigi valitsuses ja 1. mail ka Riigikogus (Punga 1998a:14).

Nimetatud seadusega pandi KLi tegevusele majanduslik alus. Vajaliku kaadri ja kindlate kavade puudumise tõttu ei saanud regulaarset õppetegevust koheselt alustada. Pealegi olid kaitseliitlased hõivatud vahi- ja piirivalveteenistusega (Ibid, 14).

2. veebruaril 1925 kinnitas vabariigi valitsus KLi uue põhikirja, millega määrati kindlaks kogu organisatsiooni juhtimine. Peale KLi ülema nähti ette keskjuhatus, keskkogu ja tuntumatest riigi- ja ühiskonnategelastest koosnev vanematekogu. Täpsemalt oli määratletud ka kohapealsete üksuste juhtimine ja nende suhted kaitseväega (Kaitseliidu põhikiri § 25-28 – RT 1925, 23/24:119).

10. veebruaril 1925 lahkus ametis kolonel Seiman (Kaitseliidu staabi 1925. aasta tegevuse aruanne). Uueks ülemaks nimetati alates 16. veebruarist 1925 kolonel Johannes (Roska) Orasmaa, kes juhtis organisatsiooni kuni selle likvideerimiseni 1940. aastal (Walter 2000:11).

1931. aastal kinnitati Vabariigi Valitsuse poolt uus ning täiustatud KLi põhikiri, mis oli eelmisest tunduvalt põhjalikum (Kaitseliidu põhikiri 1931:1-27). 1934. aastal lisandus sellele veel KL

kodukord, mille eesmärgiks oli koondada kõik juhendid ja määrused, mis eelnevalt täiendasid põhikirja (Kaitseliidu kodukord 1934:7-8).

KL oli organiseeritud 15 malevasse, mis võrdsustati jalaväerügementidega. Malevad asusid 11 maakonnas ja Tallinnas, Tartus, Narvas ning Pärnus. Malevad jagunesid territoriaalse jaotuse alusel malevkondadeks, need omakorda kompaniideks, rühmadeks, jagudeks. KLil oli oma suurtükiväe, ratsaväe ja tehnilised üksused. Samuti kuulus organisatsiooni mereväeüksusi. KLi võisid kuuluda kõik meeskodanikud alates 17. eluaastast, vanuse ülemmäär ei olnud piiratud. Kohustuslik oli õppustest osavõtt 10-12 päeva aastas. Relvastuse sai KL riigilt, kõik muu tuli liikmeil ise muretseda. (Uustalu 1968:232).

Sõjaväelisele väljaõppele pandi KLis tugev alus 1926. aastal, mil seni organisatsiooni arvulisele suurenemisele suunitletud tegevuse põhirõhk kandus õppetööle. 1928. aasta alguses kinnitati KLi laskemäärused sõjaväepüssidest, mis tõi pöörde laskeasjandusse. Senini oli alaga tegeldud vähe, mille tõttu oli laskeosavus madalal tasemel. Laskeharjutuste läbiviimist oli takistanud laskeradade vähesus. Asudes uute laskeradade väljaehitamisele lähtuti põhimõttest, et ühelgi kaitseliitlasel ei kuluks sinna jõudmiseks üle ühe tunni. 31. märtsiks 1932 oli kaitseliitlastel kasutada ligi 650 laskerada. Laskeasjandus arenes niivõrd kiiresti, et 1929/30. aastal võidi tegevuse raskuspunkt vähehaaval taktikalisele väljaõppele üle kanda (Punga 1998a:15). Tänu sellele tõusis KLi sõjaline ettevalmistus sedavõrd kõrgele tasemele, et üksuseid võis kaasata sõjaväe taktikalistele õppustele (Uustalu 1968:232). KL võis sõja korral anda suurt abi tagala korraldamisel ja julgestamisel, kuigi kaitseliitlaste arvuline koosseis mobilisatsiooniga vähenes. Tundes kohalikke olusid, inimesi ja maastikku võisid kaitseliitlased olla eriti edukad võitluses oma ümbruskonnas vaenlase langevarjurite ja partisanide vastu, samuti partisanisõja organiseerimisel vaenlase poolt okupeeritud Eesti territooriumil (Luts 1975:53).

1925. aastal asutati Tallinna maleva Kalevi malevkonna juurde esimene Naiskodukaitse üksus, millest aegamööda kasvas välja Tallinna Naiskodukaitse ringkond. Hiljem tegutses iga maleva juures abiteenistusena Naiskodukaitse ringkond, mille ülesanne oli toitlustuse ja sanitaarolude korraldamine. 1927. aastal peeti esimene Naiskodukaitse keskkogu koosolek, kus valiti organisatsioonile keskjuhatus. Selle esinaiseks sai Mari Raamot, kes oli ametis 1937. aastani, mil esinaiseks valiti Erika Oskar-Männik (Uustalu 1968:232).

KLi liikmete arv oli tihedalt seotud haldusjaotuse ja elanike arvuga maakondades ning suuremates linnades. Malevate isikkoosseisu arvust ja selle muutustest aastatel 1927-1936 annab ülevaate Kaitse Kodu vastavates aastakäikudes avaldatud aastaaruannete põhjal koostatud alljärgnev tabel:

Tabel 1

Malevate isikkoosseis 1926-1936

Malev	**1926**	**1928**	**1929**	**1930**	**1931**	**1932**	**1933**	**1934**	**1936***
Tartumaa	4351	4656	4450	4601	4547	4198	4388	4212	4844
Tallinna	2571	2503	2456	2622	2784	2913	2905	2821	3663
Viru	2529	2544	2541	2756	2960	3282	3016	3141	3517
Harju	1887	1934	2272	2603	2865	2898	3038	3042	3419
Järva	**1399**	**2093**	**1932**	**2176**	**2263**	**2337**	**2389**	**2137**	**2632**
Võru	2121	2317	2275	2289	2270	2470	2455	2348	2619
Pärnumaa	1960	1898	1811	2163	2370	2418	2343	2426	2617
Tartu	1642	1609	1606	1816	1441	1469	1582	1821	2497
Sakalamaa	2538	2062	2224	2445	2754	3056	3047	2201	2431
Lääne	1310	1485	1621	1694	1692	2074	2251	2146	2138
Valga	1334	1379	1390	1482	1474	1556	1580	1553	1769
Saaremaa	1299	1298	1298	1306	1443	1570	1475	1421	1548
Narva	527	511	546	622	663	802	1018	1085	1401
Petseri	463	474	480	508	554	619	643	643	784
Pärnu	427	419	442	444	468	455	470	572	669
Kaitseliit	**26358**	**27182**	**27344**	**29527**	**30548**	**32117**	**32600**	**31569**	**36548**

Allikas: Kaitse Kodu 1927-1936. 1936. aasta andmed tabelis on esitatud 1. jaanuari seisuga 1936.

Suurim malev oli Tartumaa malev, mille liikmete arv oli teistest pidevalt tuhande mehe võrra suurem. Tartumaa malevale järgnesid Tallinna, Viru ja Harju malevad, kus liikmete arv 1936. aastaks oli 3500 ümber. Järgmise grupi moodustasid Järva, Võru, Pärnumaa, Tartu, Sakalamaa ja Lääne malevad, kus liikmete arv oli kahe ja kolme tuhande vahel. Ülejäänud malevate liikmete arv jäi 1936. aastaks alla 2000. Väikseimad olid Petseri ja Pärnu malevad, kus liikmeid oli alla tuhande.

Kuni 1934. aasta alguseni KLi koosseis pidevalt kasvas. Seejärel vähenes kaitseliitlaste üldarv järsult, kuna allüksuste juhatused otsustasid passiivsed liikmed oma nimekirjadest eemaldada (Kaitse Kodu 1935:291). 1935. aasta algusest hakkas koosseis jälle kasvama (Kaitse Kodu 1936:528).

Ainuüksi maleva liikmete arv ei peegelda täielikult elanike aktiivsust KLi töös osalemisel. 1931. aastal avaldati sellekohane artikkel Kaitse Kodus, kus lähteandmetena oli kasutusel 1930. aasta näitajad. Artikli alusel koostatud alljärgnevas tabelis 2 antakse võrdlev ülevaade kaitseliitlaste ja elanike üldarvu suhtest territoriaaljaotuse järgi:

Tabel 2

Kaitseliitlaste arv aktiivsete elanike arvust 1930. aastal

Malev	Aktiivsete kodanike üldarv	Neist kaitseliitlased	Kaitseliitlaste protsent aktiivsete kodanike üldarvust
Tartumaa	31152	4601	14,8
Järva	**15422**	**2176**	**14,1**
Valga	10676	1482	13,9
Tartu	14800	1816	12,3
Sakalamaa	20402	2445	12,0
Saaremaa	11073	1306	11,8
Võrumaa	19568	2289	11,7
Pärnumaa	19510	2163	11,1
Harju	24671	2603	10,6
Lääne	17196	1694	9,9
Viru	30890	2756	8,9
Pärnu	5468	444	8,1
Narva	7737	622	8,0
Tallinna	39817	2622	6,6
Petseri	10746	508	4,7
Kokku	**279128**	**29527**	**10,6**

Allikas: Kaitse Kodu 1931:830

Tabelist selgub, et Tartumaa malevas, mis oli liikmete arvult suurim, oli ka elanike osalusprotsent kõige kõrgem. Kuid vastupidised näitajad näeme Tallinna malevas, kus osalemise aktiivsus oli suhteliselt madal.

Artiklist selgub, et kõige aktiivsemad liikmed olid eelkõige maapiirkondades. Elukutsete järgi olid aktiivsemad õpilased, ametnikud ja põllumehed ning väheaktiivsed töölised, töösturid ja majaomanikud. Kuna Tallinn ja Narva olid peamiselt tööstuslinnad, oli seal KLi liikmelisuse protsent aktiivsete meeskodanike üldarvust suhteliselt madal (Kaitse Kodu 1931:829-830).

16. juunil 1940. aastal alanud Nõukogude okupatsioon lõpetas formaalselt KLi tegevuse. KLi likvideerimine oli okupatsioonivõimude üheks esimeseks nõudmiseks. 17. juunil 1940 kohtus kindral Laidoner Narvas armeekomandör Kirill Meretskoviga. Nõukogude Liidu delegatsioon teatas, et Eestisse tuuakse üle maapiiri lisaks juba baasides olevatele vägedele veel viis jalaväediviisi ehk umbes 90 000 meest. Kindral Laidoneri poolt juhitud Eesti delegatsiooni ülesandeks oli fikseerida uute punaarmee väeosade paigutamisrajoonid. Samal kohtumisel selgus, et diviiside Eestisse paigutamine polnud Nõukogude Liidu ainus nõudmine - nõuti ka Eesti sõjaväe koosseisu mittekuuluvatelt isikutelt relvade äravõtmist 48 tunni jooksul. Kuna Laidoneril puudusid volitused selle küsimuse otsustamiseks, sunniti teda helistama Vabariigi Presidendile. Keeldumise korral ähvardati kasutada sõjalist jõudu. Presidendi nõusolekul kirjutaski Sõjavägede Ülemjuhataja alla niinimetatud „Narva kokkuleppele" (Luts 1975:149-152).

Kolonelleitnant Alfred Luts on oma mälestustes kirjutanud: „Narva kokkulepet oli Nõukogude Liidul vaja vaid paariks päevaks, kuni tähtsamad punktid Eestis olid punaväe poolt okupeeritud ja eraisikud ning KL desarmeeritud. Kommunistid kartsid oma kogemuste põhjal tõsiselt KLi, kuna see asus üle maa laiali ja võis partisanisõja põhimõttel korraldada punastele ootamatu ja verise vastupanu." (Ibid, 156).

KLilt ja eraisikutelt relvade äravõtmine kulges rahulikult. 19. juuni õhtuks kandsid Siseministeerium ja KLi ülem ette relvade äravõtmisest (Ibid, 157).

27. juunil 1940 kirjutas Konstantin Päts alla *Kaitseliidu likvideerimise seadlusele,* millega tunnistati kehtetuks KLi põhikiri ning lõpetati KLi ja allorganisatsioonide tegevus alates 28. juunist 1940. Kogu KLile kuulunud kinnis- ja vallasvara anti üle riigile (Kaitseliidu

likvideerimise seadlus § 1-2 – RT 1940, 55:891). 29. juulil 1940 viidi *Kaitseliidu likvideerimise seadlusesse* sisse muudatus, mille alusel KLile kuulunud kinnis- ja vallasvara ning rahasummad läksid üle Eestimaa Kommunistlikule Parteile (Kaitseliidu likvideerimise seadluse muutmise seadlus § 2 – RT 1940, 87:1180).

1.4 KAITSELIIDU ÜKSUSED MOBILISATSIOONIPLAANIDES

Eesti Vabariigis mobilisatsiooni läbiviimise huvides leidis rakendust ka KL. KL pidi mobilisatsiooni korral tagama siseriikliku julgeoleku (Balder 1928:105), komplekteerima (formeerima) üksuseid ning saatma osa kaitseliitlastest reservväelasi kindlaksmääratud meeskondadena sõjaväe koosseisu. 1932. aastal moodustati KLi malevates laskurkompaniid ja ratsarühmad, mis pidid mobilisatsiooni korral olema kaadriks vastavalt jalaväe- ja tagavara jalaväerügementidele ning üksikutele eskadronidele (Salo 2005:104). 16. veebruaril 1935 kiitis Riigikaitsenõukogu heaks sõjaväe sõjaaegse organisatsiooni ja mobilisatsiooni põhialused, mille järgi mobilisatsiooni korral 2-4 aastakäiku idaosa ja 12 aastakäiku lääneosa reservväelaste kontingendist pidi kuuluma sunduslikult KLi (mobiliseerituna), neile pidi korraldatama õppusi ja neist formeeritama territoriaalüksusi (Ibid, 102).

1931. aasta kevadiste plaanide kohaselt oli KLi suurtükipatareide ülesandeks mobilisatsiooni korral minna kindlaksmääratud kaitseväe üksuste juurde, kuid mitte koosseisu (Punga 1998b:42). 1932. aasta veebruariks olid ülesanded mõnevõrra täpsustunud ja kaitsevägede staabi nõudmine oli, et KLi poolt moodustatavad katteüksused ehk patareid oleksid juba rahuajal vastavalt sõjaaja vajadustele komplekteeritud (Ibid, 42).

1934. aastaks olid KLis välja kujunenud kolme tüüpi patareid: I – kattepatareid, II – õppepatareid KLi materjalosaga, III – õppepatareid ilma KL materjalosa ja varustuseta (Punga 1998b:43).

Kattepatareide struktuur ja koosseis vastasid sõjaaegsetele, meeskonnad ja hobused olid võetud eriarvele. Patareid olid valmis häire korral kogunema ja tegutsema. Sellised patareisid oli viis: Narva malevas Vaivaras, Viru malevas Jõhvis, Petserimaa malevas Petseris, Tartumaa malevas Mäksal ja Radama külas (Ibid, 43).

KLi materjalosaga õppepatareidele, mis loodi eesmärgiga viia läbi väljaõpet, olid suurtükid üle

antud alaliseks hooldamiseks ja harjutamiseks (Ibid, 43).

Õppepatareid ilma KL materjalosa ja varustuseta koosnesid vaid meeskondadest. Õpiti kaitseväe instruktorite juhendamisel ja kaitseväe materjalosal. Paiknesid need üksused lähtuvalt õppematerjali olemasolust II suurtükiväegrupi juures Viru malevas, I suurtükiväegrupi juures Narva malevas ja 1. soomusrongirügemendi juures Järva malevas (Ibid, 43).

1936. aastast lisandus KLile ülesanne komplekteerida ja täiendada mobilisatsiooni korral ka merekindluste patareid (Salo 2005:104).

Kui 1936. aasta oktoobris-detsembris suure relvamüügi raames müüdi Hispaaniasse ära ka kõik KLi 77- ja 87-mm suurtükid, otsustati 1937. aasta alguses KLi patareid varustada sama tüüpi relvadega, mis olid kaitseväe põhirelvastuses. Ümberrelvastumine toimus kohe, 76-mm välikahurite üleandmine kaitseväelt KLile algas juba jaanuaris 1937. Järgnesid 84- ja 114-mm Inglise suurtükid ja kokku sai KL 1937. aastal 24 kerget välisuurtükki, neist kaksteist 76-mm, kümme 84-mm ja kaks 114-mm. Nendega relvastati 12 kahesuurtükilist patareid. 1937-1938 toimusid nimetatud patareides veel mõningad väiksemad 76- ja 84-mm relvade ümberjagamised ning lõpuks, märtsis 1939, äramüüdud kahe 114-mm haubitsa asendamine 76-mm Vene kahuritega (Nõmm 2005:111-112).

KLi kasutada oli 1939. aasta 1. septembri seisuga 24 välisuurtükki, neist kaheksa 76-mm Vene M1902, kaks 76-mm Prantsuse M1897 ja neliteist 84-mm Inglise suurtükki. Nende 24 suurtükiga oli relvastatud 12 (koos Narva patareiga) väikest kahesuurtükilist välipatareid, mis pidid mobilisatsiooni korral minema määratud suurtükiväegruppide jt üksuste koosseisu. Enamus neist (9 patareid 18 suurtükiga) pärineski suurtükiväegruppide koosseisudest ning arvestati sinna edasi - tegu oli ju välisuurtükiväe ühe osaga. Kolm eraldi KLi patareid kuue 84-mm kahuriga oli mõeldud Peipsi ranna ja Saaremaa kaitseks, mitte gruppidesse. Peale selle kasutati väljaõppe ja mobilisatsiooni kiiruse huvides kaitseliitlasi rahu ajal otseselt kaitseväe patareide juures (Ibid, 112).

KL suurtükiväest 1. septembri 1939. aasta seisuga annab ülevaate alljärgnev tabel:

Tabel 3

Kaitseliidu suurtükipatareid 1939. aastal.

Patarei	**76-mm M1902**	**76-mm M1897**	**84-mm Inglise**	**Kuuluvus sõja korral**
Narva*	2			1. diviisi 1. grupp
Vaivara	2			1. diviisi 2. grupp
Paide		2		1. diviisi 7. grupp
Mäksa			2	2. diviisi 4. grupp
Valga			2	2. diviisi 15. grupp
Tõrva			2	2. diviisi 15. grupp
Põltsamaa	2			3. diviisi 5. grupp
Pärnu	2			3. diviisi 16. grupp
Tallinna			2	3. diviisi Tagavaragrupp
Ahja			2	Peipsi rannakaitsepataljon
Räpina			2	Peipsi rannakaitsepataljon
Kuressaare			2	Saaremaa kaitseks
Kokku	**8**	**2**	**14**	

Allikas: Nõmm 2005:112. Märkus* - Narva patarei 2 suurtükki polnud mitte üle antud, vaid ainult kasutamiseks.

Kokku planeeriti KLis moodustada 44 suurtükiväeüksust rohkem kui 86 suurtükiga – kavas oli anda 38 relva KLi valdusse, 22 pidi jääma kaitseväe valdusse kaitseliitlaste kasutada ja 28 relva osas ei olnud valdaja määratud. 1940. aasta suveks ei olnud kaitsevägede staabi ülema II abi kolonel O. Plaksi kava jõutud täielikult ellu viia ja nii oligi planeeritud 38 relva asemel KLi valduses vaid 24 (Punga 1998b:44).

Pärast mobilisatsiooni läbiviimist oli üks esimesi tegevusvalmiks saavaid lahingüksusi KL Tartumaa malevast ja piirivalve Mehikoorma rajooni allüksustest Peipsi ääres formeeritav Peipsi Rannakaitse pataljon (Salo 2005:111). 1933. aastal kinnitati pataljoni koosseis, pataljon allus 2. diviisi ülemale ja KL ülemale (Ibid, 39).

KLi ärakasutamine mobilisatsiooni huvides parandas olukorda, eriti ratsaväes. Ratsaväelaste väljaõpe nõudis pikemat aega kui jalaväe oma (Ibid, 112). KL moodustas nelja aasta tööga 1939. aasta alguseks vajalikes kohtades ratsaüksused, mis olid määratud üksikute ratsaeskadronide ja jalaväerügementide ratsakomandode formeerimiseks. Seega lahendati seni probleemiks olnud ratsaüksuste ratsateenistuseks harjutatud hobustega komplekteerimise küsimus (Ibid, 104).

Katteväeosad pidid kaitsma riigipiiri mobilisatsiooni läbiviimise ajal. Maavägede põhilised katteväeosad olid idapiiri ääres asuvate 1. ja 2. diviisi koosseisus. Toetuseks olid ka mõned allüksused 3. diviisi koosseisust (Ibid, 152).

KLi rakendamine mobilisatsiooni huvides oli väga olulise tähendusega, kuna see võimaldas väeosade jaoks kiiresti moodustada hästi väljaõpetatud ja koos tegutsema harjutatud allüksusi ning kasutada juba valmisolevaid üksusi katteväeosadena (Ibid, 149). Paljudes lõikudes tuli just KLi kattekompaniidel ja rühmadel pärast piirivalvet vastu võtta vaenlase esimene löök. Narva rindel võis KL piirikatteks välja panna kuni 600 meest. Koos KLiga võidi piirikatteks välja panna kokku 3300 jalaväelast ja kuni 200 ratsaväelast, sealhulgas 1700 jalaväelast Narva rindel ja 1600 jalaväelast ning 200 ratsaväelast Petseri rindel (Ibid, 152).

3. diviisi piirikattejõududeks olid idavariandi kohaselt vastavates kaitselõikudes KLi Saaremaa Malev (1400 tääki) koos kerge patareiga (Ibid, 153).

1. diviisi kaitsepiirkonnas pidi KLi Narva malev 1939. aastal välja panema Narva, Narva-Jõesuu ja Vaivara kattekompanii ning Permisküla rühma, kokku mehi 335 püssi ja 5 raskekuulipildujaga. KL Viru malev pidi välja panema Iisaku ning Kunda kattekompaniid ligi 270 mehega. Kokku ligi 600 mehest olid umbes 400 määratud kaitsma Narva jõe joont Narvast põhja ja lõuna pool. KL katteüksused pidid kogunema ja olema valmis väljaastumiseks 4 tunni jooksul pärast mobilisatsiooni väljakuulutamist. Katteüksustele väljaantavat laskemoona hoiti põhiliselt sõjaväe ladudes, kuid osades üksustes ka KLi hoiukohtades. Suurtükiväe katteallüksusteks olid kaks Narva kattepatareid (76-mm Vene ja 9” müüsritega), Vaivara ning Jõhvi patareid. Narva kattepatareid pidid pärast sõjaväe mobilisatsiooni minema 1. kerge suurtükiväegrupi ja Narva suurtükiväegrupi koosseisu, Vaivara ja Jõhvi patareid 6. kerge suurtükiväegrupi koosseisu. Narva Maleva katteüksused läksid piirikatte teostamiseks 1. jalaväerügemendi koosseisu. Koos nende allüksustega sai rügement piirikatteks juurde KLile kasutamiseks antud 5 raskekuulipildujat

Maksim. 5. jalaväerügement (jalaväepataljon) sai raskekuulipildujaid Maksim juurde Viru Malevalt. Narva Maleva Permisküla üksikrühm läks pärast mobilisatsiooni 4. jalaväerügemendi III pataljoni koosseisu (Ibid, 153-154).

Samas võis KL sisekaitseks välja panna palju rohkem kaitseliitlasi. KL Viru maleva üksused said 15. novembril 1939 sisekaitseks välja panna 36 ohvitseri ja 1021 kaitseliitlast 1021 püssi, 2 kerge- ja 4 raskekuulipildujaga (Ibid, 154).

2. diviisi kaitsepiirkonnas pidi KL piirikatteks välja panema Petseri, Värska ja Vastseliina kompanii, Laura jalaväe- ja ratsasalga ning Petseri patarei. 2. diviisi ülemale allusid 1937. aastal läbi sõjaväeringkondade juhatajate 5 KLi pataljoni (Ibid, 154).

Saaremaa kaitseks moodustatava Saaremaa rügemendi (koosseis kehtestati 28. juunist 1939) osa allüksusi, sealhulgas ühe patarei, pidi moodustama KLi Saaremaa Malev (Ibid, 157).

1.5 VÄLJAÕPPE ÜLDALUSEID KAITSELIIDUS 1924-1940

1.5.1 Väljaõppe eesmärk

KLi väljaõppe põhieesmärk oli ette valmistada kaitseliitlasi ja KLi üksusi riigikaitse ülesannete täitmiseks – võitlemiseks nii *väerindel* kui ka *siseriigis* (Kaitseliidu õppemäärused I osa 1934:11).

Peale põhieesmärgi oli väljaõppel mitu lisaeesmärki, milleks olid:

1. anda pealikutele oskused ja teadmised oma üksuse juhtimiseks ja väljaõpetamiseks;
2. õpetada malevlasi relva käsitsema ja tegutsema lahingus nii üksikvõitlejana kui ka üksuse koosseisus;
3. tõsta kaitseliitlaste lasketaset ning propageerida laskesporti, korraldades selleks laskevõistlusi, soetades laskeradasid, relvi ja laskemoona;
4. õpetada meeskondi osalema vahiteenistuses;
5. hoolitseda oma liikmete, peamiselt noorte, kehalise kasvatuse arendamise eest, andes juhtnööre sportimiseks, soetades spordivälju, varustades üksusi spordivahenditega, korraldades spordivõistlusi ning huvimatkasid (Kaitse Kodu 1930, 10. august:843).

1.5.2 Kaitseliitlaste liigitus

Peale ligi kolmeaastast tööd jõuti 1927. aasta teisel poolel väljaõppega sellisele tasemele, et tekkis vajadus liigitada malevlasi vastavalt väljaõppe tasemele ja mobilisatsiooni ülesannetele. Nende põhimõtete järgi jagati kaitseliitlased edasiste õppuste jaoks kolmeks: I järgu malevlased, II järgu malevlased ja noormalevlased (Balder 1927:710).

I järgu malevlased olid kaitseväes ajateenistuse läbinud ja alla 40 aasta vanad või need, kes olid sooritanud katsed 4-kuulise ajateenistussoodustuse saamiseks (Ibid, 710).

II järgu malevlased olid kaitseliitlased, kes erinevatel põhjustel mobilisatsiooni alla ei kuulunud ning kõik need, kellel oli vanust üle 40 aasta, juhul kui nad ise ei avaldanud soovi teha õppusi koos I liigiga (Ibid, 710).

Noormalevlasteks loeti kõik noorliikmed kuni ajateenistusse astumiseni, välja arvatud need, kes oli sooritanud katsed 4-kuulise ajateenistussoodustuse saamiseks (Ibid, 710).

KLi 1934. aastal ilmunud õppemääruste I osa korrigeeris veidi kaitseliitlaste liigitust, kuid üldpõhimõtte jäi samaks. Kaitseliitlased jaotati nagu ennegi väljaõppe poolest kolme ossa: rindemeesteks, sisekaitsemeesteks ning algajateks, kellel igal eraldi olid omad ülesanded ja väljaõppe ulatus (Kaitseliidu õppemäärused I osa 1934:13).

Rindemees oli see, kes oli alla 42 aasta vana ja kes võttis mobilisatsiooni korral osa lahingutegevusest. Rindemees oli kas kaitseväes ettevalmistuse saanud või algaja kaitseliitlase kursuse lõpetanud. Seega oli iga mees vähemalt reavõitleja teadmiste ja oskustega. Rindemehe väljaõpe ühtis kaitseväe reamehe õppekavaga (Kaitse Kodu 1936, 18. september:681).

Sisekaitsemees oli see, kes vanaduse või tervise tõttu mobilisatsiooni korral lahingutegevusest osa ei võtnud, vaid pidi osalema riigi sisejulgeoleku kaitsel. Seega ei võtnud ta osa kõigist rindemeestele mõeldud õppustest, kuid pidi tundma põhjalikumalt vahiteenistust (Ibid, 681).

Algaja kaitseliitlane oli see, kes ei olnud kaitseliidus läbinud algaja kursust või kes ei olnud kaitseväes saanud sellele kursusele vastavat ettevalmistust. Talle anti välja kaitseliidu relv ainult juhul, kui ta oskas seda käsitseda ja hooldada. Relvakandmise õiguse saamiseks pidi ta sooritama eksami relva tundmises, hooldamises ja käsitsemises. Algaja väljaõppekava kattus enamjaolt kaitseväe noorsõduri õppekavaga (Ibid, 682).

Oma ametikohtade ja ettevalmistuse poolest jaotati kaitseliitlased malevlasteks ja pealikuteks ning auastmete järgi malevlasteks, kapraliteks, allohvitserideks ja ohvitserideks (Kaitseliidu

õppemäärused I osa 1934:14-15).

1.5.3 Väljaõppe temaatiline jaotus

KLi õppealane tegevus jagunes temaatiliselt kolmeks: riviline-taktikaline ettevalmistus, laskeasjandus ning kehaline kasvatus. Rivilise ja taktikalise ettevalmistuse alla kuulusid:

1. pealikute ja nende abide täienduskursused, õppepäevad ja õppused,
2. kaitseliidu suvelaagrid,
3. taktikalised õppused,
4. järjekordsed õppused,
5. algajate kaitseliitlaste õppused,
6. eriüksuste õppused (relvaliigi õppused) (Balder 1935:376).

Laskeväljaõppe arendamiseks ja parandamiseks viidi malevates läbi laskeharjutusi ja –võistlusi, lahinglaskmisi ning laskejuhatajate kursusi. Peale selle muretseti juurde laskeradasid ja arendati laskespordiklubisid (Ibid, 376).

Kehalise kasvatuse arendamiseks korraldati malevates kehalise kasvatuse kursusi ja harjutusi, viidi läbi spordivõistlusi ning arendati maleva spordiklubide tegevust (Ibid, 376).

1934. aasta õppemäärused jagasid KLi õppetegevuse kahte liiki: järjekordne (harilik) õppetegevus ja eriline (erakordne) õppetegevus (Kaitseliidu õppemäärused I osa 1934:15). Järjekordne õppetegevus oli tavapärane planeeritud väljaõpe. Sinna alla kuulusid kõik õppused ja võistlused, mis malevate allüksused korraldasid iseseisvalt, üksuse pealiku või instruktori juhtimisel ning vastavalt maleva õppekavades püstitatud eesmärkidele. Järjekordsed õppused olid:

1. lahkrivi (lahingdrilli) harjutused ja taktikalised õppused jao ja rühma koosseisus (lahingkool);
2. koondrivi harjutused (rividrill, rivikool);
3. laskeharjutused;
4. määrustike, eeskirjade ja KLi kodukorra tundmaõppimine;
5. relvade tundmaõppimine, nende käsitsemine, hooldamine ja muud laskealased õppused;
6. maleva allüksuste laskevõistlused, mida allüksused iseseisvalt korraldasid;

7. klassikatsed laskureile ja küttidele;
8. karikavõistlused;
9. eriüksuste erialased õppused vastavalt nende õppekavadele;
10. kehalise kasvatuse harjutused, kursused ja võistlused, mida maleva allüksused ise korraldasid;
11. algajate kaitseliitlaste õppused (Ibid, 15-16).

Erilise õppetegevuse alla kuulusid õppused ja võistlused, mille korraldamine nõudis rohkem ettevalmistust ja juhtimist. Seetõttu viidi need läbi tavaliselt KLi peastaabi või maleva staabi juhtimisel. Erilisteks õppusteks loeti:

1. manöövrid;
2. taktikalised õppused (kompanii koosseisus ja suuremad);
3. pealike ja laskejuhatajate kursused;
4. suvelaagrid (üldlaagrid; laskurite, patareide, ratsameeste jms laagrid);
5. maleva laskevõistlused ja võistlused teiste organisatsioonidega;
6. maleva sportlikud ja sõjalised võistlused;
7. eriüksuste suuremad õppused (ratsapäevad, gaasikaitse-, patareide laskepäevad);
8. suusa- ja jalgrattaretked;
9. suusavalmistamiskursused ja muud erikursused (Ibid, 16-17).

1.5.4 Õppekavad

KLi õppekavad töötati välja lähtudes relvaliigist, kaitseliitlase sõjaväelisest ettevalmistusest ning riigikaitselistest ülesannetest, mida kaitseliitlasel tuli täita. 1934. aasta õppemäärus nägi ette viis suuremat õppekursust:

1. algaja kaitseliitlase kursus, mis tuli kõikidel kaitseliitlastel läbida aasta jooksul pärast KLi vastuvõtmist (välja arvatud need, kes olid vastava õppe läbinud kaitseväes);
2. kaitseliitlase üldõppekursus oli kohustuslik kõigile rindemeestele olenemata ametikohast ja relvaliigist;
3. relvaliikide õppekursused, kus süvendati teadmisi vastavalt relvaliigile;
4. sisekaitsemeeste õppekursus, mis oli mõeldud ainult sisekaitsemeestele, kuna nad ei pidanud osa võtma kõigist rindemeestele mõeldud õppustest;

5. pealike õppekursus viidi läbi vastavalt pealiku ametikoha tasemele ning sellest osavõtt oli kohustuslik (Ibid, 17-19).

1.5.5 Õppeperioodid

Aastaajaliselt jagunes alates 1927. aastast kaitseliidu tegevusaasta perioodideks, mis olid tingitud ilmastikust ja liikmete töötingimustest. Õppeperioode oli kolm:

- talveperiood – 1. detsembrist kuni 30. aprillini;
- suveperiood – 1. maist kuni 30. septembrini;
- sügisperiood – 1. oktoobrist kuni 30. novembrini (Kaitse Kodu 1928, 15. juuni:11).

Talveperioodil oli tähelepanu pööratud pealikute ettevalmistamisele ning organisatsiooni sisemisele kontrollile. Viimase puhul korraldati üksuste kontrollkogunemisi ja proovialarme. Malevlastele korraldati peamiselt siseõppusi. Väliõppusi ja laskmisi korraldati olenevalt ilmastikuoludest (Ibid, 11).
Suvel oli tähtsal kohal suvelaagrid, mis oli pealikele praktikaks ja jätkuks talvel õpitule jao ning rühma juhtimisel. Sel ajal toimusid intensiivsemalt ka laskeharjutused: viidi läbi klassikatseid, üksuste laskevõistlusi ning malevate ja kaitseliidu meistrivõistlusi. Samuti oli suvel suur rõhk pandud eriüksuste meeskondade õppetegevusele. Spordis korraldati harjutusi ja kursusi kergejõustiku, mängude ja ujumise aladel, millega valmistuti tähtpäevadel toimuvateks spordivõistlusteks (Ibid, 11).
Sügisperiood oli mõeldud taktikaharjutusteks (Ibid, 11).

Uus 1934. aasta kaitseliidu õppemäärus jaotas aga õppetegevuse kahte perioodi: talve- ja suveperioodi. Talvine periood algas 1. detsembrist ning kestis kuni 30. aprillini ning suveperiood algas 1. maist ning lõppes 30. novembril (Kaitseliidu õppemäärused I osa 1934:20).
Talveperioodil viidi läbi juhtimisväljaõpe pealikele, eripealike väljaõpetamine, õppehäired, kontrollkogunemised, algajate kaitseliitlaste õppused ning erinevad õppused sisekorra-, garnisoniteenistuse- ning relvatundmises (Ibid, 21).
Tähtsaim õppetegevus oli koondatud suveperioodile. Seal õpiti ning harjutati peamiselt järgmist:

1. üksikmehe ja üksuse taktikat,
2. laskeasjandust, mis seisnes õppe- ja lahinglaskmistes, laskevõistlustes, klassikatsetes ning klassiharjutuste täitmises,
3. õppehäireid,

4. kehalist kasvatust läbi erinevate kursuste ja võistluste.

Suveperiood lõppes harilikult sügiseste taktikaliste õppustega (Ibid, 21).

1.6 KOKKUVÕTE

KLi teke segastel aegadel Eestis ei olnud ebatavaline. Taolisi organisatsioone oli tekkinud peale I maailmasõda mitmel pool Euroopas ning kõigi nende eesmärk oli ühine - kaitsta oma kodu ja vara.

Eestis loodi KL 1918. aasta novembris, mil oli käimas Vabadussõda. Sel ajal oli KL ainuke reaalne jõud, mida Eesti omas, ja seega tuli KLil täita ühtlasi sõjaväe, politsei ja õigusemõistja ülesandeid.

1919. aasta märtsi keskpaigast alustati kõigi registreeritud kaitseliitlastega võimaluste piires sõjaväelisi õppusi, kuid rahvaväe korraldamisega jäi KL otsesest sõjategevusest järk-järgult eemale ning hakkas tegelema riigi sisejulgeolekuga. Töötati koos vastloodud politseiga. KL saatis välja patrulle, püüdis kurjategijaid, väejooksikuid, salaviina tegijaid, samuti tuli olude sunnil tagada vanglate, raudtee, telegraafi- ja telefonivõrgu kaitse.

Pärast Vabadussõda likvideeriti sõjaministri käsuga 20. mail 1920 KL staap ja kõik KLi ülemale allunud väeosad viidi üle Sõjaväe Ringkonna ülema alluvusse, kes ühtlasi pidi täitma ka KLi ülema ülesandeid.

KLi rahuaegne vabatahtlik töö pidi rajanema mittesõjalisel tegevusel nagu sport ja jahipidamine. Kuid selline tegevus oli osaliselt mõttetu, kuna Eestis tegutses spordi- ja jahiseltse juba varasemast ajast. Kokkuvõttes selle tulemusena KLi eksistents sisuliselt hääbus.

Pärast 1924. aasta 1. detsembri sündmusi hakkas KL tegevus kiiresti taaselustuma. Organisatsiooni liikmeskond kasvas tempokalt ning KLi relvastamiseks anti välja seni laos seisnud relvad.

Sõjaväelisele väljaõppele pandi KLis tugev alus 1926. aastal, mil seni organisatsiooni arvulisele suurenemisele suunitletud tegevuse põhirõhk kandus õppetööle.

KL oli organiseeritud 15 malevasse, mis võrdsustati jalaväerügementidega. Malevad asusid 11 maakonnas ja Tallinnas, Tartus, Narvas ning Pärnus. Malevad jagunesid territoriaalse jaotuse alusel malevkondadeks, need omakorda kompaniideks, rühmadeks, jagudeks. KLil olid olemas oma suurtükiväe, ratsaväe ja tehnilised üksused, samuti kuulus organisatsiooni mereväeüksusi.

KLi liikmete arv oli tihedalt seotud haldusjaotuse ja elanike arvuga maakondades ning suuremates linnades, millest lähtuvalt võis KLi malevad isikkoosseisu suuruse järgi jaotada sisuliselt kolme gruppi: suured, keskmised ja väikesed malevad. Suurtes malevates oli liikmete arv 1936. aastaks üle 3000 ning neist suurim oli Tartumaa malev 4844 liikmega. Keskmiste malevate liikmete arv jäi 2000 ja 3000 vahele ning väikemalevates oli kaitseliitlasi alla 2000. Järva malev oma liikmeskonnaga kuulus keskmiste malevate hulka, kuna suur protsent Järvamaa aktiivseid meekodanikke kuulus KLi. Seetõttu oli Järva maleva liikmete arv samas suurusjärgus, kui Sakalamaa, Võrumaa ja Pärnumaa malevas, kuigi neis piirkondades oli aktiivseid meeskodanike ligi 5000 mehe võrra rohkem.

Ainuüksi maleva liikmete arv ei peegeldanud täielikult elanike aktiivsust KLi töös osalemisel. Aktiivseimad liikmed elasid eelkõige maapiirkondades ning sealsed üksused olid arvestades elanike arvu suhteliselt suured. Samas suure elanikearvuga linnades oli KLi liikmete hulk suhteliselt väike, kuna töölised, töösturid ja majaomanikud olid väheaktiivsed.

16. juunil 1940. aastal alanud Nõukogude okupatsioon lõpetas formaalselt KLi tegevuse, KLi likvideerimine oli okupatsioonivõimude üheks esimeseks nõudmiseks. 27. juunil 1940 kirjutas Konstantin Päts alla *Kaitseliidu likvideerimise seadlusele,* millega tunnistati kehtetuks KLi põhikiri ning lõpetati KLi ja allorganisatsioonide tegevus alates 28. juunist 1940. Kogu KLile kuulunud kinnis- ja vallasvara anti üle riigile.

Peale rahuaegse tegevuse oli KL oma osa ka Eesti mobilisatsiooniplaanides. KL võis sõja korral anda suurt abi tagala korraldamisel ja julgestamisel, kuigi kaitseliitlaste arvuline koosseis mobilisatsiooniga vähenes. Tundes kohalikke olusid, inimesi ja maastikku võisid kaitseliitlased olla eriti edukad võitluses oma ümbruskonnas vaenlase langevarjurite ja partisanide vastu, samuti partisanisõja organiseerimisel vaenlase poolt okupeeritud Eesti territooriumil.

Sõja korral pidi osa KL ratsaüksustest minema sõjaväe koosseisu, sest ainuüksi Ratsarügemendi

enda baasil mobiliseeritud üksustest ei piisanud, kuna ratsaväe ettevalmistamine oli kallis ja aeganõudev ning peale ratsaniku oli vaja välja õpetada ka hobune. Samuti ei olnud rahuajal otstarbekas pidada nii suurt hulka hobuseid, kui oleks vaja läinud mobilisatsiooni korral. Seetõttu jäi ratsaväe reservi arendamine KLi kanda, mis oli riigile ka majanduslikult kasulik, sest vabal ajal sai kaitseliitlane oma hobust kasutada igapäevastel talutöödel ning samas oli tagatud ka mobilisatsioonireservi olemasolu. Nii loodi enamikes malevates ratsaüksused, kus hobuste väljaõpetamine jäi vastava ettevalmistuse saanud kaitseliitlaste kanda.

Erialaselt üks raskemini ettevalmistatavaid üksusi oli suurtükivägi, mille väljaõppe oli teistest pikaajalisem ja tehnilisem. Kuna tegemist oli keerulise relvaliigiga, siis ajateenistusest reservi arvatud ajateenijate väljaõppe tase langes kiiresti. Seetõttu oli otstarbekas luua KLi suurtükiväe üksused, millega tagati erialaste oskuste alalhoidmine ja pidev täiendamine. Mobilisatsiooni korral võimaldas see ilma pikema väljaõppeta formeerida suurtükiväe reservüksusi.

Sõja korral jäi KLi põhiliseks ülesandeks siiski sisekaitse tagamine. Selleks loodi juba rahuajal igasse kompaniisse sisekaitseüksused, kuhu kuulusid mehed, kes vanuse, ameti ja tervisliku seisundi tõttu mobilisatsiooni alla ei kuulunud. Sisekaitseüksuste põhiliseks ülesandeks oli tänavatel patrullimine ja avaliku korra tagamine, mille täitmine ei nõudnud meestelt nii head füüsilist vormi kui lahingutegevus. Samas tagas juba rahuajal kokkuharjutanud üksuse kasutamine kokkuhoiu rindüksuste arvelt, mida ei pidanud enam koormama kõrvaliste ülesannete täitmisega.

KLi rakendamine kattekavades oli suures osas piirkondlik ettevõtmine, kuna selles osalesid eelkõige piirilähedaste malevate allüksused, kaugemale jäävate malevate kaasamine oli suhteliselt minimaalne. Samuti ei leidnud autor allikatest ühtegi viidet selle kohta, et Sõjavägede staap oleks otseselt püstitanud KLile ülesannet mobilisatsiooniüksuste ettevalmistamiseks. Pigem leidsid rakendust juba valmisolevad oma-algatuslikult loodud üksused.
Väljaõppe üldalused kujunesid lõplikult välja alles 1934. aastaks, mil anti välja ühtne õppemäärus. Varem reguleerisid õppetegevust vaid KLi ülema ja malevapealike vastavasisulised käskkirjad ja juhendid.

1934. aasta õppemäärus keskendus peamiselt üksikmehe ettevalmistamisele. Seejuures oli suur rõhk asetatud lahinguliste oskuste omandamisele, kuigi KL pidi sõjaajal tagama eelkõige

sisejulgeoleku.

Relvaliigi kursusel õpetati lisaks üksikmehe oskustele ka tegutsemist jao koosseisus, kuid suuremate üksuste koostööharjutusi määrus ette ei näinud, põhjuseks tõenäoliselt see, et suurem osa KLi isikkoosseisust läks mobilisatsiooni korral väeosade koosseisu ja allüksuste kokkuharjutamisel ei olnud seega mõtet.

2. JÄRVA MALEVA STRUKTUURI KUJUNEMINE JA ARENG 1925-1940

2.1 MÕJUD MALEVA STRUKTUURI KUJUNEMISELE

2.1.1 Eesti haldusjaotus 1925-1940

KL loodi territoriaalsel põhimõttel ning tolleaegsed maakonnapiirid said ka malevate piirideks. Seetõttu oli haldusjaotus struktuuri esmane mõjutaja.

1922. aasta lõpul oli Järvamaal üks linn, kaks alevit ja 20 valda (vt Lisa 1). Maakonna 2986 ruutkilomeetrisel pindalal elas 58 211 elanikku, kellest 2980 elas Paides, 2398 Tapal ja 2099 Türil. Järvamaa koosseisu kuulusid järgmised vallad: Albu, Alliku, Ambla, Anna, Einmanni, Esna, Kapu, Kirna, Koigi, Kuksemaa, Käru, Lehtse, Liigvalla, Mäo, Nõmküla (Nõmmküla), Särevere, Vahastu, Veinjärve (Väinjärve), Võhmuta ja Väetsa (Väätsa). Valdades elas kokku 50 734 elanikku. Suurimad vallad olid Ambla (4073 elanikku) ja Albu (3814 elanikku), väikseimad Vahastu ja Kirna vastavalt 612 ja 1005 elanikuga (Uuet 2002:38).
1926. aastaks oli mitu alevit sedavõrd suurenenud, et sooviti maakonnavalitsusest sõltumatuks saada. Järvamaal said niiviisi linnaõiguse 2. juulil 1926 Türi ja sama aasta 30. juulil Tapa (Ibid, 52).
1923-1938 toimus suhteliselt vähe valdade liitmisi ja uute valdade asutamisi. 1930. aastail muudeti mõnede valdade nimesid, võttes uueks nimeks kohaliku vallakeskuse nime. Järvamaal muudeti 24. augustil 1935 Einmanni vald Vajangu vallaks, 22. septembril 1936 nimetati Liigvalla vald Rakke vallaks (Ibid, 54).

7. oktoobril 1938 kinnitas Vabariigi President otsuse, millega viidi läbi valdade reform, uued vallapiirid hakkasid kehtima 1. aprillist 1939. Oluline põhjus vallapiiride reformimiseks oli vajadus korrastada valdade territooriume. Enamiku valdade piirid olid ligi 40 aastat vanad, selle aja jooksul olid kujunenud uued keskused, raudteejaamade asulad ja teede sõlmpunktid. Eriti suured olid olnud muudatused seoses maareformiga, samuti 1930. aastal alanud asundustegevusega. Lisaks sellele oli valdade kuju tihti kaugel optimaalsest: mehaaniliselt liidetud väikestest mõisavaldadest tekkinud vallad võisid mõnikord olla sopilised ja

väljavenitatud. Eriti Viljandi-, Pärnu-, Valga- ja Läänemaal oli nn lapivaldu, kus ühe valla koossisu kuulusid eraldi asuvad maatükid teises vallas - kokku oli Eestis 45 sellist valda. Ka valdade suurus oli väga erinev - territooriumilt suured vallad olid Virumaal, Saaremaal ja Petserimaal, kõige väiksemad vallad olid Tartumaal ja Valgamaal. Ühe maakonna piires võisid territooriumi suuruse erinevused olla kuni kümnekordsed (Ibid, 56).

Eeltoodust lähtudes ja võttes arvesse ka asustustihedust eri valdades ning maksimaalset võimalikku kaugust vallakeskusest, aga samuti ka rahva soove ja vallavolikogude seisukohti kujundati uued vallad. Kokku otsustati luua reformi käigus 248 valda. Elanike arvu järgi jäi suurimaks suurusrühmaks endiselt 2000 - 3000 elanikuga vallad, kokku 147 (59 % üldarvust), kuid radikaalselt liideti väikesi valdu: alla 1500 elanikuga valdadest säilisid vaid 5 saartel asuvat valda ja Virumaa Piiri vald, kuni 2000 elanikuga jäi vaid 13 valda. 10 valla elanike arv ületas 5500, 3 valla elanike arv 7000 (viimased kõik Petserimaal) (Ibid, 56).

Valdade reform puudutas maakondasid erinevalt. Näiteks Petserimaa jäi reformist peaaegu kõrvale. Saaremaal õgvendati küll paljude valdade piire, kuid valdade arv vähenes vaid kahe võrra. Virumaa suhteliselt suuri valdu puudutas reform samuti vähem: 40 vallast moodustati 33 valda. Järva-, Lääne- ja Harjumaa valdade arv vähenes kolmandiku võrra. Viljandi- ja Pärnumaal oli muudatusi enam - Pärnumaal sai 41 vallast 21. Kõige enam liideti valdu Valgamaal, kus 19 vallast moodustati 10 valda (Ibid, 56-57).

Elanike arvult jäid endiselt suurimateks Petserimaa vallad (keskmiselt 5950 elanikuga), järgnesid Järvamaa ja Virumaa (keskmiselt vastavalt 3630 ja 3170 elanikku) (Ibid, 57).

Piirimuudatusi tehti ka maakondade vahel, suurim maakonnapiiride muutmine toimus seoses Pärnumaa Karksi ümbruse valdade liitmisega Viljandimaaga (Ibid, 53).

1939. aasta aprillis oli Eestis 11 maakonda, 33 linna ja 248 valda (Ibid, 74). Järvamaal säilis pärast reformi 13 valda (vt Lisa 2): Albu, Ambla, Kareda, Koigi, Käru, Lehtse, Paide, Rakke, Särevere, Vajangu, Väinjärve, Väätsa ja Võhmuta (Ibid, 60). Suurimad neist olid Lehtse vald 5533 elanikuga ja Särevere vald 5419 elanikuga, väikseim oli Väätsa 1978 elanikuga. Linnasid oli kolm: Paide, Tapa ja Türi ning neis elas vastavalt 3499, 3807 ja 3273 elanikku (Ibid, 74).

2.1.2 Seadusandlus

KLi struktuuri arengule pandi esmane seaduslik alus 12. veebruaril 1925, kui hakkas kehtima KLi põhikiri. Põhikirja järgi jagati KL maakondade järgi malevateks, seejuures võisid suuremad linnad maakonnast eraldi moodustada iseseisva maleva. Selliseid suuremaid linnasid, kus

moodustati eraldi malevad, oli kokku neli - Tallinn, Tartu, Pärnu ja Narva. Iga malev jagunes malevkondadeks, mille aluseks võisid olla valdade, valdade gruppide, alevite ja väiksemate linnade piirid. Malevkonna asutamiseks andis loa kohaliku maleva pealik. Malevad ja malevkonnad jagunesid analoogiliselt kaitseväe üksustega jagudeks, rühmadeks, kompaniideks ja pataljonideks (Kaitseliidu põhikiri § 17-20 – RT 1925, 23/24:118).

Esimene KLi põhikiri andis küll üldised alused struktuuri kujunemisele, kuid ei määranud ära üksuste täpsemaid koosseise ega suurusi. Seetõttu võis leida malevkondi, kus oli alla 50 liikme, kui ka neid, kus liikmeid üle 100.

10. jaanuaril 1929 malevapealike koosolekul võeti vastu otsus, millega kooskõlastati üksuste nimetused nende arvulise koosseisuga. Otsuse põhjal loeti kompaniiks (eskadroniks) üksus, millel oli vähemalt 50 liiget, alla 50 liikmega üksused loeti rühmadeks ning malevkond pidi koosnema vähemalt kahest kompanii-suurusest üksusest (Järva maleva pealiku käskkiri 29. jaanuar 1929, nr 4 § 4. - Järva Maleva Teataja 1929, nr 2:2).
1931. aastal võeti Vabariigi Valitsuse poolt vastu uus KLi põhikiri, mis struktuuri kujunemise osas täpsustusi ei toonud (Kaitseliidu põhikiri – RT 1931, 48).
Olulisemalt täpsemalt määrati ära üksuste suurused 1934. aastal kehtima hakanud KLi kodukorras. Kodukorra järgi võrdsustati malev kaitseväe väeosaga (Kaitseliidu kodukord 1934:62) ning selle jagunemisel malevkondadeks ja väiksemateks üksusteks jäi endiselt aluseks territoriaalsuse põhimõte. Samas võidi kohalikest oludest tingituna moodustada üksusi ka eksterritoriaalselt. Majandus- ja administratiivelu korraldamiseks jaotati malevad majandus-administratiivüksusteks, millel oli peale pealiku ka oma juhatus, revisjon, majanduslik asjaajamine ja arvepidamine (Ibid, 14-15).

Maleva suurimaks allüksuseks oli malevkond, mis kodukorra järgi oli majandus-administratiivüksus ning mille koosseisus oli vähemalt 300 kaitseliitlast. Kõik väiksemad allüksused kuulusid malevkonna koosseisu, kuid malevapealik võis ka väiksematele allüksustele anda majandusadministratiivüksuse õiguse (Ibid, 77).

Suurimaks taktikaliseks üksuseks malevas oli pataljon. Pataljoni koosseisus oli vähemalt kaks laskurkompaniid ning ta kuulus malevkonna koosseisu ja allus vahetult malevkonna pealikule. Vajadusel võis pataljon alluda ka vahetult malevapealikule. Kui pataljon allus otse

malevapealikule, nimetati seda üksikpataljoniks. Üksikpataljon oli võrdsustatud malevkonnaga (Ibid, 95).

Laskurkompanii koosnes tavaliselt kolmest lahingrühmast, ühest sisekaitserühmast ja ühest üldrühmast. Erandina võis kompanii koosneda kahest lahingrühmast ja ühest sisekaitserühmast. Üldjuhul kuulusid sidevaatlejad, sanitarid, majandusmehed, toetavliikmed ja algajad üldrühma koosseisu, kuid võisid kohalikust eripärast tingituna kuuluda elukohas oleva lahingrühma koosseisu ning vajadusel moodustati neist lisajagu (Ibid, 96-97).
Kompaniide moodustamisel lähtuti tavaliselt territoriaalsest põhimõttest, isikkoosseisu arvust ja tingimusest, et iga lahingrühma kohta tuleks vähemalt üks sisekaitsejagu. Maapiirkondades moodustati sisekaitsejaod iga lahingrühma territooriumil. Kompanii territoriaalsed piirid määras kindlaks malevapealik ning selle koosseisus oli 80 tegevliiget (Ibid, 97).
Kompanii kuulus kas malevkonna või pataljoni koosseisu, kuid võis alluda ka otse malevapealikule. Malevapealiku otsealluvusse viidud kompaniid nimetati üksikuks laskurkompaniiks (Ibid, 110).
Sisekaitsekompanii oli tavaliselt igas linnamaleva malevkonnas ja maamaleva linna või alevi piirides asuvas malevkonnas. Sisekaitsekompaniisse määrati vanemad kui 43-aastased mehed ja tervislikel põhjustel rindeteenistuseks mittekõlbulikud kaitseliitlased. Samuti kuulusid sinna mehed, kes oma ametikoha iseärasuse tõttu mobilisatsiooni alla ei kuulunud (Ibid, 111).

Lahingrühm (rindemeeste) koosnes reeglina kahest kergekuulipilduja-, kahest laskur- ja ühest sisekaitsejaost. Erandina võis rühm koosneda ka kahest või kolmest jaost, milledest üks oli lahingjagu ja teine sisekaitsejagu. Kolmandaks jaoks võis olla kas kergekuulipilduja-, püstolkuulipilduja- või lahingjagu. Rühmad moodustati territoriaalsel põhimõttel, mille piirid määras kompaniipealik. Tingimuseks oli, et igas rühmas või iga rühma kohta oleks vähemalt üks sisekaitsejagu. Rühma minimaalne koosseis oli 26 tegevliiget (Ibid, 111-112).
Iga laskurkompanii kohta ja selle territooriumil (maa-malevais) moodustati vähemalt üks sisekaitserühm arvestusega, et iga lahingrühma kohta oleks vähemalt üks sisekaitsejagu. Linna-malevais, linnades ja asulais asuvate malevkondade sisekaitserühmad koondati tavaliselt kompaniideks (Ibid, 115).
Võimalusel moodustati iga kompanii juurde ka üldrühm, mille koosseisu kuulusid erijagudena kompanii sidevaatlejad, sanitarid, majandusmehed, toetav-liikmed ja algajad. Kui ei olnud võimalik üldrühma moodustada, siis määrati need kaitseliitlased lahingrühmadesse (Ibid, 115-

116).
Kui lahingrühm oli viidud malevkonna või maleva pealiku vahetusse alluvusse, nimetati seda üksikrühmaks. Üksikrühm koosnes vähemalt kolmest laskur- ja ühest sisekaitsejaost. Rühma suurus pidi olema vähemalt 34 tegevliiget (Ibid, 117).

Laskurjagu koosnes jaopealikust, jaopealiku abist ja kaheksast malevlasest, kes olid läbinud ajateenistuse või algaja kaitseliitlase kursuse. Jaos võis olla ka vähem mehi, kuid mitte alla kuue malevlase. Kergekuulipilduja-jagu koosnes jaopealikust, jaopealiku abist ja seitsmest malevlasest. Püstolkuulipilduja-jagu koosnes jaopealikust, jaopealiku abist ja kuuest malevlasest. Sidevaatlejate jagu koosnes jaopealikust, tema abist ja sidevaatlejaist. Igal kompaniipealikul ja igal lahingrühmal pidi olema kaks sidevaatlejat. Sanitaridejagu koosnes kompanii sanitaarpealikust (velskrist või arstist), kes täitis jaopealiku kohuseid, ja 4-6 sanitarist vastavalt lahingrühmade arvule kompaniis. Majandusjagu koosnes jaopealikust, tema abist, kompanii majanduspersonalist (relvurpealik, varahoidja jne) ja toetavliikmeist, kui neid koondati erijakku. Õppejagu koosnes jaopealikust, tema abist ja algajatest malevlastest, kellel oli ajateenistus läbimata. Sisekaitsejagu koosnes jaopealikust, tema abist ja vähemalt kuuest malevlasest-sisekaitsemehest. Igas lahingrühmas tuli moodustada vähemalt üks sisekaitse-jagu (Ibid, 118-120).

Suurtükiväe divisjoni koosseisus oli vähemalt kaks patareid (Ibid, 122). Kui malevas oli ainult üks patarei, siis võis ta kuuluda malevkonna koosseisu. Patarei koosseisus oli kaks lahingrühma, kokku 46 meest, ja üks 20-meheline üldrühm. Patarei minimaalne koosseis oli 66 tegevliiget (Ibid, 127).

Lahingrühmadest esimene oli suurtükirühm ja teine siderühm. Suurtükirühmas oli 2 suurtükki, 2 suurtükipealikut, 16 suurtüki numbrit ja 6 sõitjat. Siderühm jagunes kahte komandosse: telefonistide komando (komando pealik ja kolm töökonda - kokku 10 meest) ja luurekomando (komando pealik ja 6 meest - kokku 7 meest). Üldrühma moodustasid majandusmehed, velskrid ja voorimeeskond - kokku 20 meest (Ibid, 127).
Kui patarei oli viidud maleva pealiku vahetusse alluvusse, nimetati seda üksikpatareiks. Üksikpatarei koosnes vähemalt 46-mehelisest lahingkoosseisust ja 20-mehelisest üldrühmast (Ibid, 131).

Eskadroni koosseisu kuulus kolm või neli lahingrühma ja üks üldrühm, mille koosseisu kuulusid majandusmehed, sanitaar- ja veterinaarpersonal. Eskadroni minimaalne koosseis oli kaks lahingurühma ilma üldrühmata. Eskadroni arvuline minimaalne koosseis oli 80 tegevliiget-ratsanikku (Ibid, 131).

Lahingrühma koosseisus oli neli jagu, neist kaks kergekuulipilduja- ja kaks löögijagu. Minimaalselt pidi rühmas olema kolm löögijagu, neist üks võis olla varustatud püstolkuulipildujatega. Arvuliselt pidi rühmas olema vähemalt 32 tegevliiget-ratsanikku (Ibid, 133).

Ratsajaod (lahingjaod) jagunesid löögi- ja kergekuulipilduja-jagudeks. Jao koosseisus oli kaheksa malevlast, jaopealik ja jaopealiku abi. Löögijao minimaalne koosseis oli kaheksa malevlast. Ratsajagu, mis oli varustatud püstolkuulipildujatega, võidi nimetada püstolkuulipilduja-jaoks, mille koosseis ja numbrite ülesanded olid analoogilised püstolkuulipilduja-jao koosseisu ja numbrite ülesannetega jalaväes (Ibid, 133).
Kui eskadron oli viidud maleva pealiku vahetusse alluvusse, nimetati seda üksikeskadroniks, nagu ka ratsarühma, mis oli viidud malevkonna või maleva pealiku vahetusse alluvusse, nimetati üksikratsarühmaks. Üksikratsarühm oli oma struktuurilt samasugune nagu tavaline ratsalahingrühm (Ibid, 134).

Ratsakomandod moodustati malevkondade, kompaniide ja neile vastavate üksuste juures. Komando (k-do) koosseisus on vähemalt k-do pealik, k-do pealiku abi ja kuus malevlast. Kui ratsakomando jagunes jagudesse, siis allusid jaopealikud vahetult k-do pealikule (Ibid, 135).

Maleva, malevkondade ja teiste majandusadministratiivüksuste juurde võidi moodustada orkestreid. Orkester oli kas iseseisev üksus või kuulus mõne teise allüksuse koosseisu. Orkestri struktuur kinnitati malevapealiku poolt iga orkestri kohta eraldi (Ibid, 135-139).

Maleva ja teiste allüksuste koosseisu võidi moodustada eriüksusi, mille all mõeldi kuulipilduja-, side-, gaasi-, suusk-rattur-, mere-, õhu- või teisi erialaseid kompaniisid, rühmi, jagusid ja komandosid. Eriüksuste (kompanii, rühma, jao, komando) minimaalne arvuline koosseis ei võinud olla väiksem vastavast jalaväeüksuse arvulisest koosseisust (Ibid, 139-140).

2.2 KAITSELIIDU ASUTAMINE JA TEGEVUS JÄRVAMAAL 1918-1920

KL ülema 11. novembri 1918. aasta käskkirjaga nr 1 nimetati Järva maakonna KLi ülemaks kolonel V. Puskar. Kuna aga Puskar viibis määramise ajal Järva Kaitsekorralduse ülemana Peterburis, nimetati sama aasta 24. novembril maakonna KLi uueks ülemaks Voldemar Thomson (ERA f2151, n2, s163, lk 6). 8. aprillist 1919 vabastati V. Thomson Järvamaa KLi ülema ülesannetest. Pärast seda tegutses maakonna KLi ülema kohusetäitjana kuni 17. juunini 1919 lipnik A. Kasekamp ning seejärel sai ülemaks kapten H. Oiderman (Ibid, 6p).

Maakond jagati kihelkondlike rajoonide alusel jaoskondadeks, mis omakorda jagati valdade kaupa osakondadeks. Valdade ülemate ülesandeks jäi organiseerida kaitsesalku (Ibid, 6).

Järvamaa KL võttis osa ka otsesest lahingutegevusest, kus väikesearvulised KL salgad avaldasid vastupanu pealetungivatele enamlaste vägedele. 1918. aasta lõpus alustati Paides Kaitsepataljoni formeerimist, mille koosseisu läks ka osa KL üksuseid (Ibid, 6).
Väljaõpet viidi läbi kaks korda nädalas kihelkondade ja valdade ülemate juhtimisel. Hiljem korraldati Paides ka 10-päevalisi KLi õppusi, mida viidi läbi kaitsepataljoni nime all (Ibid, 6).
Kogu Vabadussõja jooksul seisnesid KLi ülesanded raudteede ja sildade valves, väejooksikute püüdmises, politseivõimude abistamises ja kaitseliitlastele sõjaväeliste õppuste korraldamises (Ibid, 6p).
Kuid Vabadussõja lõpu poole kaotas KL oma esialgse tähtsuse. Peale sõda võtsid sõjavägi ja politsei üle KLi ülesanded. Esialgsetest KLi üksustest kujundati kütirühmad, mille koosseisus olid vanemad mehed, kellele õppusi ja laskeharjutusi läbi ei viidud (Ibid, 6p).

2.3 KAITSELIIDU TAASTAMINE JÄRVAMAAL 1925

Pärast 1924. aasta 1. detsembri mässukatset andis Ranna-, Õhu- ja Sisekaitse ülem 18. detsembril 1924 käsu kõigile Rahvaväe ülematele asuda KLi ümberkorraldamisele. Järvamaal asus ülesannet täitma major Heinrich Oiderman, kes avaldas oma esimese käskkirja 2. jaanuaril 1925. Käskkirjaga jaotati Järvamaa KLi ringkond viide jaoskonda (vt skeem 1):

Skeem 1

Järva maleva struktuur 1925. aastal (sulgudes toodud liikmete arv 1. juuni 1925 seisuga)

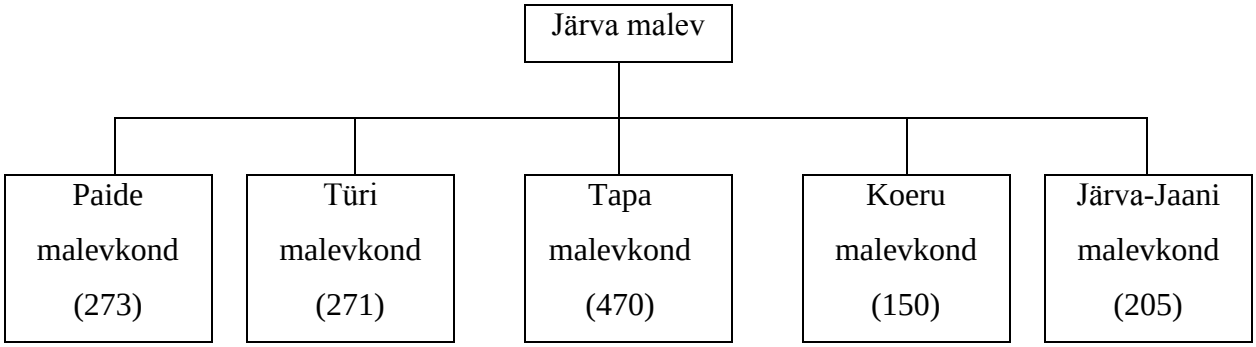

Allikas: ERA f2151, n2, s163, lk 6p

1) Paide malevkonna piiridesse kuulusid Paide linn ja ümbruskond, Mäo, Anna, Koigi ja Esna vallad;
2) Türi malevkonna piiridesse kuulusid Türi alev, Särevere, Alliku, Käru, Kirna ja Väätsa vallad;
3) Tapa malevkonna piiridesse kuulusid Tapa alev, Lehtse, Albu, Ambla ja Nõmküla vallad;
4) Järva-Jaani malevkonna piiridesse kuulusid Võhmuta, Kuksema ja Einmanni vallad;
5) Koeru malevkonna piiridesse kuulusid Väinjärve, Kapu ja Liigvalla vallad (Ibid, 6p).

Toodud jaotus läks tunduvalt lahku endisest KLi jaoskondadest. Endised jaoskonnad kuulusid likvideerimisele, uutele jaoskondadele nimetati uued ülemad alljärgnevalt:

Paide – härra J. Sõnajalg
Türi – härra H. Viirman
Tapa – härra A. Nurm
Järva-Jaani – härra E. Mühlbaum
Koeru – härra A. Viitman

27. veebruaril 1925 kutsuti jaoskondade esindajad Paidesse kokku. Kohale tulid kõikide malevkondade esindajad peale Türi. Koosolekul anti ülevaade tehtud tööst ning tutvustati uut KLi põhikirja. Uue põhikirja järgi nimetati jaoskonnad ümber malevkondadeks, rajoonid kompaniideks ning ringkond moodustas maleva. Koosolekul selgus, et Paide malevkond oli jagatud viide kompaniisse, Järva-Jaani malevkond moodustus neljast kompaniist, Tapa malevkonda kuulus kuus kompaniid (mille piirideks olid ümbruskonna vallad, välja arvatud Tapa kompanii, mille piirkonnaks sai Tapa alev, ning Aegviidu kompanii, mille piirkonda jäid

Aegviidu ümbruses olevad Lehtse ja Ambla valla osad), Koeru malevkond oli jaotatud kolme üksusesse (Ibid, 6p).

Algul tegutsesid jaoskondade-malevkondade pealikud ajutiste pealikena. Hiljem kinnitati Paide malevkonna pealikuks R. Lepp, Türi malevkonna pealikuks H. Viirman, Järva-Jaani malevkonna pealikuks E. Mühlbaum, Tapa malevkonna pealikuks A. Nurm ja Koeru malevkonna pealikuks A. Viitman (Ibid, 7).

Kuni 27. märtsini töötas major H. Oiderman maleva pealikuna, olles ühtlasi ka Rahvaväe ülem. 25. märtsist 1925 määrati Järva maleva pealikuks kapten Artur Rehe Sakala rügemendist, kes 27. märtsil asjaajamise vastu võttis. Uus pealik jõudis ametis olla väga lühikest aega - kuni 14. maini 1926, mil ta suri (Ibid, 7).

Maleva moodustamise suurimaks probleemiks oli püsside vähesus. Maleva allüksuste käsutusse sattusid esialgu ainult need püssid, mis olid enne KLi ümberkorraldamist kütisalkade käes. See arv oli liiga väike ja nii oli kompaniisid, kus püssid üldse puudusid. 27. veebruariks 1925 oli Järvamaal malevlasi 1199 ja püsse samal ajal ainult 487 (Ibid, 7).

2.3.1 Paide malevkond

Major H. Oidermani eestvedamisel kokkukutsutud Paide jaoskonna asutamiskoosolekust võttis osa 42 meest. Koosolekul valiti ajutine juhatus, mille esimene koosolek peeti 3. jaanuaril 1925. 25. veebruaril võeti vastu esimesed jaoskonna liikmed, kellest 28 oli Anna rajoonist, 35 Paidest ja 31 Koigist. Jaoskonna ja hilisema malevkonna juhatuse poolt määrati rajoonide juhatajad: Anna valda A. Tuur, Mäo rajooni A. Liiberg, Esna rajooni reservleitnant J. Stramm ja Koigi rajooni J. Orav (Ibid, 7).

Anna rajooni asutamiseks peeti koosolek 2. veebruaril 1925 Sõmeru koolimajas. KLi astujaid oli 30. Peale rajooni kompaniiks ümber nimetamist koosnes see kahest rühmast (Ibid, 7-7p).

Esnas toimus asutamiskoosolek 1. veebruaril, Mäos ja Koigis 22. veebruaril 1925. Esnas võeti liikmeid vastu 23, Mäos 15 ja Koigis 28 meest (Ibid, 7p).

1925. aasta lõpuks oli Paide malevkonna koosseis järgmine: malevkonna pealik R. Lepp, isikkoosseis 273 malevlast, püsse 128. Paide kompaniis oli 118 kaitseliitlast, pealik H. Joa; Esna kompaniis 46 kaitseliitlast, pealik J. Stramm; Anna kompaniis 44 kaitseliitlast, pealik A. Tuur; Mäo kompaniis 27 kaitseliitlast, pealik J. Liiberg; Koigi kompaniis 38 kaitseliitlast, pealik J.

Orav. Väljaastunuid oli kolm, lisaks üks väljaheidetu (Ibid, 7p).

2.3.2 Türi malevkond

Türi malevkonna asutamispäevaks loetakse 2. jaanuari 1925, mil major H. Oidermani algatusel kutsuti Türil kokku koosolek jaoskonna loomiseks. Koosolekul valiti jaoskonna juhatajaks reservlipnik H. Viirmann. Viirmanni esimeseks ülesandeks oli organiseerida allüksused – rajoonid. Jaanuari ja veebruari jooksul loodi rajoonid Türile, Jändjale, Kolusse, Alliku valda, Väätsale ja Kärusse. Märtsikuus asutati eskadron (Ibid, 7p).

Türi rajooni asutamiskoosolek toimus 3. jaanuaril 1925 Põhja panga ruumes. Türi alevi rajooni ülemaks valiti reservnooremleitnant K. Erma. Mõne nädalaga liitus rajooniga üle poolesaja mehe. Märtsis hakkas rajooni juhataja K. Erma organiseerima ratsaüksust ning lahkus oma ametikohalt. Ajutiseks kohusetäitjaks määrati M. Rõuk, kelle lühikese aja pärast vahetas välja nooremleitnant R.V. Mikkelsaar. Rühmad loodi ka alevi ümbruskonna küladesse Lokutale, Vilitale, Torile ja Taiksesse, peale nende loodi ka õpilasrühm (Ibid, 7p-8).

Jändja rajoon asutati 11. jaanuaril 1925. aastal. Selleks peeti koosolek Laupa algkooli ruumes, kuhu tuli kokku 19 meest. Rajooni juhatajaks valiti M. Eibach (Ibid, 8).

Väätsa rajooni asutamiskoosolek peeti 8. veebruaril 1925. aastal, kus rajooni juhatajaks sai J. Kulbock (Ibid, 8).

Kirna kompanii asutamisest võttis osa 20 meest, kes kogunesid 28. veebruaril 1925 Kirna algkooli. Rajooni juhatajaks sai reservnooremleitnant A. Männik (Ibid, 8).

1. juuniks kujunes malevkonna koosseis järgmiseks: malevkonna pealik H. Viirmann, Türi kompanii - 90 malevlast, pealik R.V. Mikkelsaar; Kolu kompanii - 31 malevlast, pealik A. Schiffer; Väätsa kompanii - 12 malevlast, pealik J. Kulbock; Alliku kompanii - 25 malevlast, pealik M. Vilibert; Käru kompanii - 43 malevlast, pealik M. Tamman; Jändja kompanii - 43 malevlast, pealik M. Eibach. Kokku oli malevkonnas 244 malevlast ning aasta lõpuks juba 271 kaitseliitlast, 118 püssi ja 5 sõjaväepüstolit (Ibid, 8).

2.3.3 Järva-Jaani malevkond

Järva-Jaanis asuti malevkonda moodustama reservnooremleitnant E. Mühlbaumi juhtimisel 8. jaanuaril 1925. Asutamiskoosolekul osales 10 meest, jaoskonna juhatajaks valiti E. Mühlbaum. Jaoskonna piiridesse asutati neli allüksust (Ibid, 8).

Järva-Jaani rajooni asutamiskoosolek peeti 13. jaanuaril 1925 Järva-Jaani vabatahtliku tuletõrje ühingu saalis. Osavõtjaid oli 26, kes kõik ka KLi liikmeks astusid. Rajooni juhatajaks valiti reservratsaväeveltveebel E. Luuka, kellest hiljem sai ratsarühma pealik (Ibid, 8).

Einmanni vallas osales asutamiskoosolekul 10 meest, kes kõik KLi astusid. Asutamiskoosolek viidi läbi 15. jaanuaril 1925 Einmanni vallamajas. Aasta jooksul lisandus juurde veel 51 meest, nii et aasta lõpuks tõusis liikmete arv 61-le. Relvi oli meestel aga kõigest 35. Rajooni juhatajaks, hiljem kompanii pealikuks sai endise KLi üksuse ülem T. Sipsaka. Esimesel aastal asuti kohe laskeraja soetamisele, saades selleks oma käsutusse vanad liivaaugud (Ibid, 8p).

Roosna-Alliku rajooni asutamiskoosolek toimus 6. jaanuaril, osales üheksa isikut. Rajooni juhatajaks valiti reservlipnik J. Hinnov. Aasta jooksul tõusis liikmete arv 77-le, mis aasta lõpuks nooremate meeste kaitseväeteenistusse astumise tõttu langes 67-le. Püsse oli aga kompaniis 39 (Ibid, 8p).

21. jaanuaril 1925 oli KLi Võhmuta rajooni asutamiskoosolek Võhmuta vallamajas. Liikmeks astujaid oli 29 ning rajooni ülemaks sai reservveltveebel J. Möll. 1. juuniks oli kaitseliitlasi 33, püsse aga 10. Peale teiste üksuste tegutses Võhmuta kompanii juures veel ratsarühm 25 mehega reservveltveebel E. Luuka juhtimisel (Ibid, 8p).

1. juuniks 1925 oli kompanii koosseis järgmine: pealik E. Mühlbaum, kaitseliitlasi 205, Roosna-Alliku kompaniis 73 malevlast, pealik J. Hinnov; Järva-Jaani kompaniis 50 malevlast, pealik Vaabel; Võhmuta kompaniis 36 malevlast, pealik J. Möll; Einmanni kompaniis 46 malevlast, pealik T. Sipsaka (Ibid, 8p).

2.3.4 Tapa malevkond

Tapa malevkonna organiseerimine algas 14. detsembril 1924, mil malevkonna moodustajaks valiti reservsõjaväeametnik A. Nurm (Ibid, 8p).

Ambla rajooni asutamiskoosolek peeti 9. jaanuaril 1925. Koosolekust võttis osa 11 asutajaliiget ning rajooni juhtimine määrati reservlipnik H. Mihkelsonile. Esimesi liikmeid võeti vastu 36, aasta lõpuks tõusis liikmete arv 86-ni. Sellisel tasemel püsis liikmete arv 1. maini 1927, mil ratsarühmast sai iseseisev Tapa malevkonna eskadron (Ibid, 8p).
6. jaanuaril 1925 asutati A. Jairuse, A. Nurmi, E. Ruudi ja O. Hintsenbergi eestvedamisel Lehtse rajoon (Ibid, 8p).
Albu rajooni alguspäevaks loetakse 10. veebruari 1925, mil peeti F. Tammuse ja Voldemar Tandorfi algatusel koosolek Amblas (Ibid, 8p).
Aegviidu rajoon asutati 8. jaanuaril 1925 ja Nõmküla rajoon 1. veebruaril 1925. Nõmkülas oli asutajaliikmeid 16. Sama aasta maikuus oli kompaniis juba 43 inimest. Sügisel 1925 lahkus kompaniist 13-14 meest ning neist moodustati Tamsalu rühm. Ülejäänud mehed jagati kahte rühma (Ibid, 8p).

Allüksuste moodustamine lõppes 10. veebruaril 1925, selleks ajaks oli malevkonnas 154 malevlast 72 püssiga. Aasta lõpuks tõusis meeste arv 470 (Ibid, 9).
1. juuniks 1925 oli malevkonna koosseis järgmine: pealik A. Nurm, Tapa kompaniis 158 kaitseliitlast, pealik K. Joost; Lehtse kompaniis 66 kaitseliitlast, pealik A. Jairus; Ambla kompaniis 80 kaitseliitlast, pealik H. Mihkelson; Nõmküla kompaniis 30 kaitseliitlast, pealik J. Krutrop; Albu kompaniis 36 kaitseliitlast, pealik F. Tammus, Aegviidu kompaniis 77 kaitseliitlast, pealik Dietenberg (Ibid, 9).

2.3.5 Koeru malevkond

Koeru jaoskonna asutamiskoosolek peeti 11. jaanuaril 1925. Koosolekul osales 20 asutajaliiget ning jaoskonna juhatajaks määrati A. Viitmann. 1. juuniks 1925 oli malevkonna koosseisus Koeru kompanii 43 kaitseliitlasega, Kapu kompanii 28 kaitseliitlasega ja Rakke kompanii 30 kaitseliitlasega. Kokku oli malevkonnas 101 kaitseliitlast, aasta lõpuks kasvas meeste arv 150-ni (Ibid, 9).

2.3.6 Kokkuvõte

1925. aastal moodustati Järvamaal 5 malevkonda, mille allüksuste isikkoosseisu arv oli väga erinev. Kõike väiksem isikkoosseis oli Türi malevkonna Väätsa kompaniis, kus 1925. aasta 1. juuni seisuga oli ainult 12 malevlast. Kõige suuremaks osutus Tapa kompanii, kus samal ajal oli 158 malevlast. Seetõttu ei saa kompaniide arvu järgi malevkondade suurusi võrrelda.
Esimeste üksustena moodustati malevas jalaväeüksused, kuid õige pea asuti formeerima ka ratsaüksuseid. Märtsis 1925 loodi ratsaüksus Türil, millele hiljem lisandusid üksused Tapa ja Järva-Jaani malevkonnas.

2.4 JÄRVA MALEVA STRUKTUURI ARENG JA SELLE STABILISEERUMINE 1940. AASTANI

Järva maleva struktuur tegi perioodil 1925 - 1940 läbi palju muutusi. Nendest parema ülevaate saamiseks tuleb kõiki üksusi malevkondade kaupa eraldi vaadelda.

2.4.1 Paide malevkond

Peale KLi taastamist Järvamaal 1925. aasta jaanuaris koosnes Paide kompanii peamiselt jalaväelastest, kuid aja jooksul koondati sinna pea kõik malevkonna eriüksused.

12. oktoobril 1931 esitas August Liivik Järva maleva pealikule taotluse gaasirühma moodustamiseks, mis kinnitati 16. oktoobril samal aastal nimetusega G-rühm. Rühma planeeritud ülesandeks oli võitlus sõjagaaside kasutamise vastu. Samas oldi valmis ka omaltpoolt sõjagaasi kasutama. Rühm koosnes kahest võitlusjaost ning ühest elupäästejaost (ERA, f1675, n2, s6, lk 136). 7. jaanuaril 1933 muudeti senine G-rühm gaasikomandoks (Järva maleva pealiku käskkiri 3. aprill 1933, nr 9 § 22-23. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 5-7:4-5).
G-komando likvideeriti 1. veebruaril 1940 ning sinna kuulunud kaitseliitlased viidi üle sama kompanii side- ja raskekuulipilduja-rühmade koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 5. märtsi 1940, nr 12 § 9. – Järva Maleva Teataja 1940, nr 5:36).

1. septembrist 1933 moodustati kompanii koosseisu raskekuulipilduja-jagu (Järva maleva pealiku käskkiri 1. september 1933, nr 22 § 4. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 15-17:4), mis 15.

detsembril 1934 muudeti raskekuulipilduja-rühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 15. detsember 1934, nr 27 § 51. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 21-24:11).
1940. aastaks oli kompanii koosseisus laskur- (Järva Maleva Teataja 1935, 20. juuni:5), sisekaitse-, side-, raskekuulipilduja-, õppur- (Järva Maleva Teataja 1939, 22. veebruar:26) ja Vangla rühm (Järva Maleva Teataja 1940, 20. märts:45).

Anna kompanii aja jooksul palju muutusi läbi ei teinud. Vaid 06. aprillil 1933 muudeti kompanii II rühm ümber suusk-ratturrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 28. aprill 1933, nr 12 § 7. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 8-9:5).

Koigi kompanii nimetati 10. veebruaril 1927 ümber Koigi-Päinurme kompaniiks. Kompanii koosnes kolmest rühmast: I rühm - Koigi külas, II rühm - Koigi asunduses ja III rühm – Päinurme piirkonnas (ERA, f1675, n1, s8, lk 18). Juba sama aasta 12. märtsist muudeti üksus kaheks eraldiseisvateks Koigi ja Päinurme kompaniiks (ERA, f1675, n1, s8, lk 42).
1. detsembrist 1933 muudeti seoses vähese isikkoosseisuga Mäo ja Päinurme kompanii üksikrühmadeks (Järva maleva pealiku käskkiri 12. detsember 1933, nr 31 § 3. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 23-24:2). Kaks aastat hiljem, 10. aprillil 1935 sai Päinurme üksikrühmast Päinurme üksik-ratsarühm (Järva maleva pealiku käskkiri 11. aprill 1935, nr 13 § 40. - Järva Maleva Teataja 1935, nr 8:9), mis viidi Paide malevkonna koosseisust Ratsamalevkonna koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 13. mai 1935, nr 15 § 25. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 9-10:4). 20. märtsiks 1938 oli Mäo üksikrühmas liikmete arv taas kasvanud ja üksikrühmast sai jällegi kompanii (Järva maleva pealiku käskkiri 18. märts 1938, nr 10 § 1. – Järva Maleva Teataja 1938, nr 6-7:6).

Alates 1. aprillist 1933 moodustati maleva staabi juurde staabikomando (Järva maleva pealiku käskkiri 6. aprill 1933, nr 10 § 4. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 5-7:7), mis 1. märtsist 1934 nimetati ümber staabi üksikrühmaks. Komando endisest koosseisust moodustati staabipealike komando ja juurde moodustati maleva orkestri orkestrantidest muusikakomando. Staabi üksikrühm kuulus Paide malevkonna koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 10. märts 1934, nr 4 § 34. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 3-5:10).
10. veebruarist 1937 nimetati üksikrühm ümber staabikompaniiks. Kompanii koosseisus oli: maleva orkester, staabi rühm, ja maleva jõuvankrite kolonni Paide rühm (autotransportjagu ja mootorratturitejagu) (Järva maleva pealiku käskkiri 12. veebruar 1937, nr 15 § 3-4. – Järva

Maleva Teataja 1937, nr 3-4:6-7).

Staabikompanii koosseisus olnud maleva orkestri ajalugu ulatub 1929. aastasse, mil moodustati Paide kompanii koosseisu maleva orkestri rühm, mis majanduslikult allus Paide kompanii pealikule, kuid erialaliselt otse malevapealikule (Järva maleva pealiku käskkiri 8. detsember 1929, nr 42 § 6. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 22-23:7). Staabi üksikrühma moodustamisel läks maleva orkester muusikakomandona selle koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 10. märts 1934, nr 4 § 34. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 3-5:10). 1. detsembrist 1935 nimetati staabi üksikrühma muusikakomando ümber maleva orkestriks, mis kuulus maleva staabi üksikrühma koosseisu, kuid erialaliselt allus otse malevapealikule (Järva maleva pealiku käskkiri 12. detsember 1935, nr 34 § 6. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 24:6).

Alates 24. veebruarist 1935 moodustati Vodja Põllutöökooli juurde Vodja õppur-üksikrühm (Järva maleva pealiku käskkiri 14. veebruar 1935, nr 7 § 9. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 3-4:8), mis 1. aprillil 1936 nimetati ümber Vodja üksikrühmaks. Samast päevast liideti rühmaga Esna kompanii tegevuspiirkonnast lahutatud Vodja küla ning Vodja ja Viisu asundused (Järva maleva pealiku käskkiri 25. märts 1936, nr 15 § 1-2. – Järva Maleva Teataja 1936, nr 5:3).

1. aprillil 1939 toimusid üksuste nimedes mõningad muutused ning nii muudeti Esna kompanii ümber Kareda kompaniiks ja Mäo kompanii Mäeküla kompaniiks (Järva maleva pealiku käskkiri 30. juuni 1939, nr 30 § 9-10. – Järva Maleva Teataja 1939, nr 13:127).

Paide malevkonna struktuurist 1940. aastal annab ülevaate alljärgnev skeem (vt skeem 2):

Skeem 2

Paide malevkonna struktuur 1940. aastal

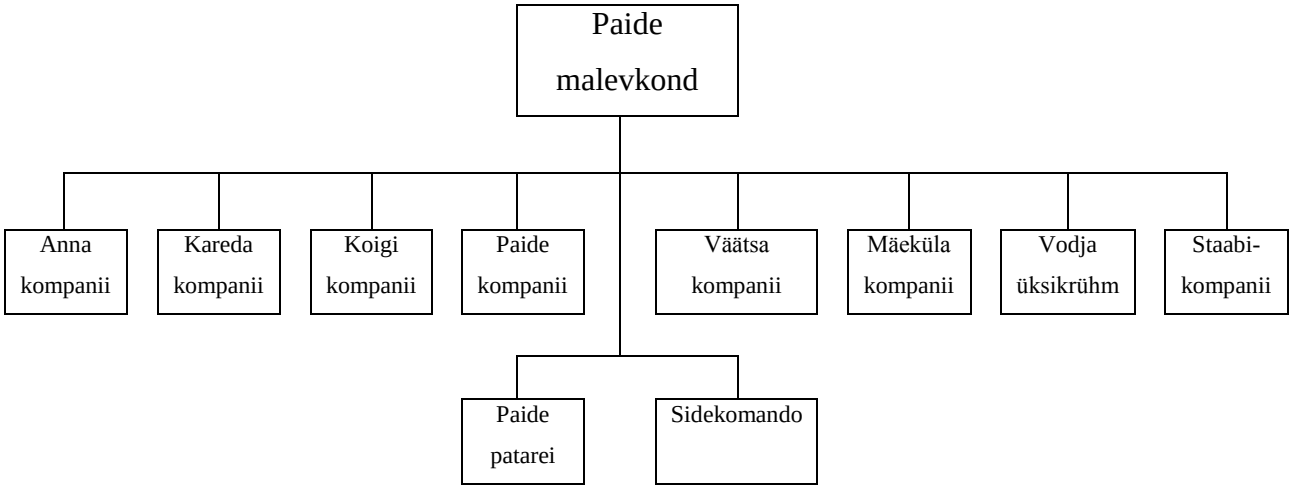

2.4.2 Türi malevkond

Alliku kompanii muudeti seoses vähese isikkoosseisuga alates 1. detsembrit 1933 ümber Alliku üksikrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 12. detsember 1933, nr 31 § 3. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 23-24:2). Rühm koosnes Tännasilma, Väljaotsa ja Raukla jaost (Järva Maleva Teataja 1937, 20 veebruar:13).

1. detsembril 1927 liideti omavahel Kolu ja Jändja kompaniid. Uue üksuse nimeks sai Särevere kompanii (ERA, f1675, n1, s8, lk 110p). 25. augustist 1930 nimetati üksus aga uuesti ümber Kolu kompaniiks (Järva maleva pealiku käskkiri 19. august 1930, nr 24 § 14. – Järva Maleva Teataja 1930, nr 16:3), mis vähese isikkoosseisu tõttu nimetati alates 1. detsembrist 1933 ümber Kolu üksikrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 12. detsember 1933, nr 31 § 3. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 23-24:2). Üksikrühmal oli ka oma orkester kuni 15. aprillini 1937, mil see likvideeriti (Järva maleva pealiku käskkiri 27. aprill 1937, nr 30 § 8. – Järva Maleva Teataja 1937, nr 9:5).

Käru kompanii suuri muutusi läbi ei teinud. Aja jooksul moodustati kompanii juurde orkester (Järva Maleva Teataja 1930, 31. juuli:11) ja ratsakomando (Järva maleva pealiku käskkiri 11. aprill 1935, nr 13 § 7-8. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 8:6).

Türi kompanii tegevuspiirkonnaks oli Türi linn ja selle ümbruskonna külad. 1930. aastaks oli kompanii koosseisus kuus rühma: Türi rühm (I rühm), Lokuta rühm (II rühm), õppurrühm (III rühm), Vilita rühm (IV rühm), Tori rühm (V rühm) ja Taikse rühm (VI rühm) (ERA, f1675, n2, s6, lk 24).
10. novembrist 1932 liideti õpilasrühm I rühmaga ja Tori rühm Taikse (III) rühmaga (Järva maleva pealiku käskkiri 11. veebruar 1933, nr 5 § 23. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 3-4:4). 20. detsembrist 1934 lisandus kompanii koosseisu Änari rühm, mis oli enne Kolu üksikrühma koosseisus Änari jaona (Järva maleva pealiku käskkiri 15. detsember 1934, nr 27 § 19. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 21-24:8).
1937. aasta paiku moodustati kompaniisse ka raskekuulipilduja-rühm (Järva Maleva Teataja 1937, 18. juuni:5).

Väätsa kompanii viidi alates 15. aprillist 1927 Paide malevkonna koosseisu. Edaspidi jäi Paide ja

Türi malevkonna vaheliseks piirjooneks Väätsa vallas olev Türi ja Vahastu vaheline maantee (ERA, f1675, n1, s8, lk 55). Kompanii koosnes Lõõla (ERA f1675, n1, s2, lk 27) ja Väätsa rühmast (ERA f1675, n1, s1, lk 21).

Kirna kompanii moodustati 28. veebruaril 1926 ning koosnes algselt kahest rühmast (ERA, f1675, n1, s2, lk 5). 1. veebruarist 1932 nimetati aga kompanii ümber Kirna üksikrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 9. veebruar 1932, nr 5 § 12. – Järva Maleva Teataja 1932, nr 3:5) ning juba sama aasta 28. novembrist taas Kirna kompaniiks (Järva maleva pealiku käskkiri 20. detsember 1932, nr 24 § 9. – Järva Maleva Teataja 1932, nr 22-24:4). 15. jaanuaril 1934 moodustati üksuse juurde suusk-ratturite rühm (Järva maleva pealiku käskkiri 10. märts 1934, nr 4 § 27. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 3-5:9).
1939. aastal kaaluti ka üksuse nime muutmist seoses valla liitumisega Särevere vallaga, kuid kompanii peakoosolekul otsustati, et üksus jääb oma vana nime juurde (Järva Maleva Teataja 1939, 05. mai:88).

6. aprillil 1927 andis Järva maleva pealik Türi malevkonna pealikule korralduse formeerida Vahastu vallas ja Piiumetsa küla piirkonnas Vahastu-Piiumetsa kompanii (ERA f1675, n1, s8, lk 55). Tegelikkuses sellist kompaniid aga ei moodustatud.
05. veebruaril 1928 toimus Vahastu üksuse asutamiskoosolek. Koosolekul võeti KLi liikmeteks vastu 18 meest ning neist moodustati Vahastu üksikrühm (ERA, f 1675, n1, s11, lk 21). Kuid seoses vallapiiride reformimisega läks üksikrühm 01. aprillil 1939 Harju maleva koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 30. märts 1939, nr 13 § 1. – Järva Maleva Teataja 1939, nr 8:67).

10. septembril 1929 moodustati Laupa asundusse Jändja, Aruküla, Põikva ja Pikmetsa külade piirkonda Laupa üksikrühm (Järva maleva pealiku käskkiri 3. september 1929, nr 29 § 7. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 16:2). 5. aprillil 1935 eraldati rühma koosseisust Põikva ja Pikmetsa ümbruskonna kaitseliitlased ning neist moodustati Põikva üksikrühm. Põikva üksikrühma tegevuspiirkonnaks olid Põikva ja Pikmetsa külad koos ümbruskonnaga, Laupa üksikrühma tegevuspiirkonnaks jäi Laupa asundus, Jändja ja Aruküla külad koos ümbruskonnaga (Järva maleva pealiku käskkiri 11. aprill 1935, nr 13 § 30. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 8:8).

13. veebruarist 1935 moodustati Türi tehniline kompanii, mille koosseisus oli pioneer-, side- ja raudteerühmad (Jäeva maleva pealiku käskkiri 14. veebruar 1935, nr 7 § 1. – Järva Maleva

Teataja 1935, nr 3-4:6). Hiljem lisandusid veel gaasirühm ja purilennurühm (Järva maleva pealiku käskkiri 8. veebruar 1938, nr 4 § 4. – Järva Maleva Teataja 1938, nr 3-4:6).

Seoses valdade reformiga toodi Harju malevast Järva maleva Türi malevkonda üle Ingliste rühm, mis nimetati alates 1. aprillist 1939 ümber Kädva üksikrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 20. aprill 1939, nr 16 § 2. – Järva Maleva Teataja 1939, nr 9:81).
Türi malevkonna struktuurist 1940. aastal annab ülevaate alljärgnev skeem (vt skeem 3):

Skeem 3

Türi malevkonna struktuur 1940. aastal

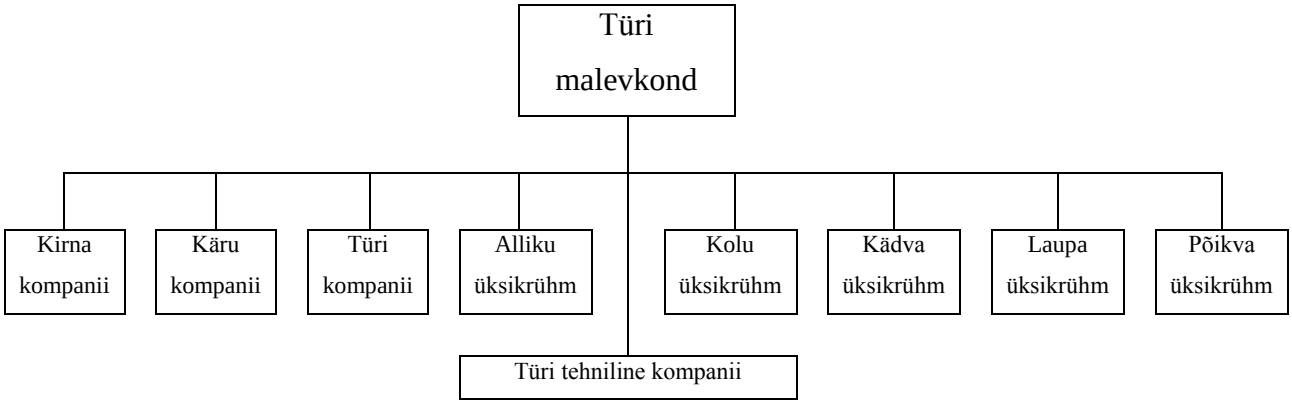

2.4.3 Tapa malevkond

Jäneda kompanii moodustati 31. augustil 1926 (Järva Maleva Teataja 1930, 27. august:8). 2. märtsil 1938 asutati kompanii juurde orkester (Järva maleva pealiku käskkiri 23. aprill 1938, nr 14 § 4. – Järva Maleva Teataja 1938, nr 8-9:9). Hiljem moodustati Jäneda Põllutöökooli juurde ka Jäneda õppurkompanii (Krabi 1936:8).

1. aprillist 1929 nimetati Nõmküla kompanii Tamsalu rühm ümber Tamsalu üksikrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 28. märts 1929, nr 12 § 6. – Järva Maleva Teataja 1929 nr 6:1).

Kuna osade kompaniide liikmete arv ei vastanud esitatud nõuetele, siis nimetati 1. detsembrist 1933 Albu ja Nõmküla kompaniid ümber üksikrühmadeks (Järva maleva pealiku käskkiri 12. detsember 1933, nr 31 § 3. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 23-24:2). Maleva pealiku 1934. aasta märtsi käskkirjaga muudeti ka Aegviidu kompanii tagasiulatuvalt 1. detsembrist 1933

üksikrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 10. märts 1934, nr 4 § 15. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 3-5:7). Kuid Albu üksikrühm muudeti alates 15. juunist 1935 taas Albu kompaniiks (Järva maleva pealiku käskkiri 18. juuni 1935, nr 19 § 6. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 12:9).

Tapa kompanii koosnes 1940. aastaks õhukaitse raskekuulipilduja-patareist (I ja II õhukaitserühm) ja sisekaitserühmast (III rühm) (Järva Maleva Teataja 1940, 20. mai:67) ja gaasikomandost (Krabi 1936:8).
29. augustil 1934 moodustati Tapa kompanii raudteerühmast Tapa raudtee üksikrühm, rühma koosseisu kuulusid ainult raudteelased (Järva maleva pealiku käskkiri 19. oktoober 1934, nr 21 § 5. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 19-20:6). 24. veebruarist 1936 nimetati rühm ümber Tapa raudtee kompaniiks (Järva maleva pealiku käskkiri 22. veebruar 1936, nr 8 § 4. – Järva Maleva Teataja 1936, nr 5:3).

Tapa malevkonna struktuurist 1940. aastal annab ülevaate alljärgnev skeem (vt skeem 4):

Skeem 4

Tapa malevkonna struktuur 1940. aastal

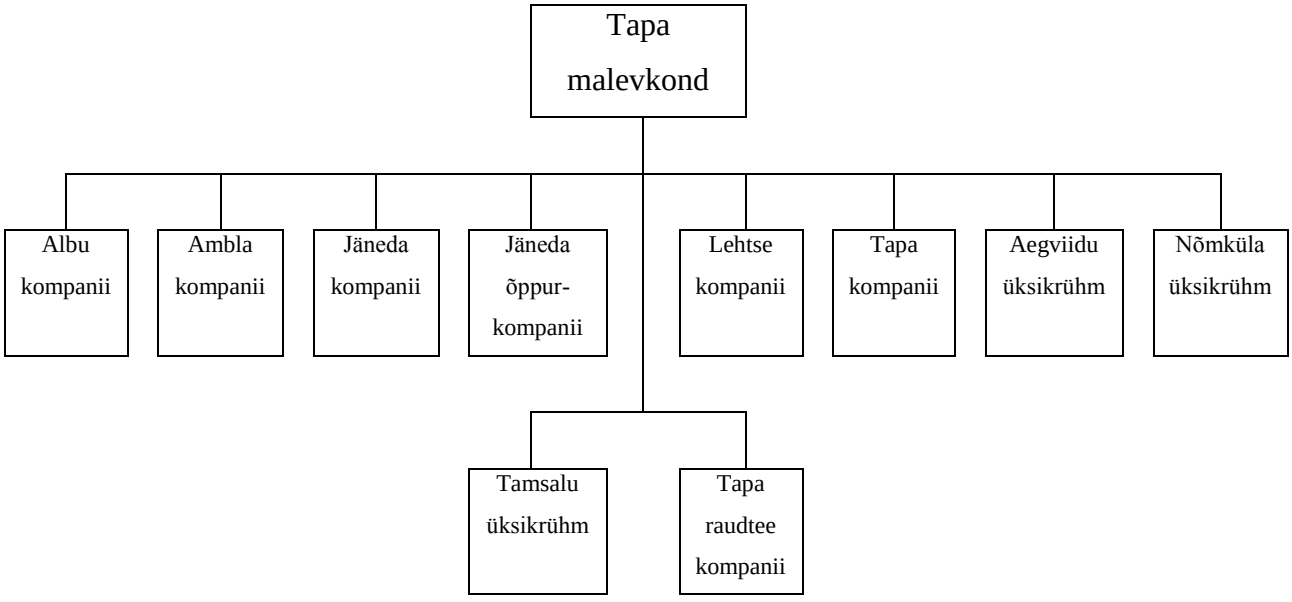

2.4.4 Järva-Jaani malevkond

Alates 25. märtsist 1935 moodustati Järva-Jaani malevkonna juurde staabi üksikrühm nimetusega Järva-Jaani malevkonna staabi üksikrühm, mille koosseisus oli staabikomando, sidekomando ja

malevkonna orkester. Malevkonna senine sidekomando viidi 25. märtsist 1935 üksikrühma koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 12. märts 1935, nr 9 § 8. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 5-6:6).

Võhmuta kompanii nimetati alates 1. aprillist 1935 ümber Võhmuta üksikrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 11. aprill 1935, nr 13 § 14. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 8:6).

1930. aastal koosnes Einmanni kompanii 4 rühmast: muusikarühmast, 1. jalaväerühmast, 2. jalaväerühmast ja 3. jalaväerühmast (Pikevere rühm) (ERA f1675, n1, s17, lk 25-27). 22. juunist 1935 eraldati kompaniist Pikevere rühma kaitseliitlased ja neist moodustati Pikevere üksikrühm. Pikevere üksikrühma administratiivpiirkonnaks jäi endine Einmanni kompanii administratiivpiirkonda kuulunud Ellivere-Ilmandu joone lõunapoolne maa-ala (Järva maleva pealiku käskkiri 18. juuni 1935, nr 19 § 1. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 12:9).
Einmanni kompanii nimetati 1. aprillil 1936 ümber Vajangu kompaniiks (Järva maleva pealiku käskkiri 25. märts 1936, nr 15 § 6. – Järva Maleva Teataja 1936, nr 5:4).

Järva-Jaani malevkonna struktuurist 1940. aastal annab ülevaate alljärgnev skeem (vt skeem 5):

Skeem 5

Järva-Jaani malevkonna struktuur 1940. aastal

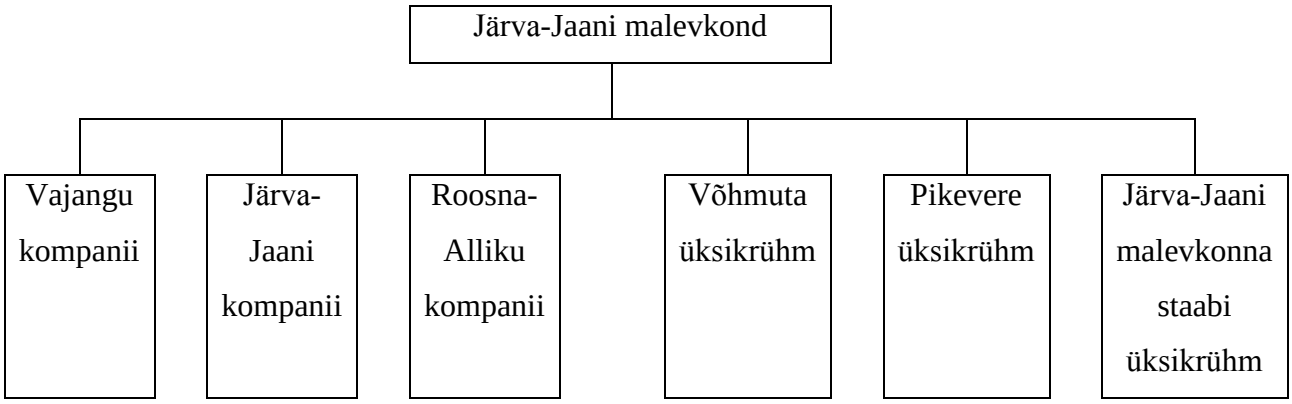

2.4.5 Koeru malevkond

Koeru malevkond oli maleva väikseim. Algselt kuulusid selle koosseisu Koeru, Kapu ja Rakke kompaniid, kuid peagi moodustati juurde Ramma ja Vao kompaniid ning malevkonna eskadron

(Krabi 1936:8).

1. veebruarist 1928 jaotati Koeru kompanii kaheks: Koeru ja Vao kompaniiks (ERA f1675, n1, s11, lk 7). 15. märtsil 1929 moodustati Vao kompanii koosseisu muusikarühm (Järva maleva pealiku käskkiri 18. märts 1929, nr 10 § 4. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 5:1). 1. veebruarist 1934 muudeti kompanii III rühm suusk-ratturrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 14. aprill 1934, nr 8 §24. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 6-8:6). 1. aprillist 1936 lahutati kompanii tegevuspiirkonnast Esna valla osa (Müüsleri rühm) ja liideti see Esna kompanii juurde (Järva maleva pealiku käskkiri 25. märts 1936, nr 15 § 2. – Järva Maleva Teataja 1936, nr 5:3). Seoses Vao kompanii vähese isikkoosseisuga nimetati kompanii alates 25. jaanuarist 1937 ümber Vao üksikrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 22. jaanuar 1937, nr 6 § 12. – Järva Maleva Teataja 1937, nr 1-2:4).

1. augustil 1929 likvideeriti malevkonna Ramma ja Kapu kompaniid. Ramma kompanii kogu isikkoosseis liideti Võhmuta kompaniiga ning Kapu kompanii Koeru kompaniiga, välja arvatud Pikivere küla kaitseliitlased, kes liideti Einmanni kompaniiga (Järva maleva pealiku käskkiri 19. juuli 1929, nr 24 § 9. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 13:5).

25. juunist 1932 nimetati Rakke kompanii ümber Rakke üksikrühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 17. juuni 1932, nr 12 § 10. – Järva Maleva Teataja 1932, nr 10-12:3). Sama aasta 01. detsembrist rühm likvideeriti ja koosseis viidi üle Koeru malevkonna eskadroni suusk-rattur rühma koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 20. detsember 1932, nr 24 § 8. – Järva Maleva Teataja 1932, nr 22-24:4). Pärast Koeru malevkonna eskadroni likvideerimist 10. märtsil 1935 moodustati taas Rakke üksikrühm (Järva maleva pealiku käskkiri 9. märts 1935, nr 8 § 4. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 5-6:3).

15. juulist 1933 moodustati Koeru malevkonna eskadroni Vägeva rühmast ja Toomas vastuvõetud kaitseliitlastest Vägeva üksikrühm. Rühm kuulus Koeru malevkonna koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 12. juuli 1933, nr 19 § 32. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 12-14:8). Seoses vallapiiride muutmisega läks Vägeva üksikrühm 25. märtsil 1939 Tartumaa maleva Vaimastvere kompanii koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 30. märts 1939, nr 13 § 2. – Järva Maleva Teataja 1939, nr 8:67).

Koeru malevkonna struktuurist 1940. aastal annab ülevaate alljärgnev skeem (vt skeem 6):

Skeem 6

Koeru malevkonna struktuur 1940. aastal

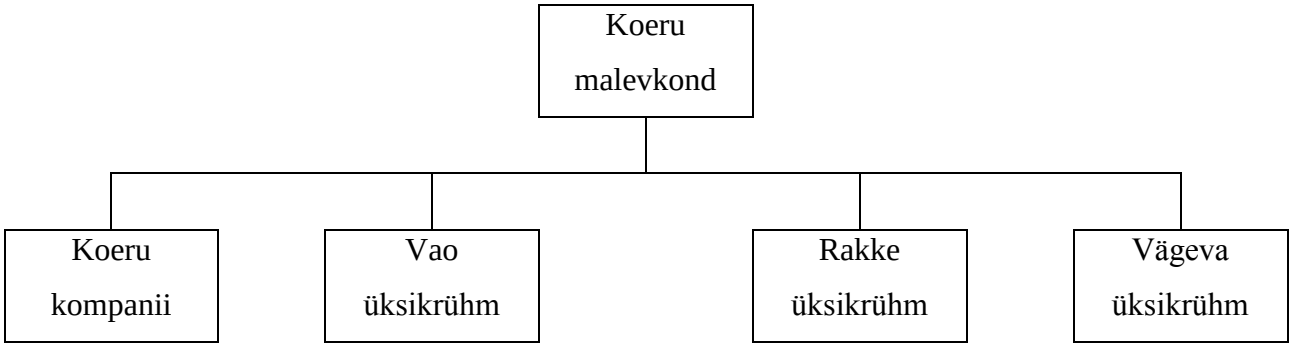

2.4.6 Maleva suurtükiväeüksused

Esimeseks suurtükiväeüksuseks Järva malevas oli Tapa üksikraskepatarei, mis moodustati maleva pealiku 8. jaanuari 1933. aasta käskkirjaga nr 1 ning allutati otseselt malevapealikule. Üksuse formeerijateks olid kolonelleitnant K. Grauen ja leitnant J. Adel, viimasest sai ka patareipealik. Soomusrongirügemendi ülema loal oli patareil kasutada rügemendi relvastus ja õppevahendid (Paide 1936:18).

Paide patarei alustas tegevust 10. novembril 1933 ning kuulus Paide malevkonna koosseisu. Üksuse formeerimise üheks oluliseks takistuseks oli materjalosa puudumine. See lahenes, kui sai võimalikuks suurtükkide hankimine Jõhvi patareist. Patarei esimeseks pealikuks sai tegevlipnik F. Vertmann ning hiljem tegevlipnik H. Riisberg. Enamik patarei meeskonnast oli Paide linnast ning seetõttu oli üksusel hobuste saamine raskendatud. Maavalitsuse loal olid patareil väljaõppeks kasutada traktorid ning Paide linnavalitsus eraldas sobivad ruumid relvade hoiuks (Ibid, 18).

2.4.7 Maleva sideüksused

Alates 1. aprillist 1933 moodustati Paide, Türi ja Järva-Jaani malevkondadesse sidekomandod, mille liikmed olid k-do koosseisus ainult sideõppuste ajal, muul ajal jäid nad oma üksuse juurde (Järva maleva pealiku käskkiri 6. aprill 1933, nr 10 § 1. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 5-7:6). 13. veebruarist 1935 likvideeriti seoses Türi tehnilise kompanii moodustamisega Türi malevkonna sidekomando (Järva maleva pealiku käskkiri 14. veebruar 1935, nr 7 § 4. – Järva

Maleva Teataja 1935, nr 3-4:7) ning Järva-Jaani sidekomando viidi 25. märtsist 1935 Järva-Jaani malevkonna staabi üksikrühma koosseisu (Järva maleva pealiku käskkiri 12. märts 1935, nr 9 § 8. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 5-6:6).

2.4.8 Maleva ratsaüksused

Esimesed ratsaüksused moodustati malevkondadesse juba 1925. aastal (ERA, f2151, n2, s163, lk 7p – 8p). Kaks aastat hiljem andis malevapealik korralduse alates 1. juulist 1927 formeerida igasse malevkonda üks ratsaeskadron. Üksused pidid olema formeeritud 20. juuliks 1927 (ERA, f1675, n1, s12, lk 122).

Paide malevkonna eskadron formeeriti 1927. aastal, üksus koosnes Päinurme, Koigi, Ammuta, (Järva Maleva Teataja 1931, 22. september:5), Esna (Järva Maleva Teataja 1934, 25. aprill:5) ja Väätsa-Paide rühmast (Järva Maleva Teataja 1936, 20. aprill:11). 1. septembriks 1931 formeeriti eskadroni koosseisu suusk-ratturite rühm (Järva maleva pealiku käskkiri 5. august 1931, nr 24 § 18. – Järva Maleva Teataja 1931, nr 14-15:4).
1. novembrist 1934 viidi Paide malevkonna eskadroni Päinurme ratsarühm ratsakomandona üle Päinurme üksikrühma koosseisu ja Ammuta rühm Järva-Jaani malevkonna eskadroni koosseisu (Järva Maleva pealiku käskkiri 19. oktoober 1934, nr 21 § 32-33. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 19-20:8). Paide eskadroni Väätsa-Paide rühm nimetati alates 1. aprillist 1939 ümber Paide-Väätsa rühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 10. mai 1939, nr 18 § 3. – Järva Maleva Teataja 1939, nr 10:90).

Türi malevkonna eskadroni koosseisu kuulusid Põikva (Järva Maleva Teataja 1931, 11. august:3), Kärevere (Järva Maleva Teataja 1937, 1. oktoober:14) ja Türi rühmad (Järva Maleva Teataja 1939, 5. mai:85).

Tapa malevkonna eskadroni kuulusid Nõmküla (Järva Maleva Teataja 1931, 11. august:3), Ambla, Lehtse (Järva Maleva Teataja 1931, 12. juuni:3), Albu ja Aravete rühmad (Järva Maleva Teataja 1939, 5. mai:85).

Järva-Jaani eskadron moodustati 1. aprillil 1927. Enne seda tegutses malevkonnas Järva-Jaani ratsarühm (ERA, f1675, n1, s12, lk 86). Eskadroni koosseisu kuulusid Järva-Jaani, Võhmuta ja

Paistevälja rühmad (Järva Maleva Teataja 1931, 22. september:5). 1. novembrist 1934 lisandus eskadroni koosseisu veel Ammuta rühm (Järva Maleva pealiku käskkiri 19. oktoober 1934, nr 21 § 32-33. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 19-20:8).

Koeru malevkonna eskadron koosnes Lahu, Liigvalla, Koeru ja Rakke rühmadest (Järva maleva pealiku käskkiri 9. märts 1935, nr 8 § 3-4. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 5-6:3). 1929. aasta novembris moodustati eskadroni juurde „Noorte Kotkaste" jagu (Järva maleva pealiku käskkiri 20. november 1929, nr 36 § 12. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 20-21:3). 1. maist 1930. aastal nimetati eskadroni Rakke vanade rühm ümber Lahu rühmaks ja Rakke noorte rühm Rakke rühmaks (Järva maleva pealiku käskkiri 6. mai 1930, nr 13 § 9. – Järva Maleva Teataja 1930, nr 9:2). 1. detsembril 1930 moodustati eskadroni koosseisu suusk-jalgratturite rühm (Järva maleva pealiku käskkiri 29. november 1930, nr 36 § 4. – Järva Maleva Teataja 1930, nr 23:1).
10. märtsil 1935 eskadron likvideeriti ning sellest moodustati järgmised üksused:

- Rakke üksikratsarühm, mille koosseisu arvati ratsakaitseliitlased endistest Lahu, Rakke ja Liigvalla rühmadest;
- Koeru üksikratsarühm, mille koosseisu arvati ratsakaitseliitlased endisest Koeru ratsarühmast;
- Rakke üksikrühm, mille koosseisu arvati Koeru malevkonna eskadroni kuulunud suuskrattur-rühma kaitseliitlased (Järva maleva pealiku käskkiri 9. märts 1935, nr 8 § 3-4. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 5-6:3).

1935. aastal otsustati maleva kõik ratsaüksused koondada üheks üksuseks, et tagada tsentraliseeritum väljaõpe. Nii moodustatigi alates 10. märtsist 1935 Kaitseliidu ülema suusõnalise loaga ratsamalevkond. Malevkonna koosseisu viidi üle järgmised üksused:

1. Paide malevkonna eskadron, nimetusega Paide eskadron;
2. Türi malevkonna eskadron, nimetusega Türi eskadron;
3. Järva-Jaani malevkonna eskadron, nimetusega Järva-Jaani eskadron;
4. Tapa malevkonna eskadron, nimetusega Ambla eskadron;
5. Koeru üksikratsarühm;
6. Rakke üksikratsarühm (Järva maleva pealiku käskkiri 9. märts 1935, nr 8 § 7. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 5-6:3).

Alates 18. oktoobrist 1935 nimetati ratsamalevkond ümber ratsadivisjoniks (Järva maleva pealiku

käskkiri 21. november 1935, nr 33 § 5. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 23:3).

1938. aasta paiku muudeti Rakke üksikratsarühm ümber Liigvalla üksikratsarühmaks (Järva Maleva Teataja 1939, 22. veebruar:23) ning 1939. aastal moodustati Priimaa üksikratsarühm (Järva Maleva Teataja 1939, 5. november:151).

Ratsadivisjoni struktuurist 1940. aastal annab ülevaate alljärgnev skeem (vt skeem 7):

Skeem 7

Ratsadivisjoni struktuur 1940. aastal

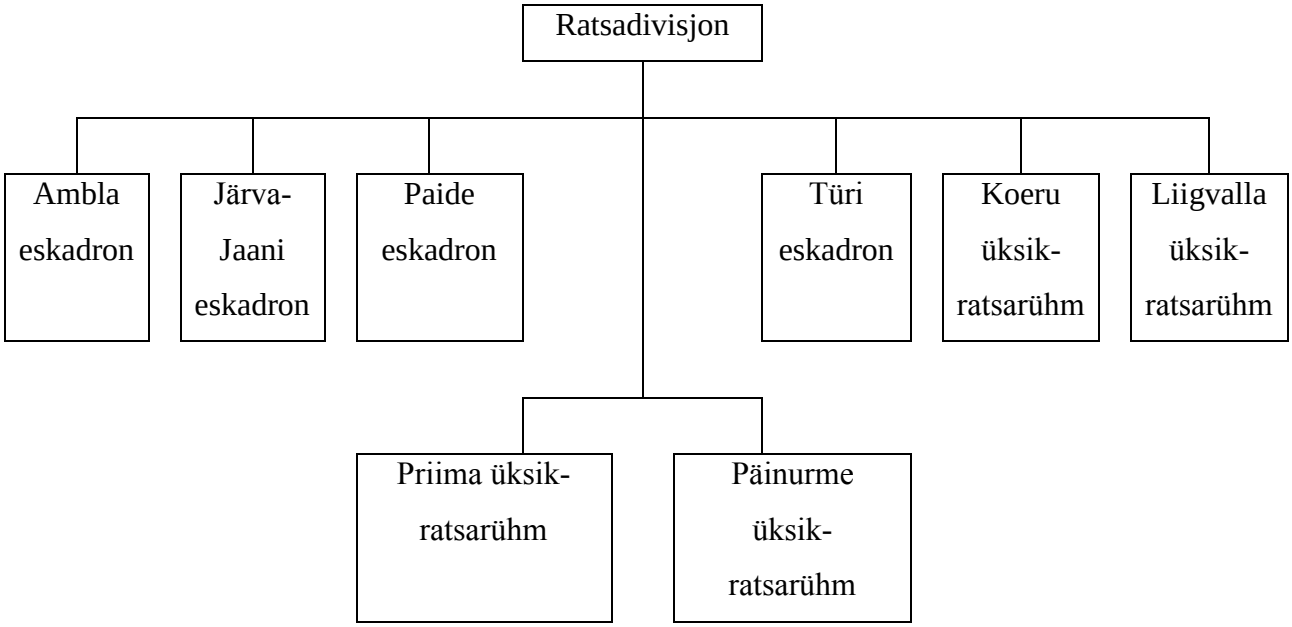

2.4.9 Maleva mootorüksused

18. aprillil 1936 formeeriti malevasse jõuvankrite kolonn, mille koosseis oli järgmine:

1. Paide malevkonna juurde staabi üksikrühma koosseisu üks jõuvankrite rühm;
2. Türi malevkonna juurde tehnilise kompanii koosseisu üks jõuvankrite jagu;
3. Koeru malevkonna juurde Koeru kompanii koosseisu üks jõuvankrite jagu;
4. Järva-Jaani malevkonna juurde staabi üksikrühma koosseisu üks jõuvankrite jagu;
5. Tapa malevkonna juurde Tapa kompanii koosseisu üks jõuvankrite jagu.

Erialaselt allusid jõuvankrite üksused kolonni pealikule, kuid administratiivselt nende üksuste

pealikele, mille koosseisu nad olid määratud (Järva maleva pealiku käskkiri 18. aprill 1936, nr 18 § 2. – Järva Maleva Teataja 1936, nr 8-9:21).
1. aprillist 1940 likvideeriti maleva staabikompaniis jõuvankrite rühm (Järva maleva pealiku käskkiri 15. märts 1940, nr 18 § 9. – Järva Maleva Teataja 1940, nr 6:45).

2.4.10 Kokkuvõte

Maapiirkondades KLi struktuuri arengus suuri muutusi ei toimunud – endiselt jätkus seal esmajärjekorras jalaväe ja ratsaüksuste arendamine, vaid mõningates kompaniides loodi uute üksustena suusk-ratturrühmad ning orkestrid. Muudeti ka üksuste nimesid – mõnest kompaniist sai üksikrühm ning vastupidi.
Malevas oli ka kaks iseseisvat õppurüksust, mis moodustati Jäneda ja Vodja põllutöökoolide juurde. Kuid sisuliselt olid needki jalaväeüksused.
Eraldi tuleks mainida, et 1935. aastal koondati kõik maleva ratsaüksused üheks ratsamalevkonnaks, millest aasta pärast sai ratsadivisjon – sellega tõusis eksterritoriaalne divisjon maleva suurimaks eriüksuseks.

Suuremad struktuurilised muutused toimusid linnades, kus esikohale tõusid eriüksused ning jalavägi jäi ajajooksul pigem tahaplaanile.
Suurtükipatareisid oli malevas kaks ning need paiknesid Tapal ja Paides. Tapal tegutses ka raudteekompanii, mille kõik liikmed olid raudteelased, kuid eraldi eriüksuseks seda pidada ei saa, sest üksus täitis jalaväe ülesandeid. Peale Tapa oli raudteerühm ka Türi tehnilises kompaniis.
Türi tehniline kompanii moodustati 1935. aastal ning selle koosseisu kuulusid peale raudteerühma ka side-, gaasi-, pioneeri- ja purilennurühm. Kompaniist puudus vaid raskekuulipilduja-rühm, mis oli ainsa eriüksusena Türi kompanii koosseisus. Türi tehnilise kompanii olemasolu tõttu jäi Türi kompanii oma koosseisult jalaväekompaniiks.
Seevastu Paide ja Tapa kompaniid olid erialakompaniid. Paide kompaniisse kuulusid siderühm, gaasikomando ja raskekuulipilduja-rühm ning Tapa kompaniisse õhukaitse raskekuulipilduja patarei ning gaasikomando. Peale eriüksuste kuulusid Paide kompaniisse laskurrühm, sisekaitserühm, õppurrühm ja 1940. aastal moodustatud vanglarühm ning Tapa kompaniis sisekaitserühm.

Maleval eraldi staapi ei olnud, sest malevapealik, instruktorid ja maleva eripealikud kuulusid

kõik staabikompanii koosseisu. Kompanii omakorda kuulus Paide malevkonna koosseisu ja koosnes staabirühmast, maleva orkestrist ja jõuvankrite kolonni Paide rühmast (vt skeem 2). Kompanii pealikuks oli malevapealiku abi ning rühmapealikeks vabatahtlikud kaitseliitlased. Selline lahendus ei olnud eriti hea, kuna jättis käsuliini häguseks.

Kokkuvõttes kujunes Järva maleva struktuur 1940. aastaks alljärgnevaks (vt skeem 8):

Skeem 8

Järva maleva struktuur 1940. aastal

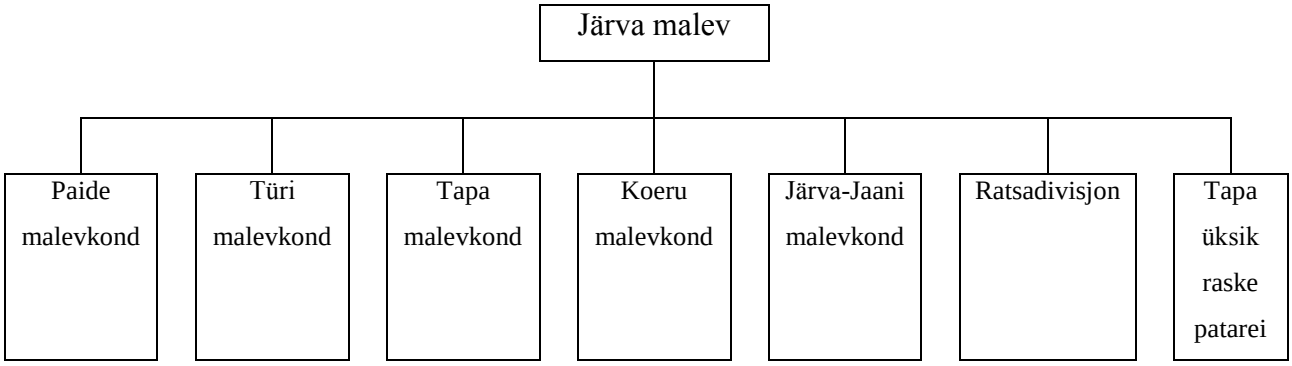

2.5 KOKKUVÕTE

KL koosnes aastatel 1924-1940 15 malevast, mille piirid ühtisid tolleaegsete maakondade piiridega. Erandiks oli vaid neli linnamalevat (Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Narvas), kus maleva piir oli seotud linnapiiriga. Oma territoriaalse ülesehituse tõttu oli iga malev suuruselt ja koosseisult erinev, mis oli tingitud eelkõige tema asukohast ja piirkondlikust rahvaarvust.

Seega oli maleva allüksuste kujunemise esmane ja suurim mõjutaja Eesti haldusjaotus. Maleva edaspidist arengut mõjutas oluliselt tema tegevuspiirkonda jäävate linnade arv ning nende suurus. Seda eelkõige seetõttu, et maapiirkondades elasid inimesed hajali ning seal domineerisid territoriaalsed malevkonnad, mis koosnesid kompaniidest ja ratsaeskadronidest. Linnades seevastu oli asustus tihedam ning seal sai moodustada pataljone ning suurtükiväedivisjone. Samas oli ratsaüksuste osakaal linnades minimaalne, sest igapäevaelus ei vajatud seal hobuseid nii palju kui maal.

Kesk-Eestis asuva Järvamaa kaugus merest tingis selle, et piirkonnas tegeldi peamiselt põllumajandusega ning suurem tööstus puudus. Seetõttu enamik maakonna 58 211 elanikust elas

maal. Linnasid oli kolm: Paide, Türi ja Tapa, millest esimene oli maakonnakeskus. Rahvaarv linnades oli väike, jäädes kahe ja kolme tuhande vahele. Peale kolme linna oli Järvamaal 20 valda, millest pärast 1939. aasta vallareformil jäi alles 13.
Seetõttu oligi Järva malevas peamiselt esindatud jalaväe- ja ratsaväeüksused, mida oli maa-asulates otstarbekam moodustada. Tehnilised üksused olid koondatud linnadesse, kus inimesi elas rohkem ja kooskäimine oli lihtsustatud.
1939. aastal kehtima hakanud vallareform vähendas valdade arvu ning muutis veidi ka maakonnapiire. Haldusreform kajastus ka maleva struktuuris: Vägeva üksikrühm liitus Tartumaa malevaga ja Vahastu üksikrühm Harju malevaga ning Harju malevast tuli asemele Ingliste üksikrühm, millest hiljem sai Kädva üksikrühm. Samuti kajastus mõningane vallanimede muutmine maleva allüksuste nimedes, näiteks sai Einmanni vallast 24. augustil 1935 Vajangu vald ning sealsest Einmanni kompaniist veidi hiljem Vajangu kompanii.

Pärast 1924. aasta 1. detsembri mässukatset alustati ka Järvamaal KLi taastamist. Seda ülesannet asus täitma tollane Järvamaa Rahvaväe ülem major Heinrich Oiderman, kes jagas oma 2. jaanuari 1925. aasta käskkirjaga maakonna viieks jaoskonnaks: Paide, Türi, Tapa, Järva-Jaani ja Koeru. Jaoskondadest said hiljem malevkonnad, mille ümbruskonna valdadest moodustati kompaniid. Samal aastal asuti moodustama esimesi ratsaüksusi.

Esialgu puudusid igasugused täpsemad seaduslikud juhised üksuste moodustamise kohta. Ainukeseks reguleerivaks õigusaktiks oli 1925. aastal vastuvõetud KLi põhikiri, mis ei andnud mingeid piiranguid üksuste suuruse ja koosseisu kohta. Seetõttu oli malevas kompaniisid, kus liikmete arv oli alla 20, samas võis teises kompaniis olla see üle 100.

Esimeseks täpsemaks regulatsiooniks üksuste suuruste kohta oli 10. jaanuaril 1929 maleva pealike poolt vastu võetud otsus, millega kooskõlastati üksuste nimetusi lähtuvalt nende suurusest. Otsuse põhjal loeti kompaniiks (eskadroniks) üksus, milles oli vähemalt 50 liiget ning alla 50 liikmega üksused loeti rühmadeks. Malevkond pidi koosnema vähemalt kahest kompanii-suurusest üksusest.

Olulisemalt täpsemalt määrati ära üksuste suurused ja koosseisud 1934. aastal kehtima hakanud KLi kodukorras. Kodukorra järgi võrdsustati malev kaitseväe väeosaga ning selle jagunemisel malevkondadeks ja väiksemateks üksusteks jäi endiselt aluseks territoriaalsuse põhimõte. Samas

lubati kohalikest oludest tingituna moodustada üksusi ka eksterritoriaalselt.
Maleva suurimaks allüksuseks oli malevkond, mis kodukorra järgi oli majandus-administratiivüksus ning mille koosseisus oli vähemalt 300 kaitseliitlast. Kõik väiksemad allüksused kuulusid malevkonna koosseisu, kuid malevapealik võis ka väiksematele allüksustele anda majandusadministratiivüksuse õiguse.
Seega anti kodukorra põhjal malevapealikule küllaltki suur vabadus maleva struktuuri kujundamiseks, mis tähendas, et üksuste moodustamine ja allutamine oli malevapealiku pädevuses.

KLi kodukorras kehtestatud üksuste suurused ja koosseisud tegelikkuses ei kehtinud. 1939/40. aastal eksisteeris ikka veel üksusi, mille suurus ja koosseis ei vastanud kodukorras esitatud nõuetele. Seetõttu olid maleva kõik kompaniid väga eri-ilmelised sõltuvalt asukohast. Näiteks oli Järva malevas kolme tüüpi kompaniisid:

1. kompaniid, mis koosnesid vastavalt kodukorras ettenähtud üksustest (näiteks Käru kompanii);
2. kompaniid, mis koosnesid ümbruskonna küladest moodustatud rühmadest (näiteks Väätsa kompanii);
3. kompaniid, mille koosseisus olid eriüksused (näiteks Paide kompanii, Tapa kompanii, Türi kompanii jne).

1940. aastaks kujunes Järva malevas välja seitse allüksust. Viiele endisele malevkonnale lisandusid ratsadivisjon ja Tapa üksikraskepatarei. Malevkonnad olid oma suuruselt erinevad. Järva-Jaani ja Koeru malevkonnad olid teistest tunduvalt väiksemad ja oleksid alles omavahelisel kokkuliitmisel saavutanud sama suurusjärgu Paide, Türi ja Tapa malevkondadega.

Kokkuvõtteks võib öelda, et 1940. aastaks saavutatud malevate struktuur oleks vajanud üle vaatamist ja korrigeerimist vastavalt KLi kodukorra nõuetele.

3. VÄLJAÕPE JÄRVA MALEVAS 1925-1940

KLi 1931. aastal vastu võetud põhikirjas nimetati organisatsiooni peaülesandena riigikorra ja julgeoleku kaitsmist, liikmeskonna sõjaväelist õpetamist ja kasvatamist ning kodanike isamaaliste ja rahvuslike tunnete süvendamist. Edasises tegevuses pööraski KL võrdselt tähelepanu oma liikmeskonna sõjalise väljaõppe parandamisele ja kogu rahva kasvatamisele isamaalises vaimus. Sõjaväe juhid rõhutasid korduvalt, et KL peab kujunema riigikaitse reserviks ning olema valmis igasugusteks ootamatusteks (Pajur 2004:156).

Kuna reservväelastele kordusõppuste korraldamiseks raha ei jätkunud, siis asetati lootused KLile. Avalikult väideti, et Eestis tegutseb riikliku alalise kaitseväe kõrval ka ühiskondlik riigikaitseline organisatsioon tagavaraväelaste kordusõppuste korraldamiseks. Tegelikult ei pidanud see seletus kahjuks paika, sest KL oli vabatahtlik organisatsioon, mille raames tegutses vaid osa tagavaraväelastest. KLi mittekuuluvad reservväelased jäid endiselt kordusõppustest kõrvale (Pajur 2004:186).

3.1 INSTRUKTORID JA VÄLJAÕPET LÄBIVIIV PERSONAL

Maleva väljaõppe korraldamise eest olid vastutavad palgalised instruktorid, kellest üks oli vaneminstruktor. Kõigil instruktoritel, kaasa arvatud vaneminstruktor, oli oma õppepiirkond, mille õppe-, laske-, spordi- ja operatiivalase korraldamise eest ta vastutas. Vaneminstruktori lisaülesandeks oli ka juhtida teiste instruktorite tööd (Kaitseliidu kodukord 1934:62-63).
Instruktorite arv sõltus maleva liikmete arvust. 1938. aastaks oli väikseimas, Pärnu malevas ainult üks instruktor, seevastu suurimas, Tartumaa malevas oli neid kuus (Lepp 1938:52).

Järva malevasse määrati 1926. aasta jaanuaris esimene instruktor – reservleitnant Anton Jairus (Suurkivi 1926:338). Malevlaste arvu kiire suurenemise tõttu tekkis malevates instruktorite puudus, mistõttu tehti koosseisutabelitesse muudatused ning 1927. aastal suurendati instruktorite arvu. Uued instruktorid tulid malevatesse kaitseväest või reservist ning seega oli kõigepealt vaja anda neile ülevaade KLi tööst ja eesmärkidest. Selleks korraldati neile Värska laagris õpe üksikvõitleja ja jao ettevalmistamiseks ning õppuste korraldamiseks KLi üksustes (Kaitse Kodu 1928, 15. juuni:15-16). Instruktorite osas sai täiendust ka Järva malev – 1. juunist 1927 asusid

malevasse tööle kapten Eduard Reitkam ja nooremleitnant Johannes Lüüde (Krabi 1936:8).

1927. aasta 4. oktoobril moodustati malevast kolm õppepiirkonda: Paide – Türi, Tapa – Ambla ja Järva-Jaani – Koeru (ERA, f1675, n1, s8, lk 91p).

1. juunil 1931 arvati maleva vaneminstruktor leitnant Anton Jairus reservi ja instruktori kohusetäitja nooremleitnant Johannes Lüüde viidi üle Narva malevasse instruktori kohusetäitjaks (Kaitseliidu ülema käskkiri 30. mai 1931, nr 31 § 2-4. – Järva Maleva Teataja 1931, nr 11:2). Sellise kaadrimuudatuse tingis Türi manöövritel asetleidnud vahejuhtum (ERA, f1675, n2, s6, lk 116), mille täpset põhjust allikates välja toodud ei ole, kuid võib oletada, et tegu oli vormiriietuses restoranis viibimisega, mis oli aga keelatud.

06. juulil 1931 sai Johannes Lüüde asemel instruktori kohusetäitjaks reservlipnik Herbert Puupill. Samal ajal jätkati vaneminstruktori otsinguid ning 15. oktoobril 1931 määrati vaneminstruktoriks nooremleitnant Paul Onno (Krabi 1936:8).

1. veebruaril 1934. aastal tehti õppepiirkondadesse mõningased muudatused. Vaneminstruktori õppepiirkonnaks jäi Paide malevkond ning instruktor asus Paides, maleva staabis. Tapa ja Koeru malevkonnast moodustati Tapa - Koeru õppepiirkond instruktori asukohaga Tapa linnas ning Türi ja Järva-Jaani malevkonnast Türi - Järva-Jaani õppepiirkond instruktori asukohaga Türi linnas (Järva maleva pealiku käskkiri 10. märts 1934, nr 4 § 1. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 3-5:5).

Seoses neljanda instruktori määramisega malevasse 16. detsembril 1934 tehti õppepiirkondadesse viimane muudatus – nooreminstruktor leitnant Valter Paide ülesandeks jäi eriüksuste õppepiirkonna juhendamine. Uude õppepiirkonda koondati kõik maleva eriüksused (Krabi 1936:8).

Kahtlemata oli palgaliste instruktorite osakaal väljaõppe läbiviimisel väike, sest ühe instruktori vastutusalasse jäi kaks malevkonda. Seetõttu jäi väljaõppe läbiviimine suures osas vabatahtlike pealike kanda, instruktorid organiseerisid ainult tähtsamaid õppusi. Väljaõppe kvaliteedi seisukohalt oli oluline, et vabatahtlikud pealikud oleksid võimalikult hea ettevalmistusega ning suudaksid iseseisvalt õppetööd läbi viia.

Siiski esines algaastatel tihti probleeme, kus õppuste läbiviimine oli raskendatud ning kohati võimatu, kuna kohalikud rühma- ja jaopealikud ei osanud otstarbekalt õppusi organiseerida. Mõned pealikud küll püüdsid malevlasi kokku kutsuda ja õppetööd läbi viia, kuid sageli õpetati neile vananenud asju ning sedagi katkendlikult. Esines ka olukordi, kus õpetaja ise osutus täiesti asjatundmatuks. Kuigi kompaniipealik võis õppeteemaga kursis olla, ei suutnud ta üksi kõiki õppusi korraldada. Probleemi lahendusena hakati KLi peastaabi poolt korraldama kursusi, kus pealikele anti näpunäiteid, kuidas õppusi organiseerida ja malevlasi õpetada (ERA, f1675, n1, s8, lk 101).

Hiljem hakati suuremat rõhku pöörama ka madalamate pealike praktikale. Neid kaasati õppuste ettevalmistustele: anti olukord ja ülesanne varem teada, mis võimaldas neil maastikku tundma õppida ning tutvuda teemakohaste määrustikega. Tihti arutati ja lahendati need õppused maastikul koos pealikega eelnevalt läbi. Nii muutusid õppused üheks etapiks pealike ettevalmistamisel (Kaitse Kodu 1928, 15. juuni:20).

Edaspidi püüdles KL aastate jooksul oma eesmärkides selle poole, et vähemalt kompaniipealik oleks reservohvitser ning rühma- ja jaopealikud reservallohvitserid. Tegelikkuses oli see aga raskendatud, kuna igal pool ei olnud reservohvitsere ja -allohvitsere võtta, kuid samas leidus malevates ohvitsere, kes olid kas toetajaliikmed või malevlase kohal (Lepp 1938:56). Peale taktikalise ja õppetöö juhtimise nõuti pealikutelt ka seltskondliku tegevuse juhtimist, seetõttu mida kõrgem oli pealik, seda lugupeetavam ja mõjukam seltskonnategelane ta pidi olema. Ideaalis oleks pidanud pealik olema samavõrd sõjamees kui seltskonnategelane, kuid olude sunnil jäi sõjaline pool tihti tahaplaanile (Kaitse Kodu 1931, 26. september:871). Et seda puudust kõrvaldada või osaliselt vähendada, määrati pealikele sageli abiks vastava ettevalmistusega õppepealikud (Kaitse Kodu 1932, 25. juuni:405).

Kuna kaitseliitlaste väljaõpe sõltus eelkõige pealike ettevalmistusest, pööras malev selle küsimuse lahendamisele erilist tähelepanu. Juhtivkoosseisu väljaõppetaseme tõstmiseks osalesid pealikud väeosade ohvitseridele korraldatud õppustel ja loengutel. Malevapealik pidi hoolitsema, et ka keskusest kaugemal asuvad instruktorid saaksid õppustest osa võtta, sest paraku elas enamik instruktoritest õppepiirkondades, mis asusid garnisonidest kaugel (Lepp 1938:59).

Kuna ainus Järvamaal paiknenud väeosa asus Tapal, siis oli sealse abi kasutamine küllatki

piirkondlik ja soodus ainult Tapa malevkonnale, kuna teistele malevkondadele oli see kauguse tõttu raskendatud.

1931. aastal vastu võetud Ohvitseride teenistuskäigu seadus andis reservohvitseridele võimaluse pärast vastava katse sooritamist saada auastmes kõrgendust. See uuendus võeti seadusse peamiselt eesmärgiga tõsta reservohvitseride huvi sõjanduse vastu ning ergutamaks ohvitsere täiendama ennast nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt. Varem oli saadetud paljudele reservohvitseridele koju määrustikke ja eeskirju, millega tutvumiseks neil aga puudus huvi (Lepp 1938:60). Auastmes ülendamise katseid hakati korraldama alates 1932. aastast ning need toimusid üks kord aastas, välja arvatud esimene aasta, mil katseid tehti kaks korda. Praktiliste soorituste puhul oli eelis KLi ohvitseridel, kuna neil oli võimalus end eelnevalt täiendada nii relvaõppes, laskmises, tulejuhtimises kui ka teistel aladel. Samuti korraldas KLi peastaap vahetult enne katseid ohvitseridele kursuseid. KLi mittekuuluvatel ohvitseridel selline enesetäiendamise võimalus puudus (Ibid, 61). Esialgu olid kursused 4-päevased ning neid korraldati ühel aastal mitmes kohas, kuid hiljem olid kursused 11-päevased ning sinna koondati kõik katsetele soovijad üle Kaitseliidu. Korraldatud kursustel käsitleti peamiselt praktilisi aineid ning seda ka eri relvaliigi ohvitseridele (Ibid, 62).

Reservväelaste kaasamine KLi tegevusse oli kasulik nii riigile kui ka organisatsioonile, sest nii oli ohvitseril võimalik säilitada oma oskusi ja teadmisi ning ühtlasi tõsta seeläbi reservväe väljaõppe taset. Samas kui reservohvitser määrati malevlase kohale või kui ta allutati kehvemate sõjaliste teadmistega pealikele, mõjus see süsteemile pigem taandarenguna.

3.2 MALEVA VÄLJAÕPPE ALUSTAMISE RASKUSED 1925. AASTAL

Järvamaal üritati väljaõppetegevusega alustada kohe pärast KLi taastamist 1925. aastal. Kuid seejuures seisti kohe suure probleemi ees, milleks oli püsside vähesus. Maleva allüksustel olid esialgu kasutada ainult need püssid, mis olid enne KLi ümberkorraldamist olnud kütisalkade käes. Neid oli küllaltki väihe ja nii leidus kompaniisid, kus püssid üldse puudusid. 27. veebruariks 1925 oli malevlasi Järvamaal 1199 ja püsse samal ajal ainult 487 (ERA, f2151, n2, s163, lk 7).

Teiseks suuremaks probleemiks oli see, et kasutusele oli võetud uus rivi- ja lahingmäärustik,

mille järgi pidi väljaõpet läbi viima, kuid mis oli nii reservväelastele kui ka pealikele tundmatu ning selle tundmaõppimiseks vajati aega (Ibid, 7). Samuti olid väljaõppevõimalused malevas piirkonniti erinevad ning seega tuleks siinkohal vaadelda igat malevkonda eraldi.

Paide malevkonna Koigi kompaniis korraldati õppusi Koigi algkooli mängumurul, paar laskeharjutust peeti ka heinamaal. Seevastu Anna kompaniis õpiti esimesel aastal peamiselt ainult rivi ning 6. septembril 1925 osales kompanii Paides malevkonna aastapäeval terves koosseisus ühes Anna Muusika Seltsi orkestriga. Esna kompanii korraldas oma esimese õppuse 8. veebruaril 1925 koos Vodja põllutöökooli rühmaga (Ibid, 7p).

Türi malevkond pidas esimese aasta jooksul kaks suuremat taktikalist õppust. Üksuste pealike teadmiste täiendamiseks korraldati 16. – 19. juunil 1925 kursus, kus lektoriteks olid malevapealik kapten Rehe, malevkonna pealik H. Viirman, Türi kompanii pealik R.V. Mikkelsaar ja instruktor-allohvitser Sakala rügemendist (Ibid, 8). Malevkond asus omale kohe ka laskerada muretsema. Selleks otsustati küsida Türi alevi volikogult 1,5 hektariline maatükk Kõrgesaarest; palve rahuldati ning nii saadi ühe esimese üksusena malevast omale lasketiir (Ibid, 8).

Järva-Jaani malevkonnas peeti esimesel aastal õppusi iga kahe nädala tagant. Kahel korral olid abis ka instruktorid Soomusrongirügemendist. Malevkonna peamine õppetöö oli suunatud laskeväljaõppele – selleks viis Võhmuta kompanii läbi laskeharjutuse, kus iga kohale tulnud mees sai lasta neli lasku. Laskeraja suutis endale aasta jooksul muretseda ainult Einmanni kompanii, kes sai oma käsutusse vanad liivaaugud (Ibid, 8p).

Tapa malevkonna olukorda lihtsustas oluliselt Tapal paiknenud Soomusrongirügement, kuna malevkonnal oli võimalik kasutada oma väljaõppe läbiviimiseks rügemendi ohvitsere ja laskeradasid. Nii viiski Ambla kompanii esimese laskeharjutuse 7. juunil 1925 läbi just rügemendi laskerajal. Oma esimesena kahepäevase laagri korraldas malevkond Aegviidus (Ibid, 8p-9).

Koeru malevkonnas 1925. aastal lahingväljaõpet läbi ei viidud, sealne õpe piirdus vaid rivi ja püssi tundmaõppimisega. Aasta jooksul korraldati ka mõni laskeharjutus (Ibid, 9).

Kokkuvõttes oli esimesel tegevusaastal puudu kõigest - nii instruktoritest kui ka vahenditest.

Siiski püüti vähestest võimalustest hoolimata alustada väljaõppega. Tapa malevkond oli võrreldes teistega eelisseisundis, kuna sai õppe läbiviimisel abi Soomusrongirügemendilt. Kaugematel malevkondadel see võimalus vahemaa tõttu puudus ning seal viidi õpet läbi vastavalt oma võimalustele ja oskustele.

3.3 VÄLJAÕPPE ÜLDINE ARENG MALEVAS 1925-1940

KLi väljaõppe läbiviimisel üritati saavutada ühtsust kaitseväega – selleks anti 1926. aastal välja õppeprogramm, mis oli kooskõlas kaitseväe noorsõduri õppekavaga, kusjuures kogu õppetegevus pidi olema võimalikult praktiline (Kaitse Kodu 1927, 15. juuni:455). Plaani järgi pidi 1927. aasta lõpuks 60% kaitseliitlastest omama sõjalisi teadmisi noorsõduri tasemel (Kaitse Kodu 1927, 9. aprill:207).

1927. aastal võeti vastu otsus loobuda suuremate taktikaliste õppuste korraldamisest, kuna rühmadele ja kompaniidele läbiviidavad väiksemad õppused andsid paremaid tulemusi. Väiksemad harjutused olid õpetlikumad ka seetõttu, et neid oli hiljem võimalik detailsemalt analüüsida ning osavõtjate positiivseid ja negatiivseid külgi välja tuua. Teisest küljest koondasid väiksemad õppused ka väiksema piirkonna kaitseliitlasi ja nii oli sügiseste talutööde ajal teekond manöövritele lühem ning osavõtjate arv sellevõrra suurem. Samas ei olnud ka pealikute ettevalmistus nii hea, et oleks taganud suuremate manöövrite kordamineku (Kaitse Kodu 1928, 15. juuni:20). Tegelikkuses suurtest õppustest täielikult ei loobutud. Näiteks osales Järva malev 1929. aastal Kadrina manöövril (Kaitse Kodu 1930, 10. august:846), 1930. aastal korraldati Türi manööver (Balder 1930:1149) ning 1931. aastal Einmanni manööver (Järva Maleva Teataja 1931, 11. november:1). Kahtlemata olid väiksemad õppused kehvema väljaõppetaseme juures tulemuslikumad, sest ainuüksi nende planeerimine ja läbiviimine oli lihtsam ning jõukohasem vabatahtlikele pealikele. Teisalt ei saa alahinnata ka suurharjutuste kasulikkust, kuid siinkohal hakkas olulist rolli mängima õppusteks kasutada olev aeg – olenemata üksuse suurusest kestsid manöövrid reeglina kaks päeva ning see aeg oli liialt lühike, et harjutada efektiivselt pataljoni- ja rügemenditasemeliste üksuste tegevust. Seega oleks pidanud suuri õppusi korraldama näiteks iga kahe või kolme aasta tagant ning muul ajal piirduma kompaniiharjutustega.

Noorte huvi KLi tegevuse vastu tõusis oluliselt, kui Vabariigi Valitsus võttis vastu määruse, mis võimaldas KLis algõppe saanutel lühendada teenistusaega sõjaväes kahe või nelja kuu võrra.

Kuid esimesed kogemused näitasid, et KL võis noori küll teoreetilistes ainetes rahuldavalt ette valmistada, kuid taktikaline tegevus ja laskeväljaõpe oli kohapeal raskesti teostatav. Lahendusena koondati noormalevlased Värska sõjaväe laagrisse, kus KLil oli olemas oma barakk. Paraku ei suutnud Värska laager kõiki soovijaid vastu võtta ning osa neist pidid oma ettevalmistust jätkama KLi üksustes (Kaitse Kodu 1928, 15. juuni:20-23). Aja jooksul noorte huvi selle soodustuse vastu järk-järgult vaibus ning 1931. aastaks oli see pea olematu (Kaitse Kodu 1931, 26. september:875-876). Idee läbi soodustuste KLi liikmeskonda suurendada oli hea, kuid ettevalmistavate kursuste korraldamine maleva mastaabis osutus raskeks, sest liikmeskond paiknes üle maakonna laiali ning nende koondamine pikemaks perioodiks ühte kohta ei olnud võimalik. Samuti oli raske ja kohati otstarbetu selliste kursuste läbiviimne igas malevkonnas või kompaniis eraldi, sest sel juhul vajati rohkem hea kvaliteediga instruktoreid, kes oleksid olnud võimelised õpetama väeosaga võrdsel tasemel. Seega osutus kokkuvõttes siiski paremaks jätta sõduriõppe põhivastutus ikkagi väeosa kanda. Nii tagati väljaõppe ühtsus ja välditi ümberõpetamist.

1936. aastal tõusis päevakorda küsimus, kui palju peaks malevlane aasta jooksul KLi tööst osa võtma. Arutelu aluseks oli hinnangute andmine malevlaste aktiivsusele. Lähtudes õppemäärustest jõuti seisukohale, et aastas peaks iga sisekaitsemees osalema KLi töös minimaalselt 12 päeva ning rindemees ja algaja 22 päeva (Kaitse Kodu 1936, 18. september:681-682). Maksimaalselt oleks võinud kaitseliitlane osaleda õppetöös kahel nädalavahetusel kuus. Suurem kordade arv ei oleks olnud enam reaalne. Siinkohal tuleb tõdeda, et üldist väljaõppetaset mõjutas õppel osalemise aeg väga palju. Üksuse kõrge väljaõppetaseme saavutamiseks oli vaja pidevalt ja palju harjutada, mis reaalselt osutus aga võimatuks, kuna kaitseliitlase vaba aeg oli suhteliselt piiratud.

Üldine väljaõppetase oli 1936. aastaks jäänud ikkagi veel I maailmasõja tasemele ning eriüksuste osas oli see veelgi madalam (Balder 1936a:827). Samal aastal hakati uue suunana tähelepanu juhtima sellele, kuidas võidelda lahingus tankide ja lennukite vastu. Esmalt oli plaan liikmeskonnale selgitada soomusmasinate võimeid ja nõrkusi ning tankitõrjerelvade ja -vahendite tõhusust. Tankidest olulisemaks peeti siiski õhukaitset, mille puhul jõuti järeldusele, et moondamisele ja varjumisele peab õppustel edaspidi järjest suuremat rõhku panema. Uue asjana oli plaanis harjutada üksuste ümberpaigutamist öösel, mida varem ei olnud tehtud. Sisekaitsemeestele kavatseti edaspidi õpetada võitlust vastase õhudessandiga (Ibid, 827-828).

Väljaõppele uute suundade andmine oli kahtlemata vajalik, sest kiire relvastuse areng tõi kaasa

lahinguvälja muutused. Enam ei saanud keskenduda ainult kaevikusõjale, mis iseloomustas I maailmasõda. Kiire tankide ja lennukite areng tõi lahinguväljale järjest suureneva manöövrivõimekuse. Seetõttu sai oluliseks harjutada õppustel tankitõrjet, varjumist ning tegevust pimedal ajal.

Kokkuvõtteks võib öelda, et väljaõppe üldisel arengul lähtuti ühtsusest kaitseväega, kuid organisatsiooni eripärast tingituna arenes väljaõppe kvaliteet ning üksuste tase aeglaselt, mis omakorda sõltus kaitseliitlaste piiratud võimalustest võtta osa õppetööst. Aja vähesuse tõttu anti mitmeid teoreetilisi teemasid malevlastele koju iseseisvaks lugemiseks, mis võimaldas õppetundides keskenduda rohkem praktilistele tegevustele.

3.4 KITSASKOHAD ERIALADE VÄLJAÕPPE ARENGUS 1925-1940

Kaitseliitlase üldõppekursus oli ühine kõigile rindemeestele olenemata erialast. Sellele järgnes spetsiifilisem relvaliigi eriõppekursus laskurüksuse, raskekuulipilduja, ratsa, suurtükiväe, side, gaasikaitse, suusk-ratturi või soomusauto erialal (Kaitseliidu õppemäärused I osa 1934:43).

Ka ratsaväe arendamise algusaastatel esines hulgaliselt väljaõpperaskusi. Erialaselt oli ratsaüksuste väljaõpetamine raskem kui jalaväe oma, sest peale mehe enda oli vaja õpetada ka hobust. Paraku ei omanud enamik ratsaüksuste liikmeskonnast eelnevat erialast ettevalmistust ning seetõttu oli väljaõppeprotsess tunduvalt aeganõudvam. Ka oli KLi palgalise kaadri hulgas puudus vastavate oskustega instruktoritest (Kaitse Kodu 1929, 27. juuni:717). 1930. aastal hakati malevates korraldama sisult puhtsportlikke *ratsapäevi* (Kaitse Kodu 1930, 10. august:848). Järva malevas olid need kahepäevased – esimesel päeval toimusid õppused ning teisel päeval ratsavõistlused. Osalesid kõik eskadronid ühes oma suusk-jalgratturmeeskondadega. (Järva Maleva Teataja 1933, 18. oktoober:5-6). Õppuste läbiviimisel andis tunda erialaste õpperaamatute, eriti just ratsaväe lahingmäärustiku puudumine (Kaitse Kodu 1935, 17. mai:300). Samuti oli KLi ratsameestel vähe ratsahobuseid, kohati polnud neid üldse. Kõik ratsaharjutused viidi läbi tööhobustel, keda sai kasutada ka ainult teatud vabadel aegadel (Kaitse Kodu 1930, 10. august:848). Taktikalise poole pealt oli ratsaväe peamine tegevusala luure, kuid 1936. aastaks ei olnud veel ühtegi üksust täielikult ette valmistatud (Balder 1936:830). Õppustel kujunes probleemiks see, et pealikud ei osanud oma mehi (piilureid) juhtida ega neile ülesandeid anda (Kaitse Kodu 1934, 1. detsember:689). Ratsaüksuste väljaõppe suurimaks kitsaskohaks tulekski

pidada liigset keskendumist ratsutamisele, mille tõttu jäi tahaplaanile taktikaline tegevus.

Sarnaselt ratsaväega olid luureülesanded ka suusk-jalgratturüksustel, mis esialgu kuulusid ratsaeskadronide koosseisu, kuid hiljem moodustati neid ka laskurkompaniide juurde. Sisuliselt oli tegu ikkagi jalaväega, kuna üksuse ainus erinevus jalaväest oli suuskade ja jalgrataste olemasolu. Hilisem väljaõpe viidigi läbi laskurrühmade õppekava alusel, kuid suusatamisele ja rattasõidule pöörati enam tähelepanu (Lepp 1938:81). Õppustel esile kerkinud vead seisnesid nagu jalaväeski tihti üksikmehe oskustes, näiteks vastasega kokkupuutel astuti lahingusse ratas käekõrval, unustades, et ratas oli vaid edasiliikumise vahend, mis tuli varjatult maha jätta (Balder 1934:603). Suusk-ratturüksused oleks võinud ümber nimetada luureüksusteks ja nende väljaõpe oleks pidanud rohkem keskenduma luureüksuste spetsiifikale ning mitte nii palju suusatamisele ja rattasõidule. Samas oleks võinud suusatamine olla ka laskurüksuste väljaõppes, mis oleks oluliselt parandanud nende liikumisvõimet talvel.

Suurtükiväeüksuste peamiseks puuduseks oli vähene harjutamine. Meeskonnad enamasti teadsid oma ülesandeid, kuid tegevus õppustel oli aeglane. Vähese harjutamise tõttu kannatas ka omavaheline sidepidamine, kuna käskluste andmine telefoni teel muutus tihti seletamiseks ja arutamiseks. Koostöö jalaväega sageli puudus, mille üheks põhjuseks oli lünklik sidevarustus, mis tihtipeale purunes ning segas patareide tegevust. Ei jalaväelased ega ka suurtükiväelased polnud harjunud omavahel koostööd tegema, mistõttu mõlemal poolel puudus initsiatiiv suurtükitule kasutamiseks lahingutegevuses (Kaitse Kodu 1934, 1. detsember:688). Teiseks suuremaks puuduseks osutus vähene laskmiskogemus, kuna suurtükiväe laskenormid olid laskemoona kalliduse tõttu väikesed (Ibid, 688).

Raskekuulipildujaüksused erinesid jalaväest samuti vaid relva poolest. Üksuse väiksuse tõttu esines probleeme vaid relva kasutamise oskuses lahingus. Samas oli kuulipilduja tehniline tundmine üldjuhul heal tasemel (Balder 1934:603). Seetõttu olid kuulipildujameeskondade probleemid võrreldes teiste erialadega väikesed ja tingitud kogemuste puudumisest. Nende kõrvaldamiseks oleks tulnud rohkem harjutada koostööd laskurrühmadega.

Sideüksused paistsid õppustel silma oma kogenematusega, mis oli tingitud sellest, et praktilisi sideõppusi korraldati väga vähe. Telefoniaparaadi ehituse ja üldise sideeriala tehnilise poole tundmine oli aga rahuldaval tasemel (Kaitse Kodu 1930, 10. august:848). See oli pidev iga-

aastane probleem, kuni 1933. aastal reorganiseeriti maleva sideüksused ning neile kehtestati kindel õppekava (Kaitse Kodu 1933, 21. juuni:346). Pärast muutusi paranes ka sideüksuste väljaõpe (Kaitse Kodu 1935, 17. mai:300).

Gaasikaitse üksused komplekteeriti sisekaitsemeestest. Kuni Kodanliku õhukaitse ühingu tekkimiseni oli nende ülesandeks elanikkonna ettevalmistamine gaasikaitseks, kuid seoses uue ühingu tegevusega langes see ülesanne ära. Seetõttu tegeldi edaspidi ainult gaasikaitse õppuste läbiviimisega (Lepp 1938:81), millega saadi edukalt hakkama (Balder 1934:603).

Tagalateenistuse eest vastutas majanduspersonal koos naiskodukaitsega. Viimase ülesandeks oli toiduvalmistamine, millega nad said hästi hakkama. Majandusmehed tegelesid õppuste piirkonnas peamiselt osalejate taludesse majutamisega (Balder 1934:604). Sanitaarpersonal oli suurematel õppustel esimest korda väljas alles 1934. aastal. Sanitaride peamisteks ülesanneteks olid esmaabi andmine lahinguväljal ning raskelt haavatute transport pataljoni sidumispunkti, millega saadi suhteliselt hästi hakkama (Balder 1934:603). Tagalaõppele erilist rõhku ei pandud, tõenäoliselt tingituna sellest, et manööveüksused ei olnud eriti liikuvad ja nende logistiline tagamine oli lihtsustatud. Ka meditsiiniteenistuse tegevuse harjutamise tähtsust hakati mõistma alles suhteliselt hilja.

1935. aastast hakkati KLis tegelema purilennundusega, esimesed sellekohased kursused peeti samal aastal 1. - 20. augustil Tallinnas. Kursuse lõpetas üks kaitseliitlane ka Järva malevast. 1. aprilli 1936 seisuga oli maleval üks „*H. Jakobs*" tüüpi purilennuk Türi tehnilises kompaniis ja ühte „*Zögling*" tüüpi purilennukit ehitas Paide tööstuskool (Kaitse Kodu 1936, 17. juuli:538-539). Purilennundusalase väljaõppe vajadus oli sisuliselt küsitav, sest mingit olulist võimekust ta juurde ei andnud, pigem oli tegu lennundushuviliste kaitseliitlaste initsiatiiviga.

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et erialde kitsaskohad olid suuresti tingitud kogemuste puudumisest. Igal juhul paranes väljaõppetase pidevalt, kuigi aeglaselt. Kuid kui arvestada, et tegemist oli reservväelastega, siis oli KL ja tema väljaõppe parim võimalus nende taset hoida ja arendada, seda eriti just relvaliikide osas.

3.5 LASKEASJANDUS

Suur tähelepanu väljaõppes oli pööratud laskmisele, sest kaitseliitlase põhirelvaks oli püss, mida ta pidi oskama hästi kasutada. Laskmise propageerimiseks ja arendamiseks korraldati igal aastal mitmeid võistlusi ja klassikatseid, läbi mille saadi ülevaade kaitseliitlaste ja üksuste lasketasemest. KLi taastamisel 1925. aastal oli laskeväljaõppe põhiprobleemideks relvade ning laskeväljade vähesus. Hiljem, kui need probleemid said lahendatud, hakati suuremat tähelepanu pöörama laskmise õpetamisele.

Laskeradade hankimisel üritati jälgida põhimõtet, et laskuril ei kuluks laskerajale minekuks rohkem aega kui tund (Kaitse Kodu 1931, 26. september:880). Teiseks nõudeks oli, et seal oleks võimalik lasta vähemalt 300m kaugusele (Kaitse Kodu 1935, 17. mai:306). Seda põhimõtet järgides oli maleval 1935. aasta lõpuks kasutada juba 42 laskerada, millest 34 olid laskekaugusega 300m ja rohkem (Kaitse Kodu 1936, 17. juuli:544).

Malevate relvastuses olnud Jaapani vintpüssid vananesid aja jooksul ning muutusid pooleldi kõlbmatuteks. Samuti oli nende laskemoon halvasti valmistatud ja ei võimaldanud isegi õppelaskmise nõudeid täita, rääkimata täpsuslaskmisest. Katsetuste tulemusena jõuti selgusele, et püsse on võimalik ümber teha Inglise 303 padrunitele. Ümbertehtud püssid omasid häid laskevõimalusi ja nii saadi täiesti korralikud õppelaskmise- ja lahingpüssid. Relvasid hakkas 1930. aastal moderniseerima Arsenali tehas (Kaitse Kodu 1931, 26. september:879), mis 1931. aasta lõpuks oli suutnud ümber teha juba üle 50 % püssidest (Kaitse Kodu 1932, 25. juuni:423).

Algselt viisid laskeharjutusi läbi maleva instruktorid ning kõrgemad pealikud, keda võrreldes malevlaste arvuga oli väga vähe ning seetõttu oli esialgne laskeväljaõppe läbiviimine raskendatud. Probleemi lahendusena hakati 1928. aastast üksuste parematest laskuritest koolitama *laskejuhatajaid*, kes hakkasid laskmisi ja laskeväljaõpet läbi viima (Kaitseliidu laskemäärused sõjapüssidest 1928:17).

Samuti oli laskeväljaõppe metoodiline külg igas malevas algselt erinev ning palju asju laenati kaitseväe laske-eeskirjadest. Seetõttu asus KLi peastaap 1927. aastal välja töötama uut laske-eeskirja. Kuigi uus eeskiri hakkas kehtima 1928. aasta 28. jaanuaril, rakendati seda malevates juba 1927. aastal (Kaitse Kodu 1928, 15. juuni:23).

Uue laskemääruse põhjal jagati kaitseliitlased lasketaseme järgi kolme klassi ehk kategooriasse: algajad, laskurid ja kütid. Igale kategooriale kehtisid omad nõuded, mis olid seotud kindlate distantside ja tabamuste protsendiga. Samuti andis uus klassisüsteem üldise ülevaate kaitseliitlaste lasketasemest ning võimaldas korraldada laskeharjutusi vastavalt indiviidi tasemele. Laskurite motiveerimiseks anti iga klassi puhul välja ka oma märk, mida kanti vormiriietuse juures (Kaitseliidu laskemäärused sõjapüssidest 1928:11-14).

Teise olulise uuendusena loobuti laskeväljaõppe jäigast programmist ning hakati lubama teatud omaalgatuslikku isetegevust, mis andis võimaluse ise kokku panna laskeharjutusi ning neid täita (Ibid, 16-17).

Paraku piirdus KLi laskeväljaõpe pikka aega ainult n.ö punktilaskmisega. Ühelt poolt oli see tingitud instruktorite ja nõuetekohaste laskeväljade vähesusest ning teisalt oli põhjuseks kaitseliitlaste erinev lasketase.

Lahinglaskmistele hakati suuremat tähelepanu pöörama 1932. aastal, mil ilmus Kaitseliidu Peastaabi poolt välja antud *Kaitseliidu lahinglaskmise kool*. Uue määrustiku eesmärgiks oli anda suuniseid, kuidas laskurit lahinglaskmisteks ette valmistada ning kuidas ehitada lahinglaskmisteks mõeldud sihtmärke ja abivahendeid (Kaitseliidu lahinglaskmise kool I vihik 1932:5-6).

Laskeõppe üheks osaks olid ka laskevõistlused, mida korraldati nii malevasiseselt kui ka üle KLi. Võistlused jagunesid sisult kaheks – üksustevahelisteks ja individuaalseteks.

17. mail 1930. aastal kinnitas KLi ülem KLi „*Karikavõistluste*" lasketingimused. Karikavõistlustest pidid osa võtma kõik maleva kompaniid, üksikud rühmad, eskadronid, patareid ja teised alalised eriüksused täies koosseisus, kui nende liikmete arv oli nimekirja järgi vähemalt 30. Oli keelatud moodustada võistluste tarbeks spetsiaalseid võistlusüksusi ning laskureid ümber paigutada. Võistluslaskmine läks arvesse, kui sellest võttis osa vähemalt 50% üksuse koosseisust. Karikavõistlused viidi läbi malevapealike korraldusel kohalikel laskeradadel iga aasta 1. maist kuni 30. novembrini. Võistlust võis läbi viia tervele üksusele korraga. Üksuse paremuse hindamine toimus üksikmehe keskmise tulemuse põhjal. Maa- ja linnaüksuste tulemusi hinnati

eraldi. Maamalevate linnaüksused kuulusid linnaüksuste hulka, kuna alevite üksused kuulusid maaüksuste hulka. Esikohale tulnud üksusele anti karikas ning alates 1930. aastast toimus KLi rändauhindade väljaandmine ainult karikavõistluste tulemuste põhjal (Järva Maleva Teataja 1930, 21. juuni:12-14).

5. juunil 1930 kinnitas KLi ülem KLi laskemeistrivõistluste määrused. Meistrivõistlused toimusid malevates ja üleriiklikult. Malevas toimusid võistlused maleva meisterlaskuri ja meistergrupi nime peale. Üleriiklikud võistlused peeti KLi meisterlaskuri ja meistergrupi nime peale. Mõlemat liiki võistlused sooritati samade tingimuste alustel. Meistrivõistlustel selgitati välja parimad sõjapüssist, väikesekaliibrilisest püssit ja püstolilaskmises. Kusjuures arvestus toimus laskur- ja kütiklasside arvestuses ning võistkondlikult. KLi meistrivõistlustele pääsesid malevate meisterlaskurid ja meistergrupid. Grupi suurus pidi olema 4 meest, kellest kolme parema tulemust arvestati (Järva Maleva Teataja 1930, 21. juuni:16-17).

Kui 1936. aastal arvestati, et rindemees peab aastas osalema KLi töös vähemalt 22 päeva, siis nendest päevadest pidi laskmisele kuluma kuus päeva ning taktikaõppele ainult neli päeva (Kaitse Kodu 1936, 18. september:681). Selline arvestus iseloomustab selgelt, et laskmisele pöörati olulisemalt suuremat tähelepanu, kui lahingulistele oskustele. Arvestadades laskmise populaarsust võib väita, et reaalsuses oli laske- ja taktikaharjutuste omavaheline suhe veelgi suurem.

KLi aktiivsemad laskurid koondusid laskespordiklubide alla, kus oli võimalik ettenähtust rohkem laskmist harjutada.

14. novembril 1928 kinnitati Järva maleva laskespordiklubide põhikiri. Klubi eesmärgiks oli eelkõige toetada Järva maleva laskurite ühistegevust, äratada huvi laskmise vastu ning tõsta laskeosavust. Peale selle tegeles klubi olemasolevate laskeradade hooldusega ja aitas soetada uusi radu. Põhikirja järgi võisid Järva maleva laskespordiklubid olla maleva laskurklubi ja malevkondade laskurklubid (Järva Maleva Teataja 1930, 5. detsember:6-7), mis hiljem ka igasse malevkonda moodustati (Onno 1938:19).

Alles 1938. aastal kinnitati KLi ülema poolt üldine KLi laskespordiklubide kodukord. Selle järgi oli malevapealikul õigus vastavalt kohalikele oludele moodustada allüksuste juurde

laskespordiklubisid, kuhu koondusid KLi aktiivsemad laskurid, kellele ei piisanud tavalistest õppelaskmistest ja kes tahtsid laskmisega põhjalikumalt tegelda ning rohkem harjutada (Kaitseliidu laskespordi klubide kodukord 1938:3). Klubi liikmeks võisid saada kõik KLi tegev-, toetav- ja auliikmed, hoolimata sellest, missugusesse laskurklassi nad kuulusid. Liikmed jagunesid *tegevliikmeteks*, *jäävateks tegevliikmeteks*, *kandidaatideks* ja *toetavliikmeteks*. Klubi liikmeks sai kandidaat alles pärast vastava katse sooritamist. *Jäävad tegevliikmed* olid vähemalt 43-aastased *tegevliikmed*, kes olid vähemalt kolmel aastal täitnud laskevõistluse "Ole mees" normi. *Kandidaadiks* võis saada iga laskmisest huvitatud olev kaitseliitlane. *Toetajaliikmed* toetasid klubi materiaalselt (Ibid, 4-10).

Klubid jagunesid relvade järgi ringideks – täiskaliibripüssi-ringiks, väikekaliibripüssi-ringiks ja püstoliringiks. Ringis pidi olema vähemalt viis tegevliiget (Ibid, 5).
Klubi eesmärgid olid:

1. koondada ja leida paremaid, edasipüüdlikke ja laskmisest tõsiselt huvitatud laskureid, keda juhendasid suurte kogemustega laskesportlased;
2. tõsta klubi liikmete lasketaset;
3. propageerida, elustada ja arendada laskesporti oma üksuses, eriti noorte seas;
4. laskespordi harrastamisega ja levitamisega hoida oma liikmeis võidutahet;
5. luua võimalusi parimate laskurite leidmiseks ja arendamiseks, kes esindaksid laskevõistlustel edukalt oma üksust, malevat ja KLi (Ibid, 4);
6. korraldada iga-aastast klubidevahelist laskevõistlust "Ole mees" (Ibid, 18).

Laskespordiklubide tegevuse taseme hinnaguks tuleks siinkohal tuua näide 1935. aasta Rooma maailmameistrivõistlustest, kus osales Eesti rahvusmeeskonna koosseisus kuus KLi laskurit, kellest kolm, August Liivik, Ernst Rull ja Johannes Pürn olid Järva malevast (Kaitse Kodu 1936, 17. juuli:542).

Kokkuvõtteks võib öelda, et laskmise arendamisele pöörati võrreldes teiste tegevustega suuremat tähelepanu. Mitmete laskevõistluste korraldamisega motiveeriti organisatsiooni liikmeid järjest rohkem harjutama. Paremad laskurid õpetati välja laskejuhatajateks, et nad oma oskusi ka teistele edasi annaksid. Samas vähendas see osaliselt ka pealike koormust väljaõppe läbiviimisel ning tagas selle, et kehvema tasemega laskurid ei peaks teisi õpetama. Aktiivsemad laskurid koondusid laskurklubide alla, kus said normist rohkem laskmist harjutada, mis viis mitmedki KLi

laskurid Eesti koondisse.

Siiski tuleb tõdeda, et laskmisele oli pööratud ülemäära suur rõhk. Kuigi see tagas üleüldise hea laskeoskuse, ei piisanud ainuüksi laskeoskusest edukaks üksikmehetegevuseks. Üksikmeheoskuste tahaplaanile jätmine andis tunda ka harjutustel.

3.6 KEHALINE KASVATUS

Ühe olulise osa KLi väljaõppest moodustas kehaline kasvatus, kuna üksikvõitleja edukas tegevus lahingus sõltus tema tervisest, individuaalsetest võimetest, osavusest ja vastupidavusest (Balder 1936b:339). Seega oli spordialade valikul enim määravaks asjaolu, et harrastatav ala toetaks ja arendaks võimalikult palju lahingulist ettevalmistust. Teise tegurina oli oluline, et spordiala saaks harrastada võimalikult suur hulk inimesi ning lõpuks alles selle spordiala puhtsportlik tase ja saavutus (Lepp 1935:389).

Maleva sporditegevust juhtis spordipealik, keda abistasid allüksuste spordipealikud. 1935. aastaks oli Järva malevas 33 spordipealikut ning 2 spordiklubi (Kaitse Kodu 1936, 17. juuli:567-568).

Suvel harrastati ja korraldati võistlusi peamiselt järgmistel spordialadel: sõjaline kolmevõistlus (jooks, laskmine ja granaadivise), jalgsi- ja jalgrattarännak ning orienteerumine. Lisaks vastavalt kohalikele võimalustele korraldati nii kerge- kui ka raskejõustiku võistlusi (Balder 1936b:340). Samuti korraldati igasuguseid muid spordiga seotud kursusi. Näiteks 8.-10. juulil 1932 korraldas KLi peastaap Paides pesapalli instruktorite ja kohtunike kursused (Järva Maleva Teataja 1932, 24. juuni:6). Kergejõustikus võisteldi jooksmises, kuulitõukes, odaviskes ning kaugus- ja kõrgushüppes (Balder 1936b:339). Raskejõustiku võistlusi korraldati aga kreeka-rooma maadluses ning tõstmises (Järva Maleva Teataja 1931, 12.juuni:1-2). Suurimateks KLi spordivõistlusteks olid Kaitseliidupäevad, mida korraldati juba alates 1926. aastast (Balder 1935b:379).

Üheks populaarseimaks spordialaks KLis oli suusatamine, millega hakati Järva malevas tegelema 1928. aastal ning 16. ja 17. veebruaril 1929. aastal osales malevlane Sifried Viirman juba KLi suusavõistlustel Rakveres, kus saavutas 9. koha (Järva Maleva Teataja 1929, 7. märts:4). Kuna

suusasport kogus KLis järjest enam huvilisi, hakati spordiala populariseerimiseks korraldama malevas suuskade valmistamise kursusi (Järva Maleva Teataja 1931, 11. november:7). Talve jooksul viis maleva staap läbi kaks tähtsamat suusavõistlust: maleva suusavõistlused ja tähesõit. Maleva suusavõistlustest võttis osa iga malevkond, keda esindasid igas võistlusklassis ja igal alal 5 meest. Võistlusklassid ja distantsid olid järgmised:

- Üldklass – kõik võistlejad vaatamata vanusele ja varem suusavõistlustel saavutatud tulemustele. Võisteldi 10 km suusatamises koos laskmisega.
- A-klass – võistlejad, kes on osa võtnud KLi, kaitseväe või organisatsioonidevahelistest võistlustest või tulnud esimesele kolmele kohale Järvamaal korraldatud organisatsioonidevahelistel võistlustel. Võistlusmaa oli 18 km.
- B-klass – kõik ülejäänud võistlejad, distants 10 km.
- Noorteklass – kaitseliidu noored ja noored kotkad, kes olid alla 17 aasta vanad. Võistlusdistants 4 km.
- Naised – naiskodukaitse liikmed vaatamata vanusele ja varem võistlustel saavutatud tulemustele. Võistlusdistants 3 km (Järva Maleva Teataja 1933, 23. jaanuar:2-3).

Üheks huvitavamaks võistluseks oli tähesõit, millest võis osa võtta iga malevkond ühe meeskonnaga, mille suurus oli kolm meest. Võistlustest osavõtjad alustasid tähesõitu järgmistest lähtekohtadest:

- Paide malevkonna meeskond Paidest, maleva staabi eest;
- Türi malevkonna meeskond Türilt Tarvitajate ühistu eest;
- Tapa malevkonna meeskond Järva-Jaanist, Tuletõrje seltsimaja eest;
- Koeru malevkonna meeskond Vao asunduse härrastemaja eest;
- Järva-Jaani malevkonna meeskond Järva-Jaani Tuletõrje seltsimaja eest.

Tähesõidu lõpp oli kõikidel meeskondadel Paides maleva staabi ees. Tee valik Paidesse jõudmiseks oli meeskondadel vaba, välja arvatud Paide ja Türi malevkondade meeskondadel, kellel tuli läbida järgmised kontrollpunktid:

- Paide malevkonna meeskond – Alliku asunduse juures asuv Türi-Väätsa-Paide maantee lahk ja Väätsa mõisa esine;
- Türi malevkonna meeskond – Roovere küla (Türi-Vahastu teel) juures asuv Türi-Vahastu-Väätsa teelahk.

Distantsiks arvestati igale meeskonnale 25 km ning normaalsõiduajaks loeti 3 tundi 30 minutit (Järva Maleva Teataja 1933, 23. jaanuar:1-2).

Kehaline kasvatus oli väljaõppe toetavaks osaks, mille ülesandeks oli arendada kaitseliitlaste füüsilist vormi, mida omakorda vajati üksikvõitleja edukaks tegevuseks. Harrastatav spordiala pidi võimalikult palju toetama lahingväljaõpet. Spordiürituste organiseerimise eest olid vastutavad spordipealikud. Talvel oli põhialaks suusatamine, mille oskus oli vajalik kõikidele jalaväelastele, korraldati isegi suuskade valmistamise kursusi. Suvel harrastati peamiselt rattasõitu, orienteerumist ning kergejõustiku.

Kokkuvõtteks olid spordivõistlused küll vajalikud ja arendavad, kuid arvestades väljaõppeks olevat suhteliselt piiratud ajaresurssi pidi see jääma teisejärguliseks.

3.7 KOKKUVÕTE

Maleva väljaõppe korraldamise eest olid vastutavad palgalised instruktorid, kelle arv sõltus maleva liikmete arvust. Kuid palgaliste instruktorite osakaal väljaõppe läbiviimisel jäi väikeseks, kuna ühe instruktori vastutusalasse kuulus kaks malevkonda. Seetõttu jäi väljaõppe läbiviimine suures osas vabatahtlike pealike kanda ning instruktorid tegelesid ainult tähtsamate õppuste organiseerimisega. Väljaõppe kvaliteedi seisukohalt oli oluline, et vabatahtlikud pealikud oleksid võimalikult hea ettevalmistusega ning suudaksid iseseisvalt õppetööd läbi viia.

Siiski esines algaastatel tihti probleeme, õppuste läbiviimine oli raskendatud ning kohati võimatu, kuna kohalikud rühma- ja jaopealikud ei osanud õppusi otstarbekalt organiseerida. Organisatsioonilise eripära tõttu pidi vabatahtlik pealik olema seltskondlikult lugupeetud ja auväärt inimene ning samal ajal ka sõjaliselt pädev, suurel osal neist jäi aga sõjaline pool tahaplaanile. Probleemi lahendusena hakati KL peastaabi poolt korraldama kursusi, kus anti pealikele näpunäiteid, kuidas õppusi organiseerida ja malevlasi õpetada. Samuti määrati vajadusel üksuste ülemate kõrvale ametisse õppepealikud, kes olid sõjaliste oskuste poolest heal tasemel.

Väljaõppetegevusega üritati alustada kohe pärast KLi taastamist Järvamaal 1925. aastal. Kuid seejuures seisti kohe ka suure probleemi ees, milleks oli püsside vähesus. Allüksuste kasutuses

olid esialgu ainult enne KLi ümberkorraldamist kütisalkade käes olnud püssid, mida kõigile ei jätkunud - nii oli kompaniisid, kus püssid üldse puudusid. Teiseks suuremaks probleemiks kujunes see, et kasutusele võetud uus rivi- ja lahingmäärustik, mille järgi pidi väljaõpet läbi viima, oli nii reservväelastele kui ka pealikele tundmatu ning selle tundmaõppimiseks vajati aega. Seega oli esimesel tegevusaastal puudu kõigest - nii instruktoritest kui ka vahenditest. Vähestest võimalustest ja piirkondlikest erinevustest hoolimata püüti siiski alustada väljaõppega. Tapa malevkond oli võrreldes teistega eelisseisundis, kuna sai õppe läbiviimisel abi Soomusrongirügemendilt, mis teiste malevkondade jaoks asus liiga kaugel.

Väljaõppe üldises arengus lähtuti ühtsusest kaitseväega. Kuid organisatsiooni eripärast tingituna arenes väljaõppe kvaliteet ning üksuste tase aeglaselt, mis omakorda sõltus kaitseliitlaste piiratud võimalustest õppetööst osa võtta. Kuigi tundides ja harjutustel osaleti vastavalt võimalustele, ei suudetud tagada liikmeskonna osavõttu kõikidest õppustest. Seega kujunes meeste teadmiste tase vägagi erinevaks, mis tegi ühtse edasiõppimise keeruliseks. Vähese aja kokkuhoiu mõttes anti teoreetilisi teemasid malevlastele koju iseseisvaks lugemiseks, ning õppetundides keskenduti rohkem praktilistele tegevustele. 1927. aastal võeti vastu otsus loobuda suuremate taktikaliste õppuste korraldamisest, kuna rühmade ja kompaniide kaupa läbiviidavad väiksemad õppused osutusid tulemuslikemaks. Suurtest õppustest täielikult siiski ei loobutud – Järva malev osales pea igal aastal ühel pataljonitasemelisel õppusel. Suured õppused andsid küll võimaluse harjutada erinevate relvaliikide koostööd, kuid ajaliste piirangute tõttu ei olnud nad eriti otstarbekad.

Pärast üle kümneaastast tegevust jäi üldine väljaõppetase 1936. aastaks siiski veel I maailmasõja tasemele ning eriüksuste osas oli see veelgi madalam. Relvastuse kiire areng muutis üldist lahingupilti, millele hakati väljaõppes tähelepanu pöörama alles 1936. aastal., Kuid siiski oli KL ja tema väljaõppe parim võimalus reservväelaste taset hoida ja arendada, seda eriti relvaliikide osas.

Laskmise arendamisele pöörati võrreldes teiste tegevustega kahtlemata suuremat tähelepanu. KL taastamisel 1925. aastal oli laskeväljaõppe põhiprobleemideks relvade ning laskeväljade vähesus. Hiljem need probleemid lahendati ning hakati suuremat tähelepanu pöörama laskmise õpetamisele. Mitmete laskevõistluste korraldamisega motiveeriti organisatsiooni liikmeid järjest rohkem harjutama. Paraku piirdus KLi laskeväljaõpe pikka aega ainult niiöelda punktilaskmisega, mis oli tingitud ühelt poolt instruktorite ja nõuetekohaste laskeväljade

vähesusest, teisalt aga kaitseliitlaste erinevast lasketasemest. 1932. aastal hakati suuremat tähelepanu pöörama ka lahinglaskmistele. Aktiivsemad laskurid koondusid laskurklubide alla, kus nad said rohkem laskmist harjutada, mitmedki KL laskurid kuulusid Eesti koondisse. Siiski tuleb tõdeda, et laskmisele oli pööratud ülemäära suur rõhk. Kuigi see tagas üleüldise hea laskeoskuse, ei piisanud sellest edukaks üksikmehetegevuseks. Üksikmeheoskuste puudujäägid andsid tunda ka taktikaharjutustel.

Väljaõppe toetavaks osaks oli kehaline kasvatus, mille ülesandeks oli arendada kaitseliitlaste füüsilist vormi, mida omakorda oli vaja edukaks üksikvõitlejategevuseks. Harrastatav spordiala pidi võimalikult palju toetama lahingväljaõpet. Kahtlemata olid spordivõistlused vajalikud ja arendavad, kuid arvestades väljaõppeks olevat suhteliselt piiratud ajaresurssi pidi see jääma teisejärguliseks.

Kokkuvõttes sõltus KLi väljaõppetase eelkõige malevlaste ajalistest võimalustest ning maleva erinevatest piirkondlikest teguritest. Aja jooksul likvideeriti suur osa algaastatel esilekerkinud probleeme ning 1940. aastaks saavutas organisatsioon oma arengus taseme, kus oldi võimelised iseseisvalt ja kohapeal loodud võimalustega õppetööd organiseerima.

KOKKUVÕTE

Kaitseliidu teke segastel aegadel Eestis ei olnud ebatavaline, taolisi organisatsioone oli tekkinud peale I maailmasõda mitmel pool Euroopas ning kõikide nende eesmärk oli ühine - kaitsta oma kodu ja vara.

Eestis loodi KL 1918. aasta novembris, kui oli käimas Vabadussõda. Sel ajal oli KL ainuke reaalne jõud, mis Eesti riigil kasutada oli, ning seega tuli KLil täita ühtlasi sõjaväe ja politsei ülesandeid.

Pärast Vabadussõda KLi peastaap likvideeriti ning organisatsiooni rahuaegne juhtimine läks üle Sõjaväe Ringkonna ülemale. KL pidi edaspidi rajanema mittesõjalisel tegevusel, mis tegelikkuses tõi kaasa KLi hääbumise. KLi tegevus hakkas taaselustuma peale 1924. aasta 1. detsembri sündmusi, mil organisatsiooni liikmeskond kiiresti kasvas ja esialgu liikmete arvu suurendamisele keskendunud tegevuse põhirõhk kandus üle õppetööle.

Kaitseliit oli organiseeritud 15 malevasse, mis võrdsustati jalaväerügementidega. Malevad asusid 11 maakonnas ning Tallinnas, Tartus, Narvas ja Pärnus. Kuid KLi territoriaalse ülesehituse tõttu oli iga malev suuruselt ja koosseisult erinev, mõjutatud eelkõige piirkondlikest, geograafilistest, sotsiaalmajanduslikest ja rahvastikulistest teguritest. Maleva liikmete arv sõltus suures osas maakonna või linna elanike arvust, määravaks teguriks sai ka elanike aktiivsus KLi töös osalemisel. Aktiivsemateks osalejateks osutusid eelkõige maapiirkondade elanikud ning sealsed üksused olid arvestades elanike arvu suhteliselt suured, samas kui suurema rahvaarvuga linnades jäi KLi liikmete arv suhteliselt väikeseks - põhjuseks tööliste, töösturite ja majaomanike vähene aktiivsus. Järvamaal oli elanike aktiivsus võrreldes muude Eesti piirkondadega väga kõrge ning seetõttu oli Järva maleva liikmete arv samas suurusjärgus Sakalamaa, Võrumaa ja Pärnumaa malevatega, kuigi neis piirkondades oli aktiivseid meeskodanike ligi 5000 mehe võrra rohkem.

Seega oli maleva allüksuste kujunemise esmane ja suurim mõjutaja Eesti haldusjaotus. Maleva edaspidist arengut mõjutas oluliselt tema tegevuspiirkonda jäävate linnade arv ning nende suurus. Seda eelkõige seetõttu, et maapiirkondades elasid inimesed hajali ning seal domineerisid territoriaalsed malevkonnad, mis koosnesid kompaniidest ja ratsaeskadronidest. Linnades

seevastu oli asustus tihedam ning seal sai moodustada pataljone ning suurtükiväedivisjone.

Järvamaal tegeldi peamiselt põllumajandusega, suurem tööstus puudus. Seetõttu enamik maakonna 57 750 (1939. aasta andmed) elanikust elas maal ning linnad olid väikesed. Nii oligi Järva malevas peamiselt esindatud jalaväe- ja ratsaväeüksused, mida oli maa-asulates otstarbekam moodustada. Tehnilised üksused olid koondatud linnadesse, kus inimesi elas rohkem ja kooskäimine oli lihtsam.

1939. aastal kehtima hakanud vallareform vähendas valdade arvu ning muutis veidi ka maakonnapiire. Haldusreform kajastus ka Järva maleva struktuuris, kuid selle üldine mõju struktuuri arengule oli väike.

Esialgu puudusid igasugused täpsemad seaduslikud juhised üksuste moodustamiseks. Ainukeseks reguleerivaks õigusaktiks oli 1925. aastal vastu võetud Kaitseliidu põhikiri, mis aga ei andnud mingeid piiranguid üksuste suuruse ega koosseisu kohta. Seetõttu oli liikmete arv kompaniides väga erinev.
Ajapikku seadusandlust täiustati ning 1934. aastaks olid üksuste suurused ja koosseisud küllaltki täpselt määratletud. Seejuures jäeti malevapealikule suur vabadus maleva struktuuri kujundamiseks, mis tähendas, et üksuste moodustamine ja allutamine oli malevapealiku pädevuses. Tegelik olukord kujunes välja aga selliselt, et seadustest kinni ei peetud ning malevas oli üksusi, mille isikkoosseis oli ettenähtust suurem või väiksem. Samuti leidus vägagi erinevatest allüksustest koosnevaid üksusi.

Peale rahuaegse tegevuse oli KLil oma osa ka Eesti mobilisatsiooniplaanides. KL võis sõja korral anda suurt abi tagala korraldamisel ja julgestamisel, kuigi kaitseliitlaste arvuline koosseis mobilisatsiooniga vähenes. KLi rakendamine kattekavades oli suures osas piirkondlik, kuna sellest võtsid osa eelkõige piirilähedaste malevate allüksused, kaugemale jäävate malevate kaasamine oli suhteliselt minimaalne. Samuti ei leidnud autor allikatest ühtegi viidet selle kohta, et Sõjavägede staap oleks otseselt püstitanud KLile ülesande mobilisatsiooniüksuste ettevalmistamiseks – pigem leidsid rakendust juba valmisolevad, omaalgatuslikult loodud üksused. Kokkuvõtteks võib tõdeda, et Kaitseliidu struktuuri arendamist ei alustatud mitte mobilisatsiooni vajadustest lähtudes, vaid üksusi moodustati tingituna kohalikest oludest ning liikmete initsiatiivist. Hiljem küll leiti juba valmisolevatele üksustele rakendus

mobilisatsiooniplaanides, kuid kindlat ülesannet reservüksuste tootmiseks kaitseväe poolt ei antud.

Pärast 1924. aasta 1. detsembri mässukatset alustati ka Järvamaal Kaitseliidu taastamist. Seda ülesannet asus täitma tollane Järvamaa Rahvaväe ülem major Heinrich Oiderman, kes jagas oma 2. jaanuari 1925. aasta käskkirjaga maakonna viieks: Paide, Türi, Tapa, Järva-Jaani ja Koeru jaoskonnaks. Jaoskondadest said hiljem malevkonnad, mille ümbruskonna valdadest moodustati kompaniid. Samal aastal asuti moodustama esimesi ratsaüksusi. Kui algul koosnes malev ainult jalaväe- ja ratsaüksustest, siis 1940. aastaks lisandusid neile veel suurtükiväe-, side-, raudtee-, gaasi- ja motoriseeritud üksused.
1940. aastaks kuulusid maleva koosseisu Paide, Türi, Tapa, Järva-Jaani ja Koeru malevkonnad, Ratsadivisjon ning Tapa üksik raskepatarei.

Maleva väljaõppe korraldamise eest vastutasid palgalised instruktorid, kelle arv sõltus maleva liikmete arvust. Kuid palgaliste instruktorite osakaal väljaõppe läbiviimisel oli väike, sest ühe instruktori vastutusalasse kuulus kaks malevkonda. Seetõttu jäi väljaõppe läbiviimine suures osas vabatahtlike pealike kanda ning instruktorid organiseerisid ainult tähtsamaid õppusi. Väljaõppe kvaliteedi seisukohalt oli oluline, et vabatahtlikud pealikud oleksid võimalikult hea ettevalmistusega ning suudaksid iseseisvalt õppetööd läbi viia. Siiski esines algaastatel tihti probleeme – õppuste läbiviimine oli raskendatud ning kohati võimatu, kuna kohalikud rühma- ja jaopealikud ei osanud õppusi otstarbekalt organiseerida. Probleemi lahendusena hakati KLi peastaabi poolt korraldama kursusi, kus pealikele anti näpunäiteid, kuidas õppusi organiseerida ja malevlasi õpetada.

Väljaõppetegevusega üritati alustada kohe pärast Kaitseliidu taastamist Järvamaal 1925. aastal. Seejuures seisti suure probleemi ees, milleks oli püsside vähesus. Esialgu olid allüksustel kasutada ainult enne KLi ümberkorraldamist kütisalkade käes olnud püssid – nende arv oli küllaltki väike ning seepärast leidus kompaniisid, kus püssid üldse puudusid. Teiseks suuremaks probleemiks oli see, et kasutusele võetud uus rivi- ja lahingmäärustik, mille järgi väljaõpet tuli läbi viia, oli nii reservväelastele kui ka pealikele tundmatu, ning selle tundmaõppimiseks vajati aega. Samuti olid väljaõppevõimalused malevas piirkonniti erinevad.
Kokkuvõtteks võib nentida, et esimesel tegevusaastal oli puudus kõigest – nii instruktoritest kui ka vahenditest. Siiski püüti vähestest võimalustest hoolimata alustada väljaõppega. Tapa

malevkond oli võrreldes teistega eelisseisundis, kuna sai õppe läbiviimisel abi Soomusrongirügemendilt, teistel malevkondadel oli see aga kauguse tõttu raskendatud.

Väljaõppe üldises arengus lähtuti ühtsusest kaitseväega. Organisatsiooni eripärast tingituna arenes väljaõppe kvaliteet ning üksuste tase aeglaselt, mis omakorda sõltus kaitseliitlaste piiratud võimalustest võtta osa õppetööst. Aja vähesuse tõttu sai mitmeid teoreetilisi teemasid anda malevlastele koju iseseisvaks lugemiseks, mille tulemusena oli õppetundides võimalik keskenduda võimalikult praktilistele tegevustele. 1927. aastal võeti vastu otsus loobuda suuremate taktikaliste õppuste korraldamisest, kuna rühmadele ja kompaniidele läbi viidud väiksemad õppused andsid paremaid tulemusi. Kuid tegelikkuses suurtest õppustest täielikult ei loobutud.

Pärast üle kümneaastast tegevust jäi üldine väljaõppetase 1936. aastaks siiski veel I maailmasõja tasemele, eriüksuste osas oli see veelgi madalam. Üldist lahingupilti muutis ka relvastuse kiire areng, millele hakati väljaõppes tähelepanu pöörama alles 1936 aastal. Samas arvestades, et tegemist oli reservväelastega, oli KL ja tema poolt korraldatav väljaõpe parim võimalus nende taset hoida ja arendada, seda eriti just relvaliikide osas.

Laskeoskuse arendamisele pöörati teiste tegevustega võrreldes kahtlemata suuremat tähelepanu. KLi taastamisel 1925. aastal oli laskeväljaõppe põhiprobleemideks relvade ning laskeväljade vähesus – hiljem, kui need probleemid said lahendatud, hakati laskmise õpetamisele ka suuremat tähelepanu pöörama. Mitmete laskevõistluste korraldamisega motiveeriti organisatsiooni liikmeid järjest rohkem harjutama. Paraku piirdus KLi laskeväljaõpe pikka aega ainult niiöelda punktilaskmisega. Üheltpoolt oli see tingitud instruktorite ja nõuetekohaste laskeväljade vähesusest, teisalt oli põhjuseks kaitseliitlaste erinev lasketase. Lahinglaskmistele hakati suuremat tähelepanu pöörama alles 1932. aastal. Aktiivsemad laskurid koondusid laskurklubidesse, kus oli võimalus ettenähtust rohkem harjutada, ning seetõttu kuulusid mitmedki KLi laskurid Eesti koondisse. Siiski tuleb tõdeda, et laskmisele oli pööratud ülemäära suur rõhk – kuigi sellega tagati üleüldine hea laskeoskus, ei piisanud ainuüksi sellest edukaks üksikmehe tegevuseks. Tahaplaanile jäänud üksikmehe-oskuste puudulikkus andis tunda ka harjutustel.

Väljaõppe toetavaks osaks oli kehaline kasvatus, mille ülesandeks oli arendada kaitseliitlaste füüsilist vormi, mida omakorda oli vaja edukaks üksikvõitleja tegevuseks. Harrastatav spordiala

pidi võimalikult palju toetama lahingväljaõpet. Spordivõistlused olid küll vajalikud ja arendavad, kuid arvestades väljaõppeks kasutada olevat suhteliselt piiratud ajaressurssi, pididki need jääma teisejärguliseks.

KL Järva maleva struktuuri ja väljaõppe arengut mõjutanud tegureid hinnates võib teha mitmeid järeldusi KLi kui terviku kohta. Vaatamata puudustele nii varustuse kui ka väljaõpet teostava kaadri osas, võib KLi puhul 1930. aastate lõpul täheldada siiski selget riigikaitselist eesmärki – arendada organisatsiooni kuuluvate reservväelaste sõjalist väljaõpet tagamaks liikmeskonna võimalikult hea ettevalmistus tegutsemiseks sõjaolukorras nii eesliinil kui ka tagalas.

THE FOUNDATION AND DEVELOPMENT OF THE STRUCTURE AND TRAINING OF THE DEFENCE LEAGUE UNIT IN 1925- 1940, BASED ON THE EXAMPLE OF JÄRVA UNIT

Meelis Laanemets

SUMMARY

The formation of the Defence League during the troubled times in Estonia was not extraordinary. Such organizations were established after the WWI all over Europe and they all shared a common goal: to defend people's homes and property.

In Estonia the Defence League was established in November 1918 during the Estonian War of Independence. At that time the Defence League was the only realistic force Estonia possessed, thus the Defence League also had to carry out the tasks of the military and the police force.
The General Staff of the Defence League was eliminated after the War of Independence and the peacetime command of the Defence League once again was the task of the Commander of the Military Region. The future activities were to be based on non-military activities that caused the operation of the Defence League to disappear.

After the events of December 1st 1924 the activities of the Defence League were quickly brought back to life. The membership of the organization grew rapidly in numbers and the initial focus of the activities that had concentrated on recruiting new members was directed at educational activities.

The Defence League was organized into 15 units that were the equivalents of infantry regiments. The units were situated in 11 counties and in Tallinn, Tartu, Narva and Pärnu. Due to their differences in territorial composition each unit was different from the other in terms of its size and composition and that was above all caused by its regional geographical, socio-economical situation and population.
Thus the number of members in one unit largely depended on the population of the county or town. At that also the activeness of people in taking part in the activities of the Defence League

was of the decisive nature. More active members lived predominantly in rural areas and rural units were relatively large in relation to the population of the area. In larger towns with a lot of people, however, the number of members was rather small. It was caused by little activity of workers, manufacturers and landlords.
In Järva County the population was very active in comparison with the people from other regions; that is why the number of members in Järva unit in the same caliber with the units of Sakala, Võru and Pärnu counties, although the number of active males in those regions was higher almost by 5000 men.

Thus, the primary and the most important factor influencing the formation of Defence League subunits was the administrative division of Estonia. Further development of a unit was ultimately influenced by the number and size of towns within its area of operation. That is mainly caused by the fact that in rural areas the people were scattered all over the area and there dominated the territorial units consisting of companies and cavalry squadrons. On the other hand, in towns the inhabitation was more dense making it possible to form battalions and artillery divisions.

In Järva county agriculture was the most important field of activity without any larger industries in the area. That is why majority of the population out of 57 750 people (data from 1939) of the county lived in the country and towns were small. Thus in Järva county there were predominantly infantry and cavalry units that were more rational in rural settlements. Technical units were assembled in towns where there lived more people and it was easier to come together.

The parish reform of 1939 reduced the number of parishes and slightly changed the county boundaries. Administrative reform was also reflected in the structure of Järva unit but the overall influence on the development of the structure was insignificant.

Initially there were no precise instructions as to the formation of units. The only regulating legal act was the statutes of the Defence League from the year 1925 that did not provide any restrictions as to the size and composition of the units. Thus, there were companies in the unit containing different amount of members.

In time legislation was perfected and by the year 1934 the size and composition of units were relatively well determined. At that the chief of a unit was relatively free in designing the structure

of the unit. That meant that formation and subordination of units was within the realm of the chief of the unit. Actually it turned out that the legal acts were not observed and there were formations in a unit that were either smaller or larger that they were supposed to be. In addition there were formations containing subunits of a very different nature.

In addition to its peacetime activities the Defence League also had its role in the mobilization plans in Estonia. In case of war the Defence League could provide substantial assistance in organizing and securing the rear area, although mobilization diminished the numbers of members in the Defence League. Implementing the Defence League in the mobilization plans was to a great extent regional as predominantly the subunits close to the borders took part in these plans. Incorporating the units further away was relatively minimal. Furthermore the author could not find in the sources a singe reference to the fact that the Army Staff had established any direct task for the Defence League concerning preparation of the mobilization units. More likely the ready unprompted units were used.
As a conclusion it can be stated that the structure of the Defence League was not established based on the need for mobilization. The units were formed based on the initiative of the members and the local circumstances. However, later the formed units were used in mobilization plans but there was no specific task coming from the Defence Forces to produce reserve units.

After the riot attempt in December 1st, 1924, also in Järvamaa the Defence League was reestablished. The task was carried out by the commander of the National Force major Heinrich Oiderman who with his order of January 2nd, 1925 divided the county into five parts: Paide, Türi, Tapa, Järva-Jaani and Koeru departments. Later the departments became territorial battalions with the parishes surrounding them formed companies. The same year the first cavalry regiments were formed. When initially the unit consisted only of infantry and cavalry units, then by the year 1940 artillery, signals, railway, gas and motorized units were added.
By the year of 1940 the unit consisted of: Paide, Türi, Tapa, Järva-Jaani and Koeru territorial battalions, Cavalry division and Tapa single heavy battery.

The training in the units was the responsibility of instructors on pay roll, the number of the instructors depended on the number of members in a unit. However, the relative importance of employed instructors was quite low as one instructor was responsible for two territorial battalions. Thus majority of training became the responsibility of voluntary chiefs and the

instructors were only in charge of more important training exercises. In respect of the quality of training it was important for the instructors to be as well prepared as possible and able to conduct training independently.

Nevertheless, in the first years there were oftentimes several problems where the conducting of exercises was complicated and at times impossible as the local platoon and section leaders could not organize exercises in a rational manner. As a solution to the problem the General Staff of the Defence League started organizing courses instructing the leaders in the field of organizing exercises and teaching.

There was an attempt to start with training activities right after the establishment of the Defence League in Järvamaa in 1925. However people were facing a major problem – lack of guns. In the subunits of Järva unit it was initially possible to use only those weapons possessed by the hunters' groups before reorganization of the Defence League. The number was relatively low and thus there were companies that lacked guns altogether. Another major issue was the fact that new formation and battle regulations were used that states the task of conducting training but the concept was alien to both the reservists and the leaders alike, the latter requiring time to familiarize themselves with the idea. Also the training possibilities differed from one unit to the next depending on the region.

All in all we can say that during the first years there was a lack of everything – instructors and equipment alike. However, in spite of limited possibilities there were attempts to start training. Tapa territorial battalion had an advantage compared with the rest as in conducting training they were aided by the Armoured Train Regiment. It was not easy for other territorial units due to distance.

The general direction of training was based on the unity with the Defence Forces. But due to particularities of the organization the quality of training and the level of units improved slowly that in its turn was caused by the members limited possibilities of participating in training activities. Due to limited time several topics were given to the members for independent study making it possible to concentrate on more practical things in classes. In 1927 the decision was made to give up organizing larger tactical training exercises as smaller-scale exercises between platoons and companies provided better results. In fact large-scale exercises were not completely abandoned.

After more than 10 years of activity by the year of 1936 the level of training still remained on the

level of WWI and as for special units the level was even lower. In addition to that the rapid development of weaponry changed the general picture of battles, however, the Defence League started paying attention to the fact only in 1936. Taking into account, however, that we were dealing with reservists, the Defence League and its training was the best option to preserve their current level and develop it further, in different weaponry in particular.

Definitely more attention was paid to developing shooting skills in comparison with others. In establishing the Defence League in 1925 the main problem of shooting practice was the lack of weapons and shooting ranges. Later when the problems were solved, more attention was given to teaching shooting. Several shooting competitions motivated the members to practice ever more. Unfortunately the shooting training in the Defence League was for a long time limited to so to say shooting for points. On the one hand it was caused by inadequate amount of instructors and shooting ranges corresponding to requirements, on the other hand it was due to different ability of the members. Live firing became more important only in 1932. More active shooters were organized into shooting clubs where they were able to practice more than usual and that is why several shooters of the Defence League belonged to the Estonian national team.
Nevertheless we have to admit that shooting received too much attention. Although it guaranteed an overall ability to shoot well, it was not enough to make a successful single fighter. Single fighter skills that were not developed enough demonstrated themselves also in training exercises.

Physical education supported training with the aim to develop the fitness of members of the Defence League that in its turn was a requirement for a successful single fighter. Sports practiced were to support battle training as much as possible. In conclusion the sports competitions were necessary and developing but taking into account the limited time frame for training, it had to be of secondary importance.

Evaluating the factors influencing the structure and training of the Defence League Järva unit several conclusions can be drawn about the Defence League as a whole. In spite of lacking equipment and personnel conducting training at the end of 1930ies concerning the Defence League we can observe a clear national defence goal – to develop the military training of the members belonging to the organization in order to assure that the members are prepared as well as possible both for the front and the rear in case of a possible war.

KIRJANDUS

Arhiivimaterjalid

Eesti Rahvusarhiiv (Eesti riigiarhiiv) - ERA

Fond 495 Sõjavägede Staap

Fond 496 Kindralstaap

Fond 1675 Järva malev

Fond 2151 Kaitseliidu peastaap

Publitseeritud allikad

Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918-1920. 1999. Dokumentide kogum. Koostanud Ant, J., Kessel, E., Pajur, A. Tallinn: Eesti Rahvusarhiiv.

Perioodika

Järva Maleva Teataja 1929-1940

Kaitse Kodu 1926-1936; 1997, 1998, 2000

Sõdur 1994

Raamatud

Arimo, R. 1987. Suomen puolustussuunnitelmat 1918-1939, III osa Jääkärien aika 1925-1939. Helsinki: Poly Kopio.

Elfvengren, E., Kurenmaa, P., Myllyniemi, U. 1994. Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt. Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström osakeyhtiö

Luts, A. 1975. Heitluste keerises 1. Stockholm: Kirjastus Välis-Eesti & EMP.

Pajur, A. 1999. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918-1934. – Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost, 2. Tartu: Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv.

Pitka, J. 1993. Minu mälestused Suure Ilmasõja algusest Eesti Vabadussõja lõpuni: 1914-1920. Tallinn:Olion.

Uuet, L. 2002. Eesti haldusjaotus 20. sajandil. Tallinn: OÜ Greif.

Uustalu, E. 1968. Eesti Vabariik 1918-1940. Lund:Eesti kirjanike kooperatiiv.

Kogumikus ilmunud artiklid

Järvamaa 2007. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastuse AS.

Nõmm, T. 2005. Eesti suurtükivägi 1918-1940. Relvastus ja ülesehitus. – Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2004 4, lk 39-205.

Nõmm, T. 2006. Eesti sõjapüssid 1918-1940. – Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2005 5, lk 37-82.

Pajur, A. 2004. Eesti kaitsedoktriin. – Sõja ja rahu vahel. I köide, Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani. Tallinn:S-Keskus. lk 154-157.

Pajur, A. 2004. Kaitseväe isikkoosseis. – Sõja ja rahu vahel. I köide, Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani. Tallinn:S-Keskus. lk 179-188.

Teadusajakirjade artiklid

Kemppi, J. 2002. Eesti Vabariigi Kaitseliit 1918-1920. – Akadeemia 7, lk 1355-1365.

Perioodikas ilmunud artiklid

Balder, A. 1927. Kaitseliidu õppetööst. – Kaitse Kodu 19, 8. oktoober, lk 710-713.

Balder, A. 1929. Seltskondlikud riigikaitse organisatsioonid. Nende tekkimine ja tähtsus riigikaitse elus. – Kaitse Kodu 19, 11. mai, lk 460-463.

Balder, A. 1930. Türi manööver 11. ja 12. oktoobril 1930. a. – Kaitse Kodu 43/44, 1. november, lk 1149-1153.

Balder, A. 1934. Õppiseid Neeruti sügismanöövrist. – Kaitse Kodu 20, 30. oktoober, lk 602-604.

Balder, A. 1935. Kaitseliit 1924.-1934.a. – Kaitse Kodu 11/12, 20. juuni, lk 374-379.

Balder, A. 1936a. Kaitseliidu õppetegevuse lähemaid ülesandeid. – Kaitse Kodu 23, 17. november, lk 827-830.

Balder, A. 1936b. Kehalise kasvatuse korraldamisest kaitseliidus. - Kaitse Kodu 11, 16. mai, lk 338-341.

Krabi, V. 1936. Järva malev 1924-1936. – Järva Maleva Teataja 10-12, 12. juuni, lk 6-10.

Onno, P. 1938. Järva malev väljaõppetöös. – Järva Maleva Teataja 21, 5. november, lk 15-20.

Paide, V. 1936. Lühike ülevaade Järva maleva ratsa- ja suurtükiväe tegevusest. – Järva Maleva Teataja 10-12, 12. juuni, lk 18-20.
Punga, O. 1998a. Lühike ülevaade möödunust. – Kaitse Kodu V, november, lk 12-15.
Punga, O. 1998b. Suurtükiväeüksused Kaitseliidus. – Kaitse Kodu II, mai, lk 42-44.
Suurkivi, A.1926. Järva maleva aastapäevaks 30. mail 1926. a. – Kaitse Kodu 10, 29. mai, lk 336-340.
Walter, H. 1994. Rootsi kaitseliit. – Sõdur 4, lk 11-13.
Walter, H. 1997. 1917. aasta Omakaitse – Kaitseliidu eelkäija. – Kaitse Kodu VI, detsember, lk 27-29.
Walter, H. 2000. Kindralmajor Johannes Orasmaa VR I/2.,II/3. – 110 aastat sünnist. – Kaitse Kodu VI, lk 11.

Teised allikad

Kaitseliidu lahinglaskmise kool. Laskuri ettevalmistamine lahinglaskmisele I vihik 1932. Tallinn: Kaitseliidu peastaabi väljaanne.
Kaitseliidu laskemäärused sõjaväepüssidest 1928. Tallinn: Kaitseliidu peastaabi väljaanne.
Kaitseliidu laskespordi klubide kodukord 1938. Tallinn: Kaitseliidu peastaabi väljaanne.
Kaitseliidu kodukord 1934. Tallinn: Kaitseliidu peastaabi väljaanne.
Kaitseliidu põhikiri 1931. Tallinn: Kaitseliidu peastaabi väljaanne.
Kaitseliidu õppemäärused I osa 1934. Tallinn: Kaitseliidu peastaabi väljaanne.

Õigusaktid

Kaitseliidu likvideerimise seadlus 1940. – RT, 55, lk 891-892.
Kaitseliidu likvideerimise seadluse muutmise seadlus 1940. – RT, 87, lk 1180.
Kaitseliidu põhikiri 1925. – RT, 23/24, lk 117-120.
Järva maleva pealiku 29.01.1929. a käskkiri nr 4. - Järva Maleva Teataja 1929, nr 2, lk 1-2.
Järva maleva pealiku 18.03.1929. a käskkiri nr 10. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 5, lk 1-2.
Järva maleva pealiku 28.03.1929. a käskkiri nr 12. – Järva Maleva Teataja 1929 nr 6, lk 1-2.
Järva maleva pealiku 19.07.1929. a käskkiri nr 24. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 13, lk 3-5.
Järva maleva pealiku 03.09.1929. a käskkiri nr 29. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 16, lk 2-3.
Järva maleva pealiku 20.11.1929. a käskkiri nr 36. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 20-21, lk 1-3.

Järva maleva pealiku 08.12.1929. a käskkiri nr 42. – Järva Maleva Teataja 1929, nr 22-23, lk 3-7.
Järva maleva pealiku 06.05.1930. a käskkiri nr 13. – Järva Maleva Teataja 1930, nr 9, lk 1-3.
Järva maleva pealiku 19.08.1930. a käskkiri nr 24. – Järva Maleva Teataja 1930, nr 16, lk 1-4.
Järva maleva pealiku 29.11.1930. a käskkiri nr 36. – Järva Maleva Teataja 1930, nr 23, lk 1-2.
Järva maleva pealiku 05.08.1931. a käskkiri nr 24. – Järva Maleva Teataja 1931, nr 14-15, lk 1-4.
Järva maleva pealiku 09.02.1932. a käskkiri nr 5. – Järva Maleva Teataja 1932, nr 3, lk 3-6.
Järva maleva pealiku 17.06.1932. a käskkiri nr 12. – Järva Maleva Teataja 1932, nr 10-12, lk 1-6.
Järva maleva pealiku 20.12.1932. a käskkiri nr 24. – Järva Maleva Teataja 1932, nr 22-24, lk 2-6.
Järva maleva pealiku 11.02.1933. a käskkiri nr 5. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 3-4, lk 1-4.
Järva maleva pealiku 03.04.1933. a käskkiri nr 9. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 5-7, lk 2-6.
Järva maleva pealiku 06.04.1933. a käskkiri nr 10. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 5-7, lk 6-8.
Järva maleva pealiku 28.04.1933. a käskkiri nr 12. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 8-9, lk 3-5.
Järva maleva pealiku 12.07.1933. a käskkiri nr 19. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 12-14, lk 5-9.
Järva maleva pealiku 01.09.1933. a käskkiri nr 22. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 15-17, lk 4.
Järva maleva pealiku 12.12.1933. a käskkiri nr 31. – Järva Maleva Teataja 1933, nr 23-24, lk 1-4.
Järva maleva pealiku 10.03.1934. a käskkiri nr 4. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 3-5, lk 5-10.
Järva maleva pealiku 14.04.1934. a käskkiri nr 8. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 6-8, lk 3-7.
Järva maleva pealiku 19.10.1934. a käskkiri nr 21. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 19-20, lk 2-9.
Järva maleva pealiku 15.12.1934. a käskkiri nr 27. – Järva Maleva Teataja 1934, nr 21-24, lk 5-12.
Järva maleva pealiku 14.02.1935. a käskkiri nr 7. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 3-4, lk 6-8.
Järva maleva pealiku 09.03.1935. a käskkiri nr 8. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 5-6, lk 3.
Järva maleva pealiku 12.03.1935. a käskkiri nr 9. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 5-6, lk 4-7.
Järva maleva pealiku 11.04.1935. a käskkiri nr 13. - Järva Maleva Teataja 1935, nr 8, lk 5-12.
Järva maleva pealiku 13.05.1935. a käskkiri nr 15. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 9-10, lk 1-6.
Järva maleva pealiku 18.06.1935. a käskkiri nr 19. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 12, lk 9-11.
Järva maleva pealiku 21.11.1935. a käskkiri nr 33. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 23, lk 1-7.
Järva maleva pealiku 12.12.1935. a käskkiri nr 34. – Järva Maleva Teataja 1935, nr 24, lk 4-8.
Järva maleva pealiku 22.02.1936. a käskkiri nr 8. – Järva Maleva Teataja 1936, nr 5, lk 2-3.
Järva maleva pealiku 25.03.1936. a käskkiri nr 15. – Järva Maleva Teataja 1936, nr 5, lk 3-4.
Järva maleva pealiku 18.04.1936. a käskkiri nr 18. – Järva Maleva Teataja 1936, nr 8-9, lk 21-22.
Järva maleva pealiku 22.01.1937. a käskkiri nr 6. – Järva Maleva Teataja 1937, nr 1-2, lk 6-12.
Järva maleva pealiku 12.02.1937. a käskkiri nr 15. – Järva Maleva Teataja 1937, nr 3-4, lk 6-9.

Järva maleva pealiku 27.04.1937. a käskkiri nr 30. – Järva Maleva Teataja 1937, nr 9, lk 3-6.
Järva maleva pealiku 08.02.1938. a käskkiri nr 4. – Järva Maleva Teataja 1938, nr 3-4, lk 4-11.
Järva maleva pealiku 18.03.1938. a käskkiri nr 10. – Järva Maleva Teataja 1938, nr 6-7, lk 6-7.
Järva maleva pealiku 23.04.1938. a käskkiri nr 14. – Järva Maleva Teataja 1938, nr 8-9, lk 8-11.
Järva maleva pealiku 30.03.1939. a käskkiri nr 13. – Järva Maleva Teataja 1939, nr 8, lk 67-68.
Järva maleva pealiku 20.04.1939. a käskkiri nr 16. – Järva Maleva Teataja 1939, nr 9, lk 81.
Järva maleva pealiku 10.05.1939. a käskkiri nr 18. – Järva Maleva Teataja 1939, nr 10, lk 90-92.
Järva maleva pealiku 30.06.1939. a käskkiri nr 30. – Järva Maleva Teataja 1939, nr 13, lk 127.
Järva maleva pealiku 05.03.1940. a käskkiri nr 12. – Järva Maleva Teataja 1940, nr 5, lk 35-39.
Järva maleva pealiku 15.03.1940. a käskkiri nr 18. – Järva Maleva Teataja 1940, nr 6, lk 42-46.
Kaitseliidu ülema 30.05.1931. a käskkiri nr 31. – Järva Maleva Teataja 1931, nr 11, lk 2.

Interneti kaudu saadud info

Eesti Riigiarhiiv, Asutuse ajalugu, 2007. Tallinn
<http://www.riigi.arhiiv.ee/index.php?lang=asutuseajalugu&parent_btn=menu_02>, (27.03.07).

Käsikirjad

Balder, A. 1928. Kaitseliidu tähtsus ja ülesanded riigikaitse seisukohalt. Kõrgema Sõjakooli lõputöö. Tallinn. (ERA f496, n4, s482)

Lepp, J. Kaitseliidu ülesanded riigikaitselise õppe- ja kasvatustöö alal rahu- ja sõjaajal. Kõrgema Sõjakooli lõputöö. Tallinn. (ERA f495, n12, s699)

Salo, U. 2005. Eesti kaitseväe valmisolek sõjaks ja vastupanuvõimalused 1939. aastal. Tartu Ülikooli magistritöö. Tartu. (Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste raamatukogu)

LISAD

Lisa 1

Järvamaa vallad 1922

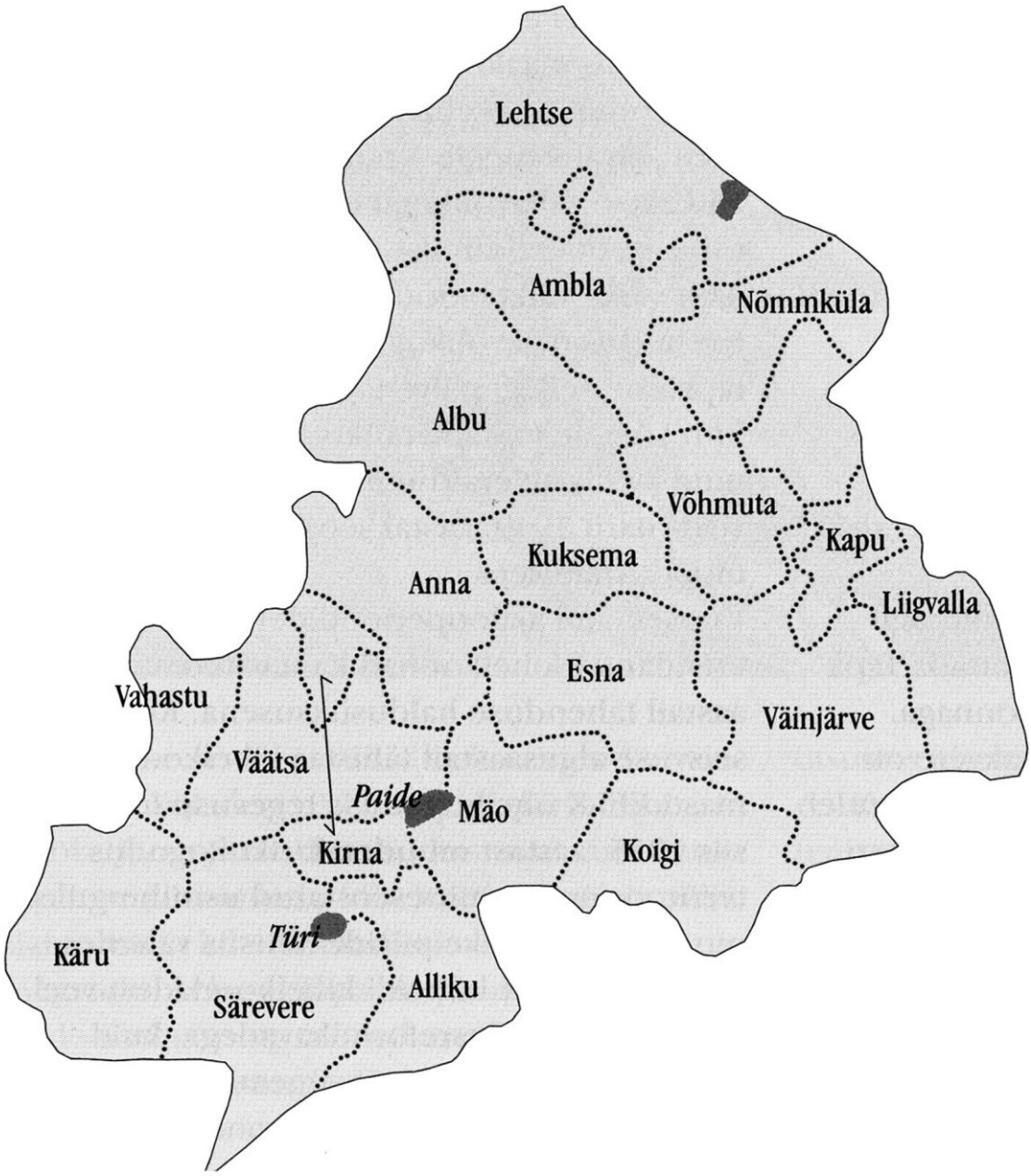

Allikas: Järvamaa I 2007:424

Lisa 2

Järvamaa vallad 1939

Allikas: Järvamaa I 2007:426